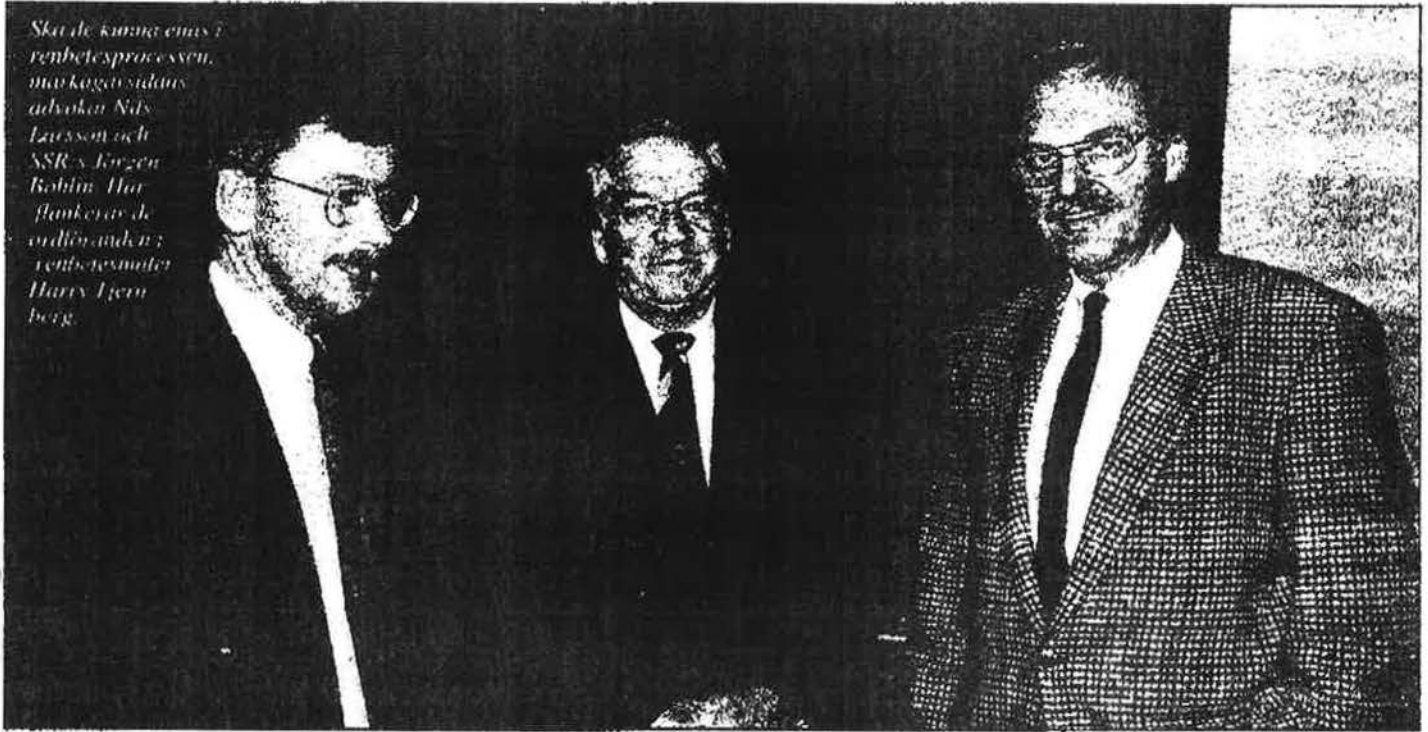

Ska de knäna enas i
renbetesprocessen,
markägarens
advokat Nils
Larsson och
SSR:s Jörgen
Kohlin. Här
flankerar de
ordföranden i
renbetesnämnden
Harry Tjern-
berg.

SAMERNA VIKER SIG I RENPROCESSEN

Beredda acceptera att de inte har sedvanerätt?

Nu är en förlikning på gång i renbetesprocessen i Härjedalen. I en skrivelse till kommunalrådet Arne Ring, Härjedalens kommun, och landshövding Sven Heurgren i Jämtlands län anholder parterna, markägarna och samerna, om en miljon kronor för att åstadkomma nyttjanderättsavtal till renbete.

Detta betyder att samerna inte längre hävdar sedvanerätt till renbete i de skogsfastigheter tvisten gäller. Det handlar om hela 600 sådana.

Men samesidan vill inte erkänna sig vara förlorare i den här processen. Renägarna anser att det är bättre med en förlikning av det här slaget, än att vinna processen och sedan stå i ständig konflikt med markägarna.

Renägarna anser också att det är gästen som ska betala eventuella arrendeavgifter eftersom Sverige förbundit sig att det ska finnas rennäring i det här landet. Kommunrådet Arne Ring, Sveg, ställde sig genast positiv till parternas begäran om pengar. Han anser att det är bättre om markägarna och samerna kommer överens, än en långdragen process som, hur den än slutar, inte löser konflikten.

De enades om gemensam skrivelse

Det var vid ett möte i Storhogna, Härjedalen, i mitten av februari som parterna träffades och kom överens om ovan nämnda skrivelse. Den lyder i sin helhet så här: "Begäran om ekonomiskt stöd av allmänna medel för arbete med avtalsvisa upplåtelser av renbete i Härjedalens kommun.

Tännäs, Mittådalens, Handölsdalens samt Tossåsens samebyar och fastighetsägare i Härjedalens kommun genom processgruppen, bestående av företrädare för fastighetsägarna i den pågående renbetesprocessen, har vid sammanträde den 16 och 17 februari i Storhogna diskuterat förutsättningarna för avtalsvisa upplåtelser av renbete. De diskuterande parterna har funnit det högst värdefullt med den direkta kontakt som därvid förevarit och är överens om att den skall fortgå.

Ett resultat av sammanträdet är att parterna förklarat sig vara beredda att granska och utreda förutsättningarna för att lösa det framtida behovet av renbete genom fastighetsvisa nyttjanderättsavtal. Processgruppen har i diskussionen klarlagt att det för fastighetsägarna i processen är en förutsättning att inte förlikas vad gäller förekomsten av sedvanerätt. Processen skall enligt fastighetsägarna fortgå tills sedvanerättsfrågan helt klarlagts genom dom. Denna förutsättning för förhandling har samebyarna accepterat.

Eftersom renbete genom upplåtelse av avtal mellan fastighetsägarna och sameby inte är en fråga som direkt berör rättsfrågan i den pågående processen utan istället är en möjlig lösning där sedvanerätt inte föreligger, skall ett arbete med en övergång till avtal inte belasta processkostnaderna. En förutsättning för arbete med nyttjanderättsavtal är därför att arbetet finansieras. Eftersom det arbete som skall göras är avsett att komma samtliga markägare och samebyarna till gagn bör kostnaderna bestridas av allmänna medel. Arbetet kommer inte att igångsättas förrän finansieringen är ordnad.

Det planerade arbetet med nyttjanderättsavtal ser i huvudsak ut enligt följande: Partsombuden, som preliminärt bestämt ett sammanträffande till den 16 mars skall försöka att gämsamt framarbete ett formulär för nyttjanderättsavtal. Utgångspunkten för formuläret skall vara en övergång till civilrättsliga avtal samt satt formuläret skall användas vid avtal som tecknas mellan respektive fastighetsägare och respektive sameby. Formuläret skall vara formu-

rat så att det kan accepteras på en fri marknad av båda parter i sådan omfattning att erforderligt renbete erhålles i Härjedalen. Frågor som skall behandlas i avtalet är avtalstid, antal djur för vilket bete upplåtes, tider för nyttjande, bevakning, avgift, förverkande grunder m.m.

Nyttjanderättsavtalen är tänkta att presenteras och tecknas genom ett arbete inom respektive skifteslag. Fastighetsägarna skall inom skifteslaget diskutera lämpliga marker och upplåtelser tillsammans med respektive sameby med utgångspunkt från indelningen i vinterbetesgrupper inom respektive sameby. Eftersom fråga rör om nyttjanderättsavtal förutsätts frivillighet och samförstånd för resultatet. Parterna vid den havda diskussionen är beredda att leda arbetet från respektive sida och samrådsvis diskutera formlerna för arbetet. De juridiska ombuden från respektive sida skall i erforderlig omfattning delta i arbetet ute i respektive skifteslag. Till det skifteslagsvisa arbetet kan, om parterna gemensamt så skulle önska, även knytas företrädare för det allmänna intresse, exempelvis planintresse och naturvårdsintresse. Det allmänna skall dock inte ha någon ledningsfunktion.

Markägare och samebyar enligt ovan hemställor om ekonomiskt stöd av allmänna medel för detta arbete.

Kostnaderna för arbetet är svåra att beräkna. Vi bedömer att ett belopp om 1.000.000 kronor bör reserveras.

Skrivelsen är undertecknad av advokat Nils Larsson och direktör Leif Andersson vilka företräder markägarna samt Jörgen Bohlin och Lars Sandow, SSR.

Markägarna vill inte vika en tum

Advokat Nils Larsson försäkrar att markägarsidan inte viker en tum från sin inställning att samerna inte har sedvanerätt till renbetning i de fastigheter här gäller.

- Men vi får inte blanda ihop det här med sedvanerätt och nyttjanderättsavtal, säger han. Processen ska fortgå tills dom faller. Vi har sagt så här att det enda vi kan gå med på, är att samerna accepterar vår talan på alla punkter. Sedan beror det på om samerna tar ställningstagandet att det är bättre att fortsätta processen och vika sig och sikta in sig på civilrättsliga uppgörelser. Men det är en privat sak som samebyarna måste avgöra. Inställningen från vår sida är emellertid inte, att det inte ska få förekomma några renar utanför renbetesfjälens område i Härjedalen. Det finns markägare som är villiga att arrendera mark för renbetning. Men de markägare som inte vill göra det kan givetvis vägra.

Här kan den knepiga situationen uppstå att angränsande fastigheter har skilda förutsättningar för renbetning, den ena markägaren har nyttjanderättsavtal där renbete får förekomma, den andra vill inte ha några renar på sin mark.

Advokat Lars Sandow, Umeå, framhåller att förutsättningen att få till stånd nyttjanderättsavtal är att den här rättegången kommer ur världen. Tanken är att det ska ske en växling från sedvanerättsanspråk till nyttjanderättsavtal. Från samesidan är det därmed ingen bekräftelse på vad som

kan vara historiska fakta. Detta får dokumenteras genom domstolsprocessen. Det viktiga är att renskötseln får till stånd ett nyttjanderättsavtal som man anser sig ha stort värde av nu och i framtiden.

Bättre med avtal än en uppslitande process

Kommer processen att fortsätta även om samebyarna träffar nyttjanderättsavtal med markägarna?

- Nej, då avslutas givetvis processen, säger förbundsjurist Jörgen Bohlin, SSR. Men däremot ska rättshistorisk eller annan forskning kunna pågå oberoende av det här. Så visst kan man tänka sig att det dyker upp nytt material som säger att samerna har sedvanerätt i hela Härjedalen och halva Hälsingland. Men det avgörande är ändå vad en domstol kommer att säga. Vad man nu frångår sig från parternas sida är att samerna inte gör anspråk på sedvanerätt och markägarna inte bestrider denna. Träffas en överenskommelse om nyttjanderättsavtal blir det alltså avtalet som kommer att gälla. Vad gäller kostnaderna har det deklarerats från byarnas sida att staten får reglera de upplåtelsekostnader som här blir fråga om. Det ligger med som en förutsättning från byarnas sida.

Samefolket: Men om det nu träffas avtal med en del markägare, medan andra inte vill ha renar på sin mark - hur i hela fridens namn ska man kunna se till så renarna håller till på rätt fastigheter?

Bohlin: - Ja, då måste man i slutändan från samebyarnas sida göra en bedömning om det är rimligt ekonomiskt och renskötselmässigt att arrendera marken ifråga. Och det här med nyttjanderättsavtal ska erbjudas inte enbart de som är med i processen utan alla markägare i Härjedalen som är intresserade av att upplåta mark för renbete.

Samefolket: Men varför måste samerna backa så i den här processen? Genom att gå med på markarrenden erkänner man ju att man inte har sedvanerätt.

Bohlin: När motsvarande situation var uppe med skogsbolagen så var ju grundinställningen den, att det var bättre med förlikning än process. Förlikningen med bolagen har emellertid en annan utformning än vad det här har eftersom där står skrivet

att parterna får ha kvar sin uppfattning om det finns sedvanerätt eller inte. I det här fallet skulle man hamna i ett slutligt ställningstagande. Vad samebyarna efterger är egentligen inte sedvanerätten, för det är bara domstol som kan döma om den, utan anspråken. För det finns ingen som kan säga att det finns sedvanerätt där och där men inte där, förrän frågan slutligen är prövad i HD och det tar lång tid. Och det finns risk för att en långdragen process river upp ytterligare sår. Nu står vi inför ett historiskt tillfälle då man kan normalisera förhållandena i Härjedalen.

För samebyarna är således det viktiga i att säkra vinterbetesmarker inte att vinna en process om sedvanerätt med fortsatta konflikter. För hur än domen blir i renbetesprocessen kommer konflikten mellan markägare och samebyarna att finnas kvar. Med nyttjanderättsavtal där staten står för kostnaderna, finns möjligheten att överbrygga motsättningarna.

Han vänder sig till jordbruksministern

Kommunallrådet Arne Ring, Härjedalens kommun, har vänt sig till jordbruksminister Margareta Winberg med begäran om pengar för arbetet med avtalsvisa upplåtelser av renbete inom Härjedalens kommun.

- Sedvanerättens omtvistade yttre gränser kan inte bekräftas på annat sätt än genom dom och absolut inte genom kommunal palnering, framhåller Ring i sin skrivelse. Det är den mening kommunen har hävdad i samband med upprättande av kommunöversikt och översiktsplan, men för den sakens skull har vi fått kritik från statsmakternas företrädare. Kommunen har icke varit tillfredsställd med oklara förhållanden som varit rådana, men emotser inte heller ett domslut med tillfredsställelse, om inte parterna dessförinnan har funnit vägen mot samförståndslösningar som komplement för att undvika förödande konsekvenser i någon riktning. Kostnaderna för arbetet med avgiftsvisa upplåtelser utanför rättegången om sedvanerätten blir betydande. Kanske kommer de att överstiga angiven en miljon kronor, men ändå är det en blygsam kostnad i en stor angelägenhet.

Advokat Lars Sandow och förbundsjurist Jörgen Bohlin har haft tuffa överläggningar med markägarsidans ombud i renbetesmålet

SAMEFOLKET VISAR DÅLIG JOURNALISTIK

Till Samefolkets läsare:
**Lita på era egna traditioner
och på fakta, istället för på titlar - och dålig journalistik.**

Full av förvåning får jag i Samefolket (nr 1 1995, osignerad ruta sid 48) läsa att folk med titlar vet bäst. "Det är klart att en professor måste veta bättre än en sydsame från Glen..." säger författaren till rutan undergivet när jag ringer och grälar på honom - det visar sig nämligen vara redaktören Olle Andersson själv.

Det gäller sedvanerättsprocessen i Härjedalen, där arkeologer och historiker anlitas som sakkunniga om äldre tiders utnyttjande av markerna. Det finns vill inga av dessa slag av rättsfall i Sverige idag där

man måste gå tusentals år tillbaka för att hävda sina intressen. Det är därför det här är så mycket mer än ett "arkeologiskt storgärl". Om man för ner det till ett enkelt akademiskt gräl, då inser man inte vad det handlar om. För arkeologi är politik - en politik som bidrar till att forma situationen idag.

Den här frågan är viktig för den gäller inte enbart dagens näringskonflikt - utan hela vår historia och identitet. Och det är verkligen en samisk fråga. Om inte den läggs fram på ett vettigt sätt ens i Samefolket, tidningen där vår synpunkt ska lyftas fram och där vår historia ska berättas - hur ska vi då få en riktig information? Du Olle borde i stället framhålla hur typiskt det är att de som idag hävdar 1800-talsmyten om den sena samiska invandringen åt söder hela tiden måste rida

på sina positioner och sin makt, eftersom de inte med FAKTA kan styrka sin teori.

Redan (professor) Knut Bergsland lade på 1970-talet fram ovedersägliga bevis från språk och historia som visar att samisk kultur sträcker sig långt tillbaka i tiden i mellersta Skandinavien. På 1980-talet kunde jag och mina kolleger lägga fram arkeologiska resultat som sade det samma.

Om nu er redaktör inte förstår betydelsen av synen på historien för er identitet, så är det så mycket mer beklämmande. Om inte ni själva hävdar era intressen - vem ska då göra det.

Att läsa sådant här i vad som borde vara er egen tidning - det visar verkligen hur stort problemet är.

Inger Zachrisson, docent.

Zachrisson sur över hon inte fick nog fin titel!

Lita på fakta istället för på titlar! uppmanar Inger Zachrisson i den här insändaren.

Och titulärar sig för docent!!

Inger Zachrissons telefonsamtal till mej handlade just om titlar. Hon var oerhört upprörd över att jag berättat vilka professorer som skulle anlitas som experter i renbetesmålet i Härjedalen, men att jag presenterat henne "bara" som filosofie doktor. Gång på gång betonade Zachrisson att hon minsann var docent, att det var så mycket högre och finare än fil. dr. Och att om hon bott i Norge skulle hon traktas som professor.

I min artikel berättade jag om en del av de sakkunniga som kommer att höras i renbetesmålet både från samernas och markägarnas sida. I korthet nämnde jag också vad de i huvudsak kommer att framhålla. Min ambition var inte, och ska inte heller vara i en nyhetsartikel av det här slaget, att analysera experternas ståndpunktstaganden. Det var en ren information till våra läsare om vad som är att vänta vid tingsförhandlingen. Men enligt Zachrisson får en tidning som Samefolket inte göra det. Då visar man brist

på "förståelse av betydelsen av historien för er identitet"

Då är det dålig journalistik.

Herregud, det är så man tar sig för pannan! Det här är den absolut märkligaste och mest förvirrade reaktion jag någonsin fått under mitt långa journalistliv över en artikel jag skrivit. En reaktion på vad som inte står i en artikel.

Det är mycket möjligt att du är duktig på att påta i jord - men journalistik begriper du inte ett jota av, bäste docent och nästintillprofessor!

Inger Zachrisson kan inte peka på något som är fel i min artikel. Hon kritiserar att det skrivs, inte vad som skrivs. Dessutom är hon slarvig i sitt citat vad jag sa om professorer vid vårt telefonsamtal. Jag sa aldrig att "det är klart att en professor måste veta bättre än en sydsame från Glen. Jag sa att "folk sätter nog större till-

tro till en professor än till exempel en lapp från Glen".

Ingenstans i min artikel stod heller att "folk med titlar vet bäst", som du påstår. Inger. Du är ju själv en levande dementi på detta - i varje fall när det gäller journalistik.

Och apropå fakta, Inger Zachrisson. I vårt telefonsamtal hävdade du att en av markägarsidans sakkunniga är rasist. Vad har du för belägg för det till exempel?

Du rackade också ner på verkliga professor Louise Bäckman, för att hon uttryckt tvivel över en slutsats du dragit efter utgrävningarna i Vivalen. Ingen ska tydligen tillåtas att tvivla på dina teser.

OLLE ANDERSSON

Självklart att ingifta ska få lära sig slöjda

Åter verkar frågan om ingifta (icke-samer) skall få undervisning i sameslöjd varit uppe på Same Ätnams samlingsmöte.

Det borde vara självklart att alla som vill (ingifta), skall få lära sig att slöjda.

Det finns många ingifta som lever "mera samiskt" än många samer, och då borde alla få lära sig slöjda för att föra traditionen vidare till barnen och till husbehov. Om vi fick lära oss skulle det inte behöva vara problem vid att vi inte sytt efter samiska modeller eller använt rätta färger osv.

Löjligt är det när det blir prat om att ingifta flyttar eller skiljer sig och då säljer så kallad sameslöjd och tjänar en hacka. Så pass mycket har vi nog i huvudena att det inte är det vi är ute efter.

Många samer stöter ut ingifta men jag tycker att de borde tycka om oss i stället för i mångt och mycket kan vi tillföra samerna mycket och göra nytta.

Många lever ju redan som "samer" och VÅRA BARN ÄR SAMER.

Men nu ska jag inte skälla på alla för det finns samer som accepterat oss icke-samer och behandlar oss som samer.

Varrudaga
ingift svenska som för
det samiska vidare.

Stor risk för jordskred på Mittåkläppen

Mittåkläppen (ÖP) Ett stort jordskred kan när som helst inträffa på Mittåkläppen – ett av Härjedalens mest besökta turistmål.

Ett 46 gånger 30 meter stor flak har redan lossnat och glidit isär drygt två meter.

Det minst 1 500 kubikmeter stora sjoket är på väg att lossna och rasa utmed bergsslutningen.

– Rent livsfarligt att vistas i närheten, konstaterar Nils G Lundh som upptäckte den stora sprickan häromdagen.

– Nästa regnskur kan göra att jordmassorna sätts i rörelse och då kan det bli ett mycket kraftigt jordskred. En försiktig bedömning visar att det rör sig om minst 1 500 kubikmeter, anser han.

Pölsen har nu inhägnat området runt den stora sprickan som ligger strax intill den mest utnyttjade stigen mot Mittåkläppens topp.

Fin flora

Mittåkläppen är känd som en av Härjedalens stora turistattraktioner.

Det 1 212 meter höga berget, sammansatt av kalkhaltiga stenarter, anses tillsammans med Knutshö i norska Dovre vara Skandinavien finaste lokal för fjällflora.

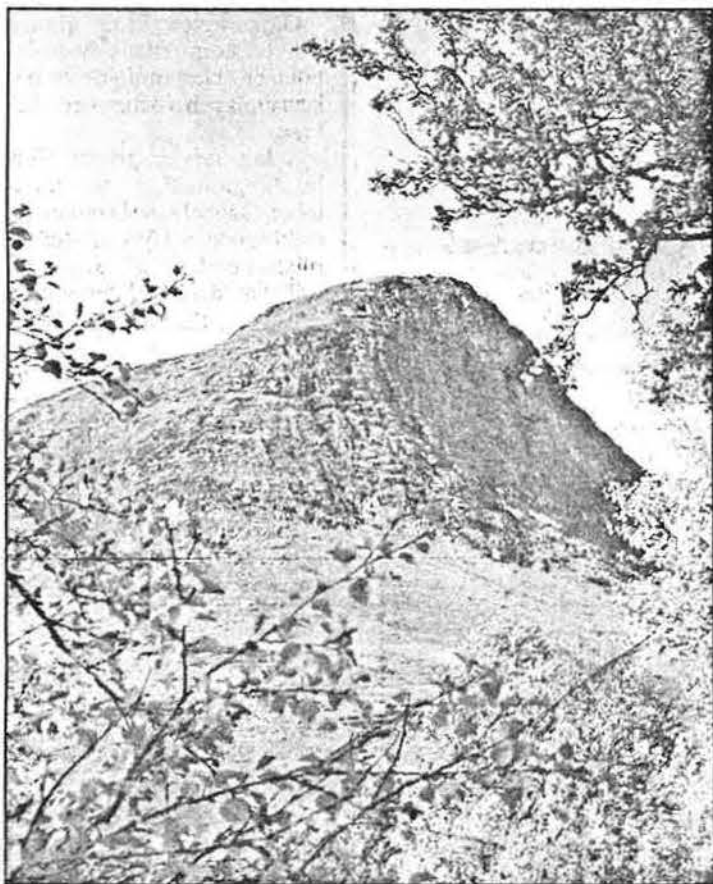
Fjälltörten och isvedel är ett par av de sällsynta växter som lockat intresserade från många håll till Mittåkläppen.

– 20 000-25 000 människor besöker området varje år, tror Gösta Ljungberg som driver Djupdalsvallens väffelbruk en bit från Kläppen.

Nationell skandal

Men nu varnar Nils G Lundh amatörbotanister, fjällvandrare och andra för att röra sig utanför de upptrampade stråken.

Renbete och turisttramp förstör Skandinavien finaste fjällflora?

En stor del av de unika växterna är borta från Mittåkläppen som ansetts vara en av Skandinavien finaste lokaler för fjällflora.

– Jordmassorna saknar förankring i berget. Eftersom allt vide är utrotat och dvärgbjörken försvunnit till cirka 75 procent finns det inga rötter som håller jorden kvar.

– Så fort det kommer vatten i marken är det risk för att den här så kallade flytjordsvalken börjar glida.

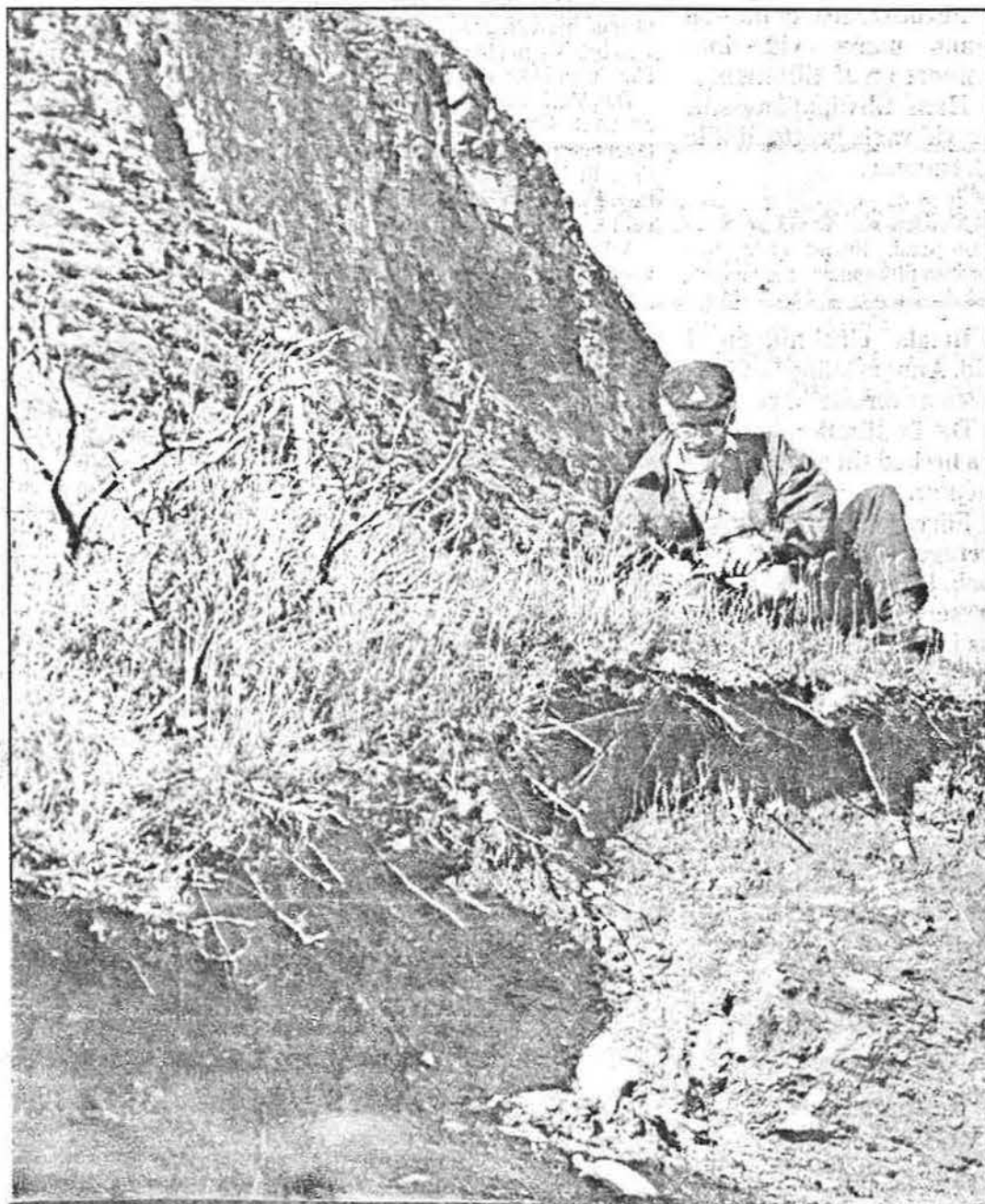
Nils G Lundh betecknar det inträffade som en nationell skandal.

– Rennäringen och turismen

måste ta på sig lika stor del av ansvaret. En stor del av fjällets unika vegetation är redan borta. Mycket tyder på att det här bara är början. Men myndigheter bara blundar...

Anders Grönlund

SVET 0680-105 11, 105 80

Sprickan är bortåt två meter djup i bakkanten.

"Farhågorna har besannats"

Mittåkläppen (ÖP) – Det här besannar mina värsta farhågor.

Tendenserna till jordskred på Mittåkläppen kommer inte som en överraskning för Nils G Lundh.

Sedan över tre decennier har han följt utvecklingen i området och kunnat notera en gradvis försämring av växtlivet under de senaste tio åren.

I dag är flera sällsynta arter borta. Det gäller till exempel fjälltörten och av de olika vedlarna finns det i bästa fall restbestånd – de är så genetiskt ut-

armade att det är mycket tveksamt om arterna kan hämta sig. Många gröna arter är mycket hårt åtgångna eller borta.

Det som förr var ett orkidékrä är numera en sumpig leråker.

– Av ett fjäll med mycket rik flora kan det till slut bli en grå bergskalle med enbuskar och ett fåtal grässorter, befärar Nils G Lundh.

– I stora partier håller erosionen – jorderosion – på att gå så långt att det bara blir stenar och grus med skorplavar kvar.

Han är rädd att utvecklingen redan har gått så långt att vissa växter inte kan räddas.

– Om området skulle avlysnas för både turism och rennäring skulle nog gräviken och dvärgbjörk komma tillbaka. Men jag gissar att det skulle ta 30-50 år innan bestånden är lika fina som förut.

För snart tio år sedan byggdes ett renstängsel runt Mittåkläppen. Under juli används området för renmärkning och bete för Mittådalens renar.

Nils G Lundh förnekar inte att samerna har en nedärvd rätt att använda vidderna kring Mittåkläppen för renskötsel.

– Men det kan inte betyda att de får utnyttja marken hur som helst. Tyvärr har rennäringen utvecklats i riktning från hant-

verk till industri. Kraven på avkastning och effektivitet har blivit orimligt stora. Det är alldeles missvisande att tala om natur- och miljövänlig hantering, anser han.

Jag tror också att renägarna måste inse att det ligger i deras eget intresse att söka nya vägar. Trots att Mittåkläppen har den rikaste och tåligaste växtligheten räcker det inte till foder åt renhjordarna.

Betet i fjällvärlden räcker inte. Jag har svårt att se någon annan lösning än övergång till ranchskötsel. Om en del renägare väljer att sluta måste de få någon form av ekonomisk kompensation.

Nils G Lundh tycker att turistnäringen bär lika stor skuld till utvecklingen. Skotrar, terränghjulungar och trampande turister utsätter växtligheten på Mittåkläppen för ett hårt tryck.

Enligt Nils G Lundh är det i första hand kommunen som har skyldighet att slå vakt om den värdefulla naturen kring Mittåkläppen.

– Om de inte klarar att ta sitt ansvar måste länsstyrelsen ingripa. Enligt naturvårdslagens elfte paragraf kan den till exempel införa ett tillfälligt naturreservat på Mittåkläppen i upp till tre år. Och det bör göras så snabbt som möjligt.

– En nationell skandal att myndigheterna inte gör någonting för att rädda Mittåkläppen, anser Nils G Lundh.

Dags att rädda fjällnaturen

Stoppa heliski, utropar Ronald Crawford-Currie i ÖP den 14 febr. Han kunde med en lätt travestering lika gärna ha sagt: - Stoppa fjällvärlden, jag vill hoppa av!

Ty faktum är, att fjällnaturen aldrig någonsin, sedan människan började kolonisera den, varit så illa ute som den är just nu, med ett exploateringsstryck från alla håll som saknar motstycke.

Här finner man ett kraftigt stigande intensivnyttjande från skogsbruk, renskötsel, turism/rekreation och energiproduktion i en naturtyp som tidigare och ända fram till mitten av vårt århundrade tillhörde de marginella kulturlandskapen, endast extensivt utnyttjande av en befolkning som av bister erfarenhet i generationer tvingats till underdånig anpassning.

Man kan då fråga sig om förutsättningarna har förändrats så mycket till det bättre genom ökat kunnande och bättre teknikutnyttjande att man därmed också får möjligheten att högre beskatta även det marginella kulturlandskapet i jämförelse med vad man kunde tidigare. Och visst har den möjligheten ökat.

Men tittar man närmare efter finner man att praktiskt taget samtliga näringar ställer areala krav på landskapsytor, som tidigare endast nödortfört förmådde försörja en begränsad boskaps-skötande lokalbefolkning, där jakt och fiske utgjorde livsnödvändiga komplement för överlevnaden.

I längden är naturligtvis en fortsatt expansion en omöjlighet om inte fjällnaturen, som det förstadium till den arktiska öknen den är, skall bli det totala impedimentet.

Till de tärande inslag i fjällmiljön, som ovannämnda aktiviteter utgör, skall i dag också adderas de kostnader som följer av den industriellt betingade markförsurning vi får på import och som definitivt inte förhöjer fjällnaturens motståndskraft. Därtill får vi här i landet till denna budget foga de kostnader som följer av vår internationellt unika allemansrätt. Tillgångskontot ökar knappast därigenom.

Jag håller med Crawford-Currie om att de politiskt ansvariga varit både aningslösa och flata inför det postindustriella samhällets miljöhot. I en tid när så många globala miljöproblem hopar sig som svarta moln vid horisonten, är det för mig totalt obegripligt att man låter sådana miljöhot som borde kunna lösas under en enda "underbar natt" bli ytterligare en del i vår monumentala miljöskuld.

Jag instämmer: Stoppa Heliski men gör något också åt skoterlandet!

Nils G Lundh
ledamot av SNF:s expertråd
för friluftsliv och turism

lem.
Pernilla August gestaltar Karin, som ansluter sig till sekten sedan Hellgum botat hennes mystiska förlamning.

Hans Alfredson spelar en av bönderna i dalaby som dras med av väckelsen.

Lars-Erik
Sommarmyr

SVEG 0680-106 80

hundrataals statuer kommer att medverka i "Jerusalem". Hans "Ersa" Eriksson från Herrö i tidstypisk klädsel tillsammans med barn från bland annat Duvberg och Ytterberg.

Länsstyrelsen väntar med beslut om pengar för ett renbetesavtal

Sveg (ÖP) Länsstyrelsen har ännu inte tagit ställning till om det blir några pengar för att upprätta renbetesavtal i Härjedalen.

I går diskuterade landshövding Sven Heurgren, länsrådet Tage Levin och Bengt Eken Dahl, chef för rennäringsenheten, den begäran om bidrag, som markägarnas och samernas representanter lämnat in.

Parterna beräknar att det kostar en miljon kronor att utreda förutsättningarna för att lösa det framtida behovet av renbete genom nyttjanderättsavtal med fastighetsägarna.

– Det blev inget beslut i dag (läs i går red. anmärkning). Kontakter från flera håll fordras. Jag kommer nog att tala med parterna också, säger Sven Heurgren.

Vilka kontakter landshövdingen kommer att ta vill han inte avslöja.

Enligt parterna kommer den rättsliga

processen i renbetesmålet att fortsätta för att få sedvanerättsfrågan klarlagd av domstolen samtidigt som nyttjanderättsavtal tecknas.

Det är den fortsättningen Sven Heurgren ställer sig tveksam till.

– Man tänker processa också parallellt. Det är en komplikation.

Positivt initiativ

Han tycker dock det är positivt att parterna tar initiativ till förlikning och överenskommelse.

Samtidigt skriver kommunalrådet i Härjedalens kommun Arne Ring, s, till jordbruksminister Margareta Winberg i ärendet. Han begär att staten ställer upp med pengar för att upprätta renbetesavtal.

Kostnaderna för arbetet med "avtalsvisa upplåtelser" utanför rättegången om sedvanerätten blir betydande, konstaterar Arne Ring.

Över miljon?

– Kanske kommer de att överstiga en miljon kronor, men ändå är det en blygsam kostnad i en stor angelägen-

RENBETESMÅLET

Bengt Eken Dahl
träffade...

...landshövding
Sven Heurgren.

het. Det är tveklöst en allmän angelägenhet, alldenstund enskilda intressen saknas.

– Ingen enda enskild markägare kan ju förstås betala för att upplåta sin mark till renbete och båda parter får göra stora eftergifter i övrigt för allmänna intressen, framhåller Arne Ring i skrivelsen till jordbruksministern.

Lars-Erik Sommarmyr

Forssell lämnar Sv

Sveg (ÖP) Chefsöverläkaren vid Svegs sjukhus – Lars Forssell – slutar sin tjänst vid halvårsskiftet.

– Jag slutar av samma orsaker som mina föregångare, säger Lars Forssell.

Han syftar på före chefsöverläkaren Jan-Erik Krig, som tvingades avgå sedan han protesterat mot landstingets nedskärningar.

Lars Forssell säger att han känner sig som en bov eller lieman ef-

tersom han får administrera bantningarna inom vården i Härjedalen.

– Vi chefsöverläkare kan inte sprida någon livsglädje under nuvarande omständigheter, uppger Forssell.

Han slutar sin tjänst efter bara ett år i Sveg.

Chefsöverläkare
Lars Forssell
slutar sin tjänst bara

"Avsätt floar som naturreservat"

Sveg (ÖP) Avsätt Tönning- och Gullhögsfloarna som naturreservat. Det föreslås i en gruppmotion till kommunfullmäktige i Härjedalens kommun.

De fyra som skrivit under motionen är folktopisterna Bengt Rud och Lars Hermansson samt miljöpartisterna Håkan Landin och Annica Qvarfordt.

– Tönning- jämte Gullhögsfloarnas höga naturvärden är beskrivet i en rad kvalificerade utred-

ningar och är odiskutabelt det hyser speciella växter, sällsynta växtarter och fågelliv.

– Den angränsande V... de från fiske- och rekreativ punkt idag vara det vattendraget i Härjedalen alternativt myrområde svarande naturvärden g... likt ej att hitta inom läns motionärerna bland an... motion.

• Ordet är ditt

Ett brott mot naturen att låta en djurart bli för stor

Till Liz-Marie Andersson, Brändåsen

Den 22 okt i år hade du en dikt publicerad i denna tidning. Då dikten ifråga var riktad direkt till mig, bör jag kanske svara. Tidsnöd har gjort, att det dröjt länge. Ursäkta mig!

I den första dikt skrev du, att ni smar alltid funnits i Härjedalen. Men nog måste ni väl ha kommit hit från något håll. Här har ju som i övriga Nordeuropa legat inlands-is. För så där 7 000 år sedan torde Sverige ha varit isfritt. Kom ni hit till Härjedalen då? Kan du bevisa det?

Du hänvisar till fäbodarna Vivallen. Menar du, att den mycket svenska Vivallen är något samiskt ur-hem?

Ur en nyligen utkommen bok om Härjedalen författad av Bergström, Magnusson, Raihle, ber jag att få citera följande:

"Under senare år har omfattande arkeologiska undersökningar företagits för att diskutera

frågan om gravarna (vid Vivallen) kan vara samiska. Några övertygande bevis för detta har tyvärr ännu inte presenterats, utan tills vidare får vi tolka gravarna som att de är lämningar efter en skandinavisk bosättning i fjällvärlden".

Den för närvarande främste experten på samiskt liv och kultur, Lars Thomasson, har granskat och godkänt manus före utgivningen.

Så till mitt påstående, att renägarna är rennäringens värsta fiender.

1. För att hålla en renhjörd, måste man se till att djuren har föda, man måste skydda den från rovdjur och i möjligaste mån även för trafikdöd. Är mitt resonemang rätt?

2. För att ha mat till renarna måste deras antal anpassas till det bete renägarna har till förfogande. Vidare måste renhjördarna vaktas dag och natt för rovdjur, och sist men icke minst, renarna bör hållas borta från starkt trafikerade vägar.

Håller du med om detta? Hur har renägarna i Härjedalen förhållit sig till dessa frågor?

I slutet av 1800- och början av 1900-talet inköpte staten, delvis under tvång, stora områden i västra Härjedalen till renbete.

Baserat på dessa betestillgångar fastställdes det högsta antal renar dessa betesmarker skulle tåla. Iwan Lundberg framhöll, att så skulle ske för all framtid.

Varför har ni inte renarna på dessa året-runt-marker?

Nu är ju hela Härjedalen över-svämmat av renar sommar som vinter. Har renarnas instinkt förändrats, eftersom de inte längre följer naturens ordning att dra upp i fjällen på vårvintern och vandra ner i skogarna strax före jul. Så var det åtminstone i min hemtrakt i norra Ångermanland.

Nu vistas renar över hela Härjedalen året runt med ingen eller mycket liten tillsyn, trots att renstammen utökats explosionsartat.

Vilka är det som tillåtit sig den-

na utveckling, som strider helt mot de lagar som styr rennäringen?

Ni renägare begär oupphörligt nya marker och låter renantalet öka i takt med det. Hur går det, när ingen mark finns mer att ta, eller när det finns folk i andra landsdelar, som inte går att förtrycka som härjedalingar.

Renar svälter ihjäl i Norge i mångtusen, i Finland överväger man att tvångsslakta 150 000 djur, i Jämtland begärde samerna mångmiljonbelopp till stödfoder åt renar förra vintern.

Har rennäringen verkligen någon framtid med dessa oansvariga renägare.

Sluta drömma om hur underbart det är med böljande renhjördar. Kom till verkligheten i stället.

Att låta en djurart bli för stor är brott mot naturen, och den bryr sig inte om stolta etniska minoriteter, som lever i en drömvärld. Den slår tillbaka hårt!

Svea Andersson

Sluta drömma om hur underbart det är med böljande renhjördar. Kom till verkligheten i stället, skriver insändaren.

ANNONSEN

visar vägen

**HAR DU HAFT
STROKE?**

VILL DU SÄLJA MERA?
ANNONSERA!

**bra bäver
overaller**

Aldrig har vi haft så mycket att

Stoppa inte processen om sedvanerätten

Från Orsa.

G.P. 23 nov. 1990

Nu står det återigen stora rubriker i tidningarna om den rättsgång som enligt Nobel är riktad mot samer som grupp och därmed skulle vara någon form av rasism och diskriminering av dessa. Tidningar sväljer okritiskt alla uttalanden som kommer från samer och opinionsmöten anordnade av samer närstående organisationer.

Det är lite tråkigt att sakfrågan är så lite belyst att den kommer i bakgrunden. Vad saken gäller är att markägarna genom domstolen vill ha klarlagt om huruvida den sedvanerätt som samerna hävdar gäller på deras marker. Man har ju på flera sätt försökt att klarlägga huvuvida den gäller eller inte, nu har markägarna kommit till den punkt då man ser att på den vägen kan man inte komma någon vart. Nu har man begärt att domstolen prövar den saken. Kort sagt - man vill genom ett utslag från domstolen få fastslaget vad som gäller. Hur man kan tolka detta till att det skulle vara ett utslag av rasism kan jag inte förstå. När så domstolen har prövat frågan och genom ett

utslag i ena eller andra riktningen förutsätter jag att båda parter accepterar vad domstolen har kommit fram till.

Jag ser ingen anledning till att stoppa processen. Samerna hävdar att sedvanerätten är oomtvistlig, om den nu är det har väl samerna ingenting att förlora på att den provas inför domstol. Jag tyckte att om det bedrivs hets mot någon så inte är det mot samerna utan snarare mot de markägare som vill ha saken prövad. Det får ju inte bli så att markägare som känner sig överkörda av den sedvanerätt som åberopas ska behöva tåla detta oprövat för att diskrimineringsombudsman, landshövding, lappfogde och politiska organisationer är överdrivet rädda för vad omvärlden säger om förföljelse av etniska grupper.

Tvistefrågan om vem som var först i Härjedalen är nog svår att bevisa. Vi lever nu i det 20:de århundradet och det torde finnas regler och rättsnormer närmare i tiden som kan tjäna som rättsnöre till ett utslag som är väl så

underbyggt.

Det torde vara ganska väl känt att samerna under de senaste årtiondena har flyttat fram sina positioner ganska väsentligt. Jag tycker det är rimligt att saken provas inför domstol som i ett utslag anger vad som gäller. Först därefter vet man vilken näring som har första "tjing" på markerna. Detta utesluter inte möjligheten att man genom överenskommelser även efter ett utslag kan samsas om vissa områden.

Hittills har ju markägaren dragit det kortaste strået. Om massmedia genom saklig information klargör vad saken gäller torde också de mer eller mindre sakligt underbyggda påståendena om förföljelser och rashets tystna. Som nyläget är kan man utan överdrift påstå att det är massmedia som genom sin underlåtenhet att informera i sakfrågan har ställt grupperna mot varandra.

Både samer och övrig orsbofolkning kan säkert även efter ett utslag fortsätta att leva tillsammans i vårt härliga Härjedalen.

Orsbo men ej markägare

Det är inte samerna som diskrimineras

Så har återigen skogbolagen i Härjedalen visat sitt rätta ansikte genom att ingå förlikning med samerna angående rätt till renbete. Detta trots att de tillsammans med privata markägare lämnat in gemensam stämning i denna sak. Enligt uttalanden från representanter från den privata sidan har ingen information om förestående förlikning lämnats. Det torde höra till god ton att före presskonferenser och dylikt tala om, att man har för avsikt att ingå förlikning.

Det har tydligen inte gått upp för bolagen och medlaren vad saken egentligen gäller. Markägarna vill att rättsliga instanser prövar samernas rätt till renbete inom det omstridda området. Jag tycker det är en mänsklig rättighet för både samer och markägare att få veta vad som gäller. Då olika meningar råder om detta och tidigare försök ej lett till klarhet har markägarna nu som sista utväg mer eller mindre tvingats ta steget via stämning och domstol. Statsmakterna har ju som bekant ej velat ta itu med problemet.

Efter inlämnad stämning har TV och tidningar, antagligen efter påtryckningar av skickliga lobbyister, fått svenska folket att tro att stäm-

ningen innebär rashets mot samerna. Att dom lyckats framgå med all tydlighet av olika insändare i tidningar från när och fjärran. Framställningen säljer väl också lite fler lösnummer.

Det är beklagligt att Hägglund och Erken gått på den desinformation.

TV och tidningsmaffian vill göra gällande att samerna är diskriminerade. Jag skulle vilja säga att om det är någon grupp som är diskriminerad i detta fall så är det ej samerna, som ju har en del lagar speciellt till skydd för sig.

Det är i stället vi som bor här sedan flera generationer som är diskriminerade. När får vi härjedalingar speciella lagar?

Det är väl oomtvistat att renarna ställer till problem i förnyingsrytterna genom sina fejningar. Speciellt sistlidna vinter har många markägare i Glöte fått sina förnyringar förstörda. Jag har förgäves väntat på något uttalande från den myndighet som finns för skogsnäringen i denna sak. Nog borde väl skogsvårdsstyrelsen i näringens intresse kunna ha någon åsikt om renskadorna. Men skogsvårdsstyrelsen tiger still. Först när skadan är skedd kommer

SVS viftande med skogsvårdslagen och förelägger skogsägarna om hjälpplantering beroende på för litet antal utvecklingsbara plantor per hektar. När det gäller åtgärder i förbyggande syfte för att minska älgskadorna, agerar ju skogsvårdsstyrelsen kraftfullt. Kan det möjligen bero på att ordföranden sitter på lite för många stolar. Även om det är så, fritar det inte övriga i styrelsen. Det kan väl inte vara så, att även SVS ingår i det etablissement som har samernas sak som sitt sjuka samvete.

Den verkliga orsaken till förlikning är väl säkert att skogsbolagen fruktar en debatt som liknar FURA-aktionen angående fjällnära skogar. Den fick ju gensvar från massköpare i utlandet som i dag fordrar intyg om varifrån virket har kommit. Frågor om rasism har ju en enorm genomslagskraft, oavsett om sakfrågorna är väl underbyggda eller inte.

Debatten spelar kanske bolagen i händerna i deras förmodade strategi att lägga ner skogsbruket väster om inlandsbanan. Det är kanske fel att, som en del skogsägare med hänvisning till förlikningen, våga sälja virke till bolagen. De får då ytterligare argument för flyttning från

Härjedalen. Det är illavarslande när bolagen säljer ut fastigheter, men de vet ju att virke får de ändå genom den uppdelning av köpområden som gjorts. Allt i den fria konkurrensens anda.

Vid flera tillfällen har Heurgren åberopat TIG-avtalet (TIG=Tännäs Idre Gruppen) som ett exempel på att överenskommelser kan träffas utan att behöva gå till domstol. I avtalet finns bland annat ett avtal där samebyarna skulle få beta med sina renar mot en arrendavgift av 50 öre per hektar.

Mig veterligt har ingen markägare hittills fått ersättning. Man kanske också ska upplysa om att samernas representanter gick med på arrendesumman under förutsättning att staten erlade avgiften. Framtiden får väl utvisa hur mycket det nu skrivna avtalet är värt.

Den stora frågan kvarstår emellertid: Är det samernas version om rätt till renbete som gäller. Ska vi härjedalingar sitta emellan på grund av att att samefrågorna är känsliga för maktavarna nere i Stockholm.

Är det samernas version om rätt till renbete som gäller, frågar sig insändarskribenten.

Förlikningen som nu gjorts, är en björntjänst mot oss som vill ha klara papper.

Undrande,
Fred Seams

Alltid föraren som har ansvaret

Sommartrafiken har varit svart med hänvisning till ökat antal olyckor speciellt under juli månad. Många frågar sig vad det kan bero på?

Ovana förare, varmt väder, stressig trafik, avståndet till framförvarande, för få poliser, ja frågetecknen är många. Men svaren kan också vara flera.

Visst har polisens övervakning längs vägarna en stor betydelse för hur stressig trafiken blir. Efter att ha åkt Rossön - Luleå tur och retur veckan efter midsommar märktes hur trafiken helt plötsligt flöt mycket lugnt när en polisbil som stod strategiskt parkerad vid E4 upptäcktes.

Har man dessutom en MC-polis som följer efter bilarna in mot Luleå görs inga onödiga omkörningar och

hastigheten är snälla 90 kilometer i timmen. Visst är vi trafikanter ögon-tjänare.

Men visst är det när förare är oskräpta som det händer olyckor.

Efter att ha kört långt blir föraren trött, även den mest rutinerade föraren blir trött.

Det är varmt i bilen och kanske är medpassagerarna lite otåliga för att man inte får stanna och titta på alla sevärdheter trots att det är semester.

Ett kort ögonblick av oskräpa kan innebära att bilen kommer över på fel sida av vägen.

Har dessutom alkohol förtärts är risken ännu större att föraren tappar kontrollen över fordonet, eller har svårt att bedöma hur snabbt den mötande bilen kommer. Alkohol, värme, stöjiga medpassagerare, det är

effektivt för att äventyra trafiksäkerheten.

Det är alltid föraren som bär ansvaret för framförandet av fordonet, inte polisen eller lagen.

Vi ska inte skylla sommarens olyckor på polisens minskade resurser eller för höga hastigheter längs våra vägar. I vägtrafikkörförordningen står att förare är skyldig att iakttaga den omsorg och försiktighet som krävs för att undvika olycka. Det krävs en attitydförändring bland förarna, det behövs utbildning för att friska upp inlärd kunskaper och det behövs hälso-kontroll av bilförare.

Det är alltid föraren som bär ansvaret.

Hotings MHF Ungdom
Mats Danielsson

Inget fog för socialdemokratisk kritik

Det svåra arbetslöshetsläget innebär att vi fortlöpande måste vara beredda att tidigarelägga projekt och att på olika sätt stimulera fram åtgärder i kommunen, som innebär att flera kommer ut i arbetslivet.

Av detta skäl är också regeringens förslag till ungdomspraktikplatser ett bra sätt att få ut alla ungdomar mellan 18 och 25 år i arbetslivet.

Gun-Britt Mårtensson och Jens Nilsson har i en insändare gått till angrepp mot kommunledningens agerande i Östersund, när det gäller sysselsättningsfrågorna.

Jens och Gun-Britt redovisar

att de i februari kom på att det skulle behövas mer pengar till sysselsättningsområdet och föreslog ytterligare 2 miljoner "som var finansierat".

Sanningen är att socialdemokraterna vid kommunstyrelsens sammanträde i april, föreslog att 2 miljoner kronor skulle anvisas till utbildningsinsatser utöver vad som tidigare beslutats och att finansiering skulle ske genom upplåning.

Den totala satsningen som vi då redovisade för kommunfullmäktige var 21,7 miljoner kronor, varav 8,5 milj kronor gick till investeringsarbeten, 10,9 milj kronor

fanns i budget för ordinarie beredskapsarbeten och 2,3 miljoner kronor till feriearbeten.

Vi i kommunledningen anser inte att det finns fog för socialdemokraternas kritik, när det gäller att vi inte tar ansvar för sysselsättning och finansiering.

Jag tycker att det är viktigt att vi i en svår tid, på olika sätt samarbetar för att klara dessa frågor och det är bra med förslag från alla politiker i kommunen vad gäller insatser mot arbetslösheten inom de ekonomiska ramar, som vi har att arbeta med.

Per Söderberg,
kommunalråd (c)

SOMMAR-JYMPA

Ikveäll tisdag kl. 18.00 Parkskolan ★ Barnvakt finns!

• Debatt

Anarki kring renskötseln?

Under årets älgjakt andra veckan i september har det, i likhet med många år tidigare, varit stor renförekommst på marker som enligt samer och myndigheter är vinterbetesland.

Renarna har vistats i området sedan i juli och spridit sig än längre från åretruntmarker än tidigare, ända ner mot Glissjöberg.

För varje år kan man iakttaga större antal renar. Det är renar av alla kön, renkor, årskälv och rentjurar snart redo för brunst.

Det verkar vara fullständig anarki vad beträffar renskötseln. Samerna verkar totalt ha tappat greppet om sin näring.

De kan aldrig veta hur mycket ren som finns i Härjedalen och ej heller var de uppehåller sig. Ännu mindre kan man se att de anstränger sig för att hålla sina renar inom åretruntmarkerna.

Som du förstår är den stora renförekommsten till stort men under älgjakten inte minst. Även för jordbrukare och djurhållare är renförekommsten till stort förfång, liksom i trafiken.

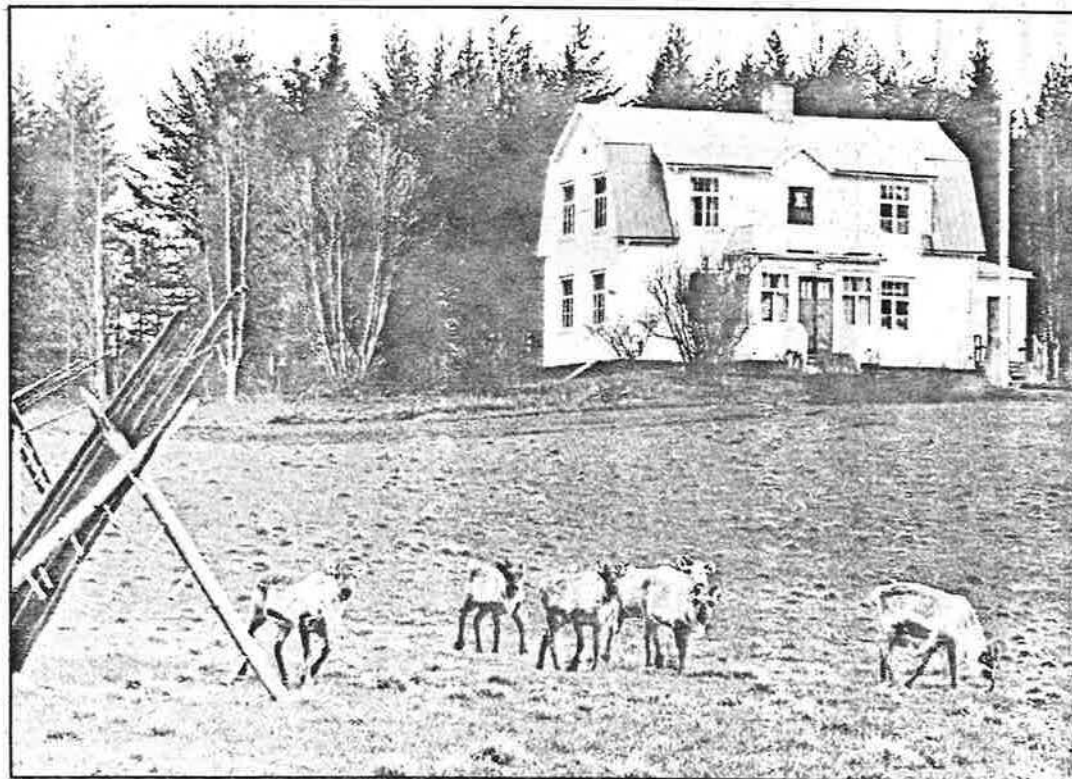

Renförekommsten är ett stort men inte minst under älgjakten, anser Tage Fjellner.

När vi enskilda markägare och jägare påtalar detta för ansvariga inom samebyar och myndigheter ger detta inget som helst resultat. En mångårig erfarenhet visar på detta.

Jag skiver detta för din kännedom och eventuella åtgärd.

Tage Fjellner

Samerna verkar totalt ha tappat greppet om sin näring, de kan aldrig veta hur många renar som finns i Härjedalen eller var de befinner sig, skriver Tage Fjellner.

Il
fo
in

Soc
lycka
riode
Sverig
ling-o
Den
tvinga
sig i
frågor
konjun
löshet
de und

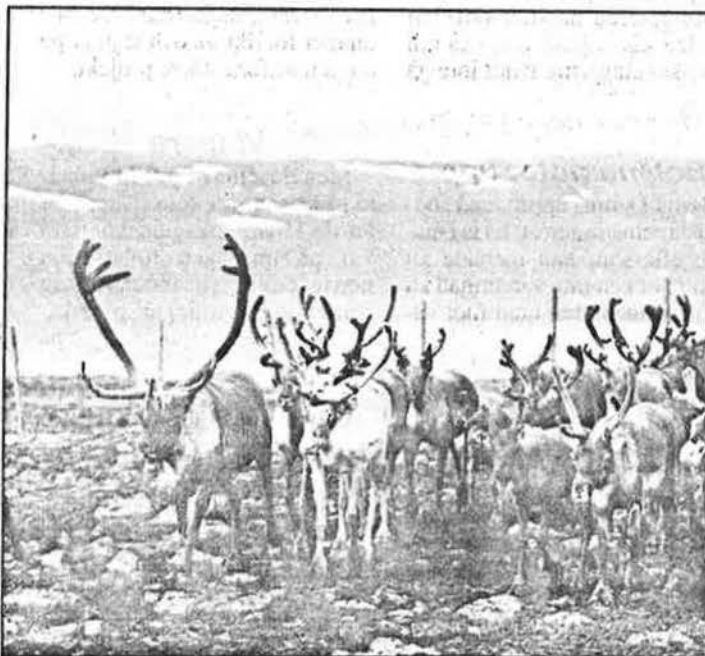
Det
lig mo
mit till
De har
ligt för
re har
aktörer
folket ä
Tilltron
bankvä
rande n

Den
tycks j
omedel
svenska
kraftiga
en. Så
infanter

10 sept, 1992

Har samerna rätt, eller inte?

Har samerna verkligen tillstånd att transportera renar lagom till älgjakten, frågar sig insändarskribenten.

Fråga till herrar Bengt Ekendahl och Sven Heurgren

Sedan när har samerna tillstånd att transportera renar till Hedeviken-Linsell och Glöteområdet lagom till älgjakten, samt driva dessa med helikopter, vilket förekom den gångna helgen?

Efter den gångna sommaren för-

väntar jag mig givetvis inget blixtsnabbt svar från herr Ekendahl, men med benäget bistånd av herr Heurgrens tordönsstämma och lite hålla handen bör väl ett svar kunna förväntas före nästa åskoväder... eller!

K Mattsson

Det är inte samerna som diskrimineras

Så har återigen skogbolagen i Härjedalen visat sitt rätta ansikte genom att ingå förlikning med samerna angående rätt till renbete. Detta trots att de tillsammans med privata markägare lämnat in gemensam stämning i denna sak. Enligt uttalanden från representanter från den privata sidan har ingen information om förestående förlikning lämnats. Det torde höra till god ton att före presskonferenser och dylikt tala om, att man har för avsikt att ingå förlikning.

Det har tydligen inte gått upp för bolagen och medlaren vad saken egentligen gäller. Markägarna vill att rättsliga instanser prövar samernas rätt till renbete inom det omtvistade området. Jag tycker det är en mänsklig rättighet för både samer och markägare att få veta vad som gäller. Då olika meningar råder om detta och tidigare försök ej lett till klarhet har markägarna nu som sista utväg mer eller mindre tvingats ta steget via stämning och domstol. Statsmakterna har ju som bekant ej velat ta itu med problemet.

Efter inlämnad stämning har TV och tidningar, antagligen efter påtryckningar av skickliga lobbyister, fått svenska folket att tro att stäm-

ningen innebär rashets mot samerna. Att dom lyckats framgå med all tydlighet av olika insändare i tidningar från när och fjärran. Framställningen säljer väl också lite fler lösnnummer.

Det är beklagligt att Hägglund och Erken gått på den desinformation.

TV och tidningsmaffian vill göra gällande att samerna är diskriminerade. Jag skulle vilja säga att om det är någon grupp som är diskriminerad i detta fall så är det ej samerna, som ju har en del lagar speciellt till skydd för sig.

Det är i stället vi som bor här sedan flera generationer som är diskriminerade. När får vi härjedalingar speciella lagar?

Det är väl oomtvistat att renarna ställer till problem i förnygringsytorna genom sina fejningar. Speciellt sistlidna vinter har många markägare i Glöte fått sina förnygringar förstörda. Jag har förgäves väntat på något uttalande från den myndighet som finns för skogsnäringen i denna sak. Nog borde väl skogsvårdsstyrelsen i näringens intresse kunna ha någon åsikt om renskadorna. Men skogsvårdsstyrelsen tiger still. Först när skadan är skedd kommer

SVS viftande med skogsvårdslagen och förelägger skogsägarna om hjälpplantering beroende på för litet antal utvecklingsbara plantor per hektar. När det gäller åtgärder i förebyggande syfte för att minska älgskadorna, agerar ju skogsvårdsstyrelsen kraftfullt. Kan det möjligen bero på att ordföranden sitter på lite för många stolar. Även om det är så, fritar det inte övriga i styrelsen. Det kan väl inte vara så, att även SVS ingår i det etablissement som har samernas sak som sitt sjuka samvete.

Den verkliga orsaken till förlikning är väl säkert att skogsbolagen fruktar en debatt som liknar FURA-aktionen angående fjällnära skogar. Den fick ju gensvar från massköpare i utlandet som i dag fordrar intyg om varifrån virket har kommit. Frågor om rasism har ju en enorm genomslagskraft, oavsett om sakfrågorna är väl underbyggda eller inte.

Debatten spelar kanske bolagen i händerna i deras förmodade strategi att lägga ner skogsbruket väster om inlandsbanan. Det är kanske fel att, som en del skogsägare med hänvisning till förlikningen, vägra sälja virke till bolagen. De får då ytterligare argument för flyttning från

Härjedalen. Det är illavarslande när bolagen säljer ut fastigheter, men de vet ju att virke får de ändå genom den uppdelning av köpområden som gjorts. Allt i den fria konkurrensens anda.

Vid flera tillfällen har Heurgren återopat TIG-avtalet (TIG=Tännäs Idre Gruppen) som ett exempel på att överenskommer kan träffas utan att behöva gå till domstol. I avtalet finns bland annat ett avtal där samebyarna skulle få beta med sina renar mot en arrendeavgift av 50 öre per hektar.

Mig veterligt har ingen markägare hittills fått ersättning. Man kanske också ska upplysa om att samernas representanter gick med på arrendesumman under förutsättning att staten erlade avgiften. Framtiden får väl utvisa hur mycket det nu skrivna avtalet är värt.

Den stora frågan kvarstår emellertid: Är det samernas version om rätt till renbete som gäller. Ska vi härjedalingar sitta emellan på grund av att att samefrågorna är känsliga för maktavarna nere i Stockholm.

Är det samernas version om rätt till renbete som gäller, frågar sig insändarskribenten.

Förlikningen som nu gjorts, är en björntjänst mot oss som vill ha klara papper.

Undrande,
Fred Seams

Alltid föraren som har ansvaret

Sommartrafiken har varit svart med hänvisning till ökat antal olyckor speciellt under juli månad. Många frågar sig vad det kan bero på?

-Ovana förare, varmt väder, stressig trafik, avståndet till framförvarande, för få poliser, ja frågetecknen är många. Men svaren kan också vara flera.

Visst har polisens övervakning längs vägarna en stor betydelse för hur stressig trafiken blir. Efter att ha åkt Rossön - Luleå tur och retur veckan efter midsommar märktes hur trafiken helt plötsligt flöt mycket lugnt när en polisbil som stod strategiskt parkerad vid E4 upptäcktes.

Har man dessutom en MC-polis som följer efter bilarna in mot Luleå görs inga onödiga omkörningar och

hastigheten är snälla 90 kilometer i timmen. Visst är vi trafikanter ögon-tjänare.

Men visst är det när förare är oskräpta som det händer olyckor. Efter att ha kört långt blir föraren trött, även den mest rutinerade föraren blir trött.

Det är varmt i bilen och kanske är medpassagerarna lite otåliga för att man inte får stanna och titta på alla sevärdheter trots att det är semester.

Ett kort ögonblick av oskräpa kan innebära att bilen kommer över på fel sida av vägen.

Har dessutom alkohol förtärts är risken ännu större att föraren tappar kontrollen över fordonet, eller har svårt att bedöma hur snabbt den mötande bilen kommer. Alkohol, värme, stöjiga medpassagerare, det är

effektivt för att äventyra trafiksäkerheten.

Det är alltid föraren som bär ansvaret för framförandet av fordonet, inte polisen eller lagen!

Vi ska inte skylla sommarens olyckor på polisens minskade resurser eller för höga hastigheter längs våra vägar. I vägtrafikförordningen står att förare är skyldiga att iakttaga den omsorg och försiktighet som krävs för att undvika olyckor. Det krävs en attitydförändring bland förarna, det behövs fortbildning för att friska upp inlärd kunskaper och det behövs hälso-kontroll av bilförare.

Det är alltid föraren som bär ansvaret.

Hotings MHF Ungdom
Mats Danielsson

Inget fog för socialdemokratisk kritik

Det svåra arbetslöshetsläget innebär att vi fortloppande måste vara beredda att tidigarelägga projekt och att på olika sätt stimulera fram åtgärder i kommunen, som innebär att flera kommer ut i arbetslivet.

Av detta skäl är också regeringens förslag till ungdomspraktikplatser ett bra sätt att få ut alla ungdomar mellan 18 och 25 år i arbetslivet.

Gun-Britt Mårtensson och Jens Nilsson har i en insändare gått till angrepp mot kommunledningens agerande i Östersund, när det gäller sysselsättningsfrågorna.

Jens och Gun-Britt redovisar

att de i februari kom på att det skulle behövas mer pengar till sysselsättningsområdet och föreslog ytterligare 2 miljoner "som var finansierat".

Sanningen är att socialdemokraterna vid kommunstyrelsens sammanträde i april, föreslog att 2 miljoner kronor skulle anvisas till utbildningsinsatser utöver vad som tidigare beslutats och att finansiering skulle ske genom upplåning.

Den totala satsningen som vi då redovisade för kommunfullmäktige var 21,7 miljoner kronor, varav 8,5 milj kronor gick till investeringsarbeten, 10,9 milj kronor

fanns i budget för ordinarie beredskapsarbeten och 2,3 miljoner kronor till feriearbeten.

Vi i kommunledningen anser inte att det finns fog för socialdemokraternas kritik, när det gäller att vi inte tar ansvar för sysselsättning och finansiering.

Jag tycker att det är viktigt att vi i en svår tid, på olika sätt samarbetar för att klara dessa frågor och det är bra med förslag från alla politiker i kommunen vad gäller insatser mot arbetslösheten inom de ekonomiska ramarna, som vi har att arbeta med.

Per Söderberg,
kommunalråd (c)

SOMMAR-JYMPA

Ikväll tisdag kl. 18.00 Parkskolan ★ Barnvakt finns!

Torsdag Badhusparken kl. 18.00

V PÅ VIDD

Frødig, men heller tung kost for reinen. Reindriftssjef Ole K. Sara og KrF's stortingsrepresentant Lars Gunnar Lie med kvitlav fra Anarjokka nasjonalpark. Lars Gunnar Lie er saksordfører for den nye reindrifstloven.

reinbeitene fører til at laven tørker og smuldrer opp i vinden, forklarer Sara.

Reinen spiser ikke bare gress og lav, men friske lavmatter er viktige vinterbeiter for dyrene. Lav er en organisme som lever i symbiose med sopp. Laven lever tørt, men kan raskt gjøre seg nytte av ulike mengder vann, helt ned til dråpene i morgenduggen. For å beskytte reinbeitene mot overbeiting, bygges reingjerder over store avstander. Det første norske reingjerdet ble satt opp i Varanger i 1854-57 og finansiert av Brennevinavgiftsfondet. I moderne tid har reingjerdene fått

en noktern renessanse. Den 40 mil lange reinsperren mot Finland ble ferdig i 1957. Gamle reingjerder blir jevnlig vedlikeholdt, og nye kommer til. De siste sommersesongene har reinciene og forvaltningen satt opp

Nedbeiting 1994

"Slitasjen på reinbeitene fører til at laven tørker og smuldrer opp i vinden."

Reindriftssjef Ole K. Sara

Næring i reine tall

Reindriftsavtalen med myndighetene ga reinciene 77 millioner kroner i 1994 i overføringer fra staten. Det er penger for driften av omkring 207 000 rein i 138 av landets kommuner fra Sør-Trøndelag/Hedmark til Finnmark. 3 000 mennesker har samisk reindrift som sin hovednæring og står for drøye én prosent av landets kjøttproduksjon til en verdi av 71 millioner kroner i 1993.

tre nye – og delvis omstridte – reingjerder over Finnmarksvidda til en pris av omkring 20 millioner kroner.

Gjerdene, som skal forebygge at reinflokkene på høstbeiter blander seg, går fra Kautokeino/Karasjok til sommerbeitene i Kvænangsbotn, Alta og Kålfjord. Prisen inkluderer egenandelen som reinciene betaler, sier fagsjef Bye ved Reindriftsadministrasjonen i Alta.

Finnmarksvidda er mat for tre av fire rein i Norge. Bruk av snøscooter, helikopter, motorsykler og terrengvogner har erstattet de mange kjørereinene, som reinciene har brukt som transportmiddel i århundrer. Kjørereinene er gått inn i kjøttproduksjonen. Den mekaniserte reindriften har riktignok fått flere produktive dyr og et høyere slakterunntak, men det økonomiske overskuddet reduseres av kostnadene i den moderne reindriftnæringen. Likevel må reinantallet drastisk ned. Reindriftsforvaltningen oppmuntrer reinciene til å slakte flere dyr. Flere nye slakterier bygges. Dette er nødvendige tiltak fra myndighetene for å lette beitepresset på Vidda.

Debatten om rennäringslagen

troligt är, 1989 el. 90

□ Margareta Winberg tog i sitt riksdagsanförande upp konflikten mellan markägare och rennärings i Härjedalen. Hon berättade bl.a. om Handölsdalens samebys alltför stora renantal. Här en bild från en gård i Glissjöberg, som invaderats av renar.

Margareta Winberg (s) tog upp problemen med rennärings i Härjedalen när riksdagen diskuterade regeringens förslag till ny rennäringslag.

– Oppositionen som nu faller regeringsförslaget har inte förstått något alls av den mycket komplicerade verklighet vi är satta att handha. Eller rättare sagt så vill ni inte, från höger till vänster, i en salig blandning förstå. Ni sätter i det här läget möjligheten att trycka till regeringen framför chansen att lösa stora problem och därmed blir ni ansvariga för den troligen ganska svåra situation som kommer att uppstå i exempelvis Härjedalen, sa hon.

– Ni tror att ni med ert agerande gagnar samernas sak, i själva verket är det tvärt om.

Margareta Winberg berättade att Handölsdalens sameby har ett högsta tillåtna renantal på 6.000. Samebyn vägrar godta detta. Man struntar helt enkelt i myndigheternas beslut. Man slaktar inte ut ens normaluttaget.

– Redan i augusti i år var det stora motsättningar mellan ortsbefolkningen och samer, därför att renarna inte kunde hållas ihop. De trampade ner skogsplant, rev upp i trädgårdar och de var ute på vägarna och ställde till trafikoläande. Vad vi då kunde göra var att beordra tvångsslakt. Då rasade djurvännerna. Med all rätt för det är en diskutabel åtgärd, sa hon.

– I måndags fick jag den senaste rapporten om renantalens utveckling. Troligen har man mer än det dubbla antalet

tillåtna renar. Troligen, eftersom vi inte kan kontrollera antalet. Inser ni oppositionspartier vad det innebär för kommande sommar?

Gör något bannar en uppretad befolkning i Härjedalen. Hjälp oss, säger grannsamebyarna.

– Och rennäringsgruppen, där samerna själva sitter med, föreslog vitesförläggande.

Margareta Winberg sa att regeringen förstår de svåra konflikterna och lägger ett förslag för att vi ska slippa det "krig" mellan storsvenskarna och samerna som SSR själva befärar.

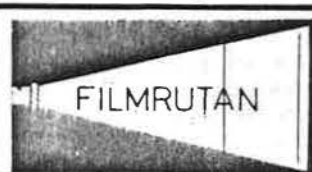
– Och vad gör den samlade oppositionen? Jo, den ska ge regeringen en näsknäpp och bidrar på så vis till den upptrappning av konflikten som kommer att bli följden av vår oförmåga att handla, sa hon.

– Ni tar på er ett stort ansvar och ni bekräftar tyvärr bilden av politiker som inte vet och inte vill lyssna, sa Margareta Winberg.

Hon rådde också företrädarna för centern, folkpartiet liberalerna och vänsterpartiet att ta kontakt med sina partivänner i Härjedalen. En uppmaning som dock inte fick något gehör. De hade talat med SSR.

Pigg på jobb? Sveg

7 st Lärare, 4 st Lärarvikarier, Lärare i idrott, Lärare i slöjd, låg/mellanstadielärare, Lärare i matematik, 2 st Lärare i språk, Lärare i bild, Lärare i el-teleteknik. Skolstyrelsen.

DIRTY FIGHTING

Patrik Swayze har slutat valsa runt efter DIRTY DANCING. Nu är han tillbaka som detektiven Truman Gates, vars bror faller offer för maffian. Rick ställs inför ett svårlöst problem: han måste gripa mördaren innan hans egen hämndlystna familj får tag på honom. I de små, avlägsna bergsbyarna i Kentucky är det långt till polis och civilisation. Det är fattigt och enkelt folk som skipar rättvisa efter sina egna lagar. Man sköter sitt och gör upp inbördes om det blir bråk. Truman Gates har lämnat allt detta för att bli polis i storstan. Hans familj betraktar honom som svikare. I Chicago arbetar också brodern Gerald, som sparar för att kunna återvända hem till bergen. En natt blir han överfallen och mördad av medlemmar ur den fruktade maffiafamiljen Rosellini. Truman saknar bevis, man hans spårsinne leder honom på rätt väg då ännu ett problem dyker upp. Trumans familj söker hämnd för sin förlorade son. De bryr sig inte om att Chicago styrs efter andra lagar än "öga för öga"... Truman fångas mitt emellan de två stridande familjerna. Han måste välja: polis – eller en av familjen?

Rasism - Ljusnedals golfbana

Vi har i den gångna veckan kunnat läsa hur avdelningsdirektören Iwan Lundberg vid lantbruksnämnden, Östersund, i rubricerade ärende i sedvanlig stil gått till hårt angrepp mot dem som vågat gå honom emot. Han tillgriper så drastiska ordval som att det nu rör sig om rasism, hat mot rennärningen och kommunalt maktmissbruk. Så talar en stats-tjänsteman år 1985! Det bör konstateras att Lundbergs företrädare i ämbetet var betydligt mera balanserade och seriösa män.

För den som de senaste åren följt Lundbergs rabiat angrepp på Sv. Turistföreningen, fjällturismen i allmänhet, kommuner samt folk som dristat sig tro att vår allemansrätt även gäller inom renbetesfjällen, är det föga förvånande att det uppstått misshälligheter mellan samerna och de s k bofasta och att det bland yngre samer kan förmärkas en mera militant och kompromisslös inställning.

Förvånansvärt nog gick det tidigare att samexistera för samer - arrendatorer trots att boskaps-skötseln bedrevs mera intensivt och samerna i högre grad än nu levde inom renbeteslanden med sina djur.

Lantbruksnämnden är förhoppningsvis ett organ som även skall bevaka arrendatorernas intressen och det vore intressant få veta vad nämnden utverkat för ersättning till arrendatorerna i Ljusnedal för golfbanan, då det tydligen rör sig om mark som av hävd tillhört och brukats av byn.

Nämnden har sannerligen inte utträtt mycket i Härjedalen sedan den skicklige direktör Wessén bl a lyckades genomdriva ett stort antal om- och nybyggnader på arrendegårdar.

Dagsläget synes vara att Lantbruksnämnden passivt väntar att arrendatorerna skall sluta genom naturlig avgång och att inga konstruktiva förslag kommit från nämnden till arrendatorernas hjälp och överlevnad. Belysande är ett fall där en gårds ladugård

brann ner och inte blivit återuppbyggd trots flera års utredningar och besiktningar.

Lundbergs hotfulla besked i fallet Ljusnedals golfbana "... vi ger oss inte det lovar jag..." är anmärkningsvärd och man kan fråga sig om han då talar som fullvärdig medlem i samebyn eller som tjänsteman i statsverket. Personligt engagemang är nog bra men bättre med opartiska tjänstemän som skall handhåva in-trikata frågor.

Om nu golfbanan inte kommer att utbyggas är det väl utmärkt, för då behåller samebyn livsviktig mark och avdelningsdir. Lundberg kan varva ner sig och inte riskera ådraga sig ytterligare anmälningar till honom överordnade, rättsvårdande myndigheter. Det vore också tacknämligt om man någon gång i dessa känsliga frågor fick ett uttalande från lantbruksnämndens ansvarige direktör.

Bruksvallarbo

Mat för framtiden

Vad är det för mat vi äter? Citat från Alternativet i Svensk Politik mars 1985. Dessa äpplen är odlade på Tasmanien av ett möbelföretag - storföretag. Äppelplantagen är planenligt besprutad med ett 30-tal preparat, t ex insektsgift. Äpplena är doppade i antimögelpreparat, vaxade och sedan exporterade. Äppelträden är lågväxande, ger snabbt riklig avkastning och kräver därför rikliga konstgödselgivor. Det här är en komplettering av vdn-fakta. En varudeklaration, som behandlar såväl varan, som effekterna av vår konsumtion.

Vad gör vi då för får att få bättre mat? I vår föregående insändare påpekade vi att vi måste kräva bättre produkter i affärerna. En klarare varudeklaration, i stället för E212 och liknande borde vi kräva. I varje kommun finns en

miljö- och hälsoskyddsnämnd som skall ge oss hjälp om någonting är dåligt och hälsovådligt i matväg. Det är kostnadsfritt för dej. Be att få analyser av matens innehåll t ex konserveringsmedel och besprutningsrester. Klag hos din handlare om allt inte är riktigt. Det är jobbigt men det går. Prata med vänner, så att kunskaper sprids. Eftersom det kan vara svårt ibland att hitta idéer. Ett förslag är t ex att det måste bli fler baskooperativa affärer. Lokala och små affärer. Idéella föreningar arbetar med att leta reda på bättre baslivsmedel. Vi kan också slu-

ta med att köpa en del av de produkter, som multinationella bolag levererar. Minska ner på att äta onödiga matvaror. Enligt beräkningar blir den s k basvarumaten nästan 20% billigare än den halv-färdiglagade maten. För att få den vinsten i pengar måste man lägga ner mer tid på matlagning. Gratis kanske man får en bättre hälsa. Det kan vara värt mödan att lägga ner mer tid på matlagning och inköp av bättre livsmedel.

För livsmedelsgruppen i Miljöpartiet Östersund
Gunnel Johansson, Karl Paulsson

Skriv kort och glöm inte namn och adress, även om signatur användes! Redaktionen förbehåller sig rätt att redigera och förkorta. Skriv på kuvertet "Ordet är ditt", Östersunds-Posten, Box 124, 831 22 Östersund.

Vet sjufallt hut, Iwan Lundberg!

Iwan Lundberg, vet hut, vet sjufallt hut!

Snudd på rasism, maktmissbruk är ord som Du borde vara för god att ta i din mun. När ett demokratiskt fattat beslut går Dig emot, är Du framme och strör salt i såren. Men det är ju bekant att tjänstemän vid myndigheterna i stan sitter fast i rasfördomar. Där ser man skillnad på same och annat folk.

Här i Härjedalen har vi tagit oss friheten att kritisera samerna i deras egenskap av näringsidkare, när vi ansett att det finns skäl för det.

Ingen rasåtskillnad skall finnas, ingen skall ha nackdel ej heller fördelar på grund av ras.

Golfbana i Ljusnedal är en bra sak. Den bör få komma till stånd, på de marker som jordbruksnäringen förut arrenderade av kronan, utan att behöva bli utsatt för den form av utpressning, som det här var fråga om.

Det skulle gagna hela Härjedalen, kanske t o m husvagnsparkeringen utanför Ljusnedal. Överenskommelse kan säkert träffas, men fogden i stan, Iwan Lundberg, kan stanna hemma, han bör ägna sig åt annat. Renräkningen t ex eller inventering av järv- och lodjursstammen.

Härjulfsson

Hat mot renskötseln stoppar golfbanan?

Sveg (ÖP) – Nej, någon golfbana i Ljusnedal vill vi inte ha. Det kostar för mycket, tyckte Härjedalens kommunstyrelse vid sitt möte igår. Beslutet som bröt alla partigränser orsakade mycket förvåning, många hade nog trott att golfbanan redan var rodd i hamn.

Kommunstyrelsen sa nej, med en rösts övervikt, till det förslag som man kommit fram till i förhandlingar mellan Härjedalens golfklubb, Mittådalens sameby, och representanter för kommunen och rennäringsdelegationen.

Förslaget gick ut på att Mittådalens sameby och samefonden skulle få 32 500 kronor per år för att samebyn upplåter renbetesmark till golfbanan. Kommunen var ansvarig för att bära kostnaden men golfklubben skulle i sin tur betala till kommunen.

Det markområde det handlar om är 27 hektar stort.

Strörenar jämförelse

De representanter i kommunstyrelsen som röstade för ett nej till golfbanan drog paralleller till att staten tidigare betalat en krona per hektar till markägare som fått strörenar på sitt område. De menade att det var orimligt att motsvarande siffra i detta fall skulle bli 1 000 kronor per hektar.

Iwan Lundberg kritisk till kommunstyrelsens nej till avtalsförslag

Det avtal som kommunstyrelsen hade att ta ställning till hade redan godkänts av rennäringsdelegationen.

– Jag trodde avtalet om golfbanan skulle bli ett avstamp för ett bättre förhållande mellan samerna och Härjedalens kommun. Det har funnits vissa brister på den fronten tidigare, säger Iwan Lundberg, rennäringsdelegationen, mycket besviken efter gårdagens beslut.

Maktmissbruk

– Jag ser kommunstyrelsens handlande som ett exempel på maktmissbruk. I realiteten blir det ju inte kommunen som betalar de 32 500 kronor man bråkar om, utan golfklubben.

– Att jämföra summan med en krona per hektar för intrång av någon enstaka strören då och då är också absurt. I det fallet handlar det ju inte om att ta marken i anspråk och markägaren har inga förpliktelser. När det gäller golfbanan skulle området varit borta ur ren-

skötselns förfogande för lång tid framåt.

– Rasism

Iwan Lundberg anser att beslutet bara kan tolkas på ett enda sätt – hat mot renskötseln och snuddande nära rasism.

– Ingen nämnd och ingen glömd bland politikerna.

Sven-Erik Wilhelmsson, vice ordförande i Härjedalens golfklubb blev mycket förvånad då han fick beskedet om kommunstyrelsens beslut.

– Inom klubben hade vi nog alla trott att allt var klart. För hela länets del är det bara att beklaga att våra politiker beslutade som de gjorde. En 18-håls golfbana hade haft en mycket stor betydelse för turismen och det hade fått gynnsamma effekter för hela kommunen, inte bara områdena i västra Härjedalen.

Besvikna

– Under dagen har många hotellägare och annat folk inom turistnäringen hört av sig

och varit mycket besvikna.

Kommunalförbundsstyrelsen Olof Andersson (s) hörde till dem som röstade för att det skulle bli en golfbana.

– Jag hade önskat att kommunen kunnat stå för det avtal dess egna representanter förhandlat fram. Om saken nu är ur världen för alltid vet jag inte, kanske kan man begära att beloppet omprövas hos lantbruksstyrelsen.

Iwan Lundberg menar att än är definitivt inte det sista ordet sagt om golfbanan.

– Vi kommer inte att ge oss, det lovar jag.

Pelle Persson (c) Huskølen, hörde till den majoritet som röstade mot en golfbana.

– Rider på att man är minoritet

– Om Iwan Lundberg anklagar oss för rasism vill jag bara svara att det är fel att rida på att man är en minoritet och det har man gjort i detta fall. Det är också fel av kommunen att förhandla så dåligt att man

– Bakom det här ligger hat mot rennäringen, säger Iwan Lundberg. Det är snuddande nära rasism.

ger efter alldeles för mycket.

– Rennäringen är ju inte så generös mot privata när det gäller ersättning, en krona per hektar. Då bör de väl själva också vara måttliga i sina krav.

Att det är en viss skillnad på intrång av strörenar och anläggande av en golfbana kan dock Pelle Persson hålla med om.

– Lite mer än en krona hade man väl kunnat betala samerna. Låt säga tio kronor per hektar...

Anna Lena Stålnacke

Maktmissbruk, förmynderi – hat mot renskötseln

I de termerna talar Iwan Lundberg i LT och ÖP 7 mars. Rasism är också ett starkt uttryck, som förekommer i Iwan Lundbergs uttalande, då han ger uttryck för sitt missnöje över att kommunstyrelsen i Härjedalens kommun inte är beredd att betala ett årsarrende på 32 500 kr för cirka 27 hektar inägojord i Ljusnedal, där kommunen tidigare har en 9-håls golfbana, som planeras byggas ut till en 18-hålsbana.

Iwan drar parallellen med de cirka 200 markägarna i västra Härjedalen, som under hot om expropriation nödgades upplåta cirka 30 000 hektar å 1 kr hektaren jämte indexreglering – allt enligt kontrakt av 27 mars 1973 och gäller upplåtelseiden till den 30.9.1993. Upplåtelsen gäller inte bara strörenar, som Iwan låter påskina – utan alla renar, som finns i området – vilket Iwan bör känna till, som upprättade det PM som jämte övriga handlingar bildades den skrivelse, vilken länsstyrelsen sände över till "Statsrådet" och chefen för jordbruksdepartementet 30 juni 1971.

Skrivelsen var undertecknad av dåvarande landshövdingen Hans Gustafsson och Bengt Bohman, och innebar en framställning, att Kungl Maj:t måtte besluta om expropriation av renbetesrätten på berörda fastigheter. Man hänvisade till lagen om expropriation § 1 första stycket p 14.

Personligen känner jag inte till att någon uttalat hat mot renskötseln – det måste vara gripet ur tomma luften – men kanske Iwan har belägg för sitt påstående?

Förmynderi kan det ej heller bli tal om, när det är den representativa demokratin, som under parlamentariska former har utsett kommunstyrelsen, som är kommunens regering och fullt suverän att besluta i liknande frågor. Var och en av ledamöterna har full rätt att rösta efter sitt eget förstånd och göra egna bedömningar i olika frågor.

Samebyn blir utan renbetesmark i 25 år, säger Iwan. Den här renbetesmarken, som är aktuell utgöres av inägojord, som aldrig har nyttjats som renbetesmark – utan har den nyttjats av krono- och arrendatorerna – så i själva verket går man inte miste om någon renbetesmark – eller hur Iwan?

Snudd på rasism säger Iwan –

Iwan Lundberg har råkat in i rena stormen i affären med golfbanan i Ljusnedal.

desa områden genom avtal reglerat ersättningen för den mark man brukar.

Men utöver dessa fastighetsägare finns det många fler som inte fått teckna arrendeavtal på marker där renar uppehåller sig av och till från september till i början på juni alla år och det är inte några enstaka strörenar det handlar om.

Renar som är till stort hinder i älgjakten, förstör skogsplanteringar, trampar sönder skidspår, förorsakar skada på odlad mark både vallar och nysådder. Dessa fastighetsägare och skidklubbar har ingen ersättning alls. Om man själv anser att man bör ha ersättning för uppkommen skada och skickar en räkning till berörd sameby händer samma sak som om man eldat upp räkningen, det kommer inget svar. (Jag har själv försökt). Så lite intresserad är rennäringsen av att göra rätt för sig inom stora delar av Härjedalen.

Utifrån dessa synpunkter är det inte svårt att förstå att en majoritet av kommunstyrelsen inte kan vara med om att godkänna ett arrendeavtal som säger att rennäringsen skall ha 32 500 kr/år för 27 ha. Det blir 1 203 kr/ha/år. Att godkänna att sådana arrendepriiser skall få förekomma för statligt ägd mark till kommunen det kan inte vara riktigt.

Det är ganska fantastiskt att en så liten markbit inom Härjedalen skall kunna betinga ett sådant fantastiskt pris samtidigt som andra mycket större marker är totalt värde-

blanda inte in kommunen. Då kommer avgörandet att hamna hos golfklubben men inte annars.

Lennart Olsson, Hedeviken S-ledamot i Härjedalens kommunstyrelse

I ÖP 28/2 sid 4 säger Du och Birger Backlund, betr inlösen av fem fjällägenheter, att de arrendatorer som vill satsa på turism, som en stor del av inkomsten, får räkna med att omedelbart komma i kollision med rennäringsen. Rennäringsen är en ekonomisk faktor att räkna med.

Du har möjligen inte tänkt på, att både turism och rennäringsen kommer i konflikt med skogsbruket – den enskilde skogsägarens försök att värda och värna om sin skog – eller innerst de rättigheter som enl hävd är förädlade i ägandet av jord. Jag vågar nog påstå, att skogsnäringsen är en ännu större ekonomisk faktor att räkna med. Utan en levande skog skulle förutsättningarna för rennäringsen vara ganska små! Då du sedan talar om inträngs/skadeersättning och påstår, att markägaren inte har några förpliktelser, kommer du med nästa överdrift, tag en titt i naturvårdslagen, skogsvårdslagen, de kommande nya bygg- och planlagarna etc. Nog finns det förpliktelser så det räcker till. Sedan vill du hävda, att rennäringsavdelningen skall följa rennäringslagen och se till att det område som ligger inom renbetesfjällen kommer rennäringsen tillgodo. Att tillåta annan verksamhet skulle inte stämma med rennäringsens filosofi!

Om du verkligen vill stå upp för denna uppfattning, hur kan du då, så till den milda grad, medverka vid planering och beslut av en 18 håls golfbana i Ljusnedal (se ÖP 7/3 sid 4) allt på renbetesland? Dess tillkomst kan ju knappast vara till för samernas bästa. Golf-sporten ställt mot rennäringsen måste ju ändå bedömas som en lyxsysselsättning. De aktiva som ofta är utbor bedriver sin sport några få månader per år. I förlängningen kan man se krav på utökad vägnät, parkeringsplatser, baddplatser, serviceanläggningar

av olika slag etc. Kommer du att säga ja till detta också Iwan L.

Det förhållande som du i första hand bör värna om är det mellan de enskilda skogsägarna och samerna. Det är visst inte heller det allra bästa. Blir detta förhållande bra, så blir nog förhållandet mellan kommunen och samerna bra.

Jag tycker, att kommunstyrelsen fattade ett bra beslut, när den lämnade sitt avslag. Kommunen bevarar på så sätt sin handlingsfrihet. Den skall ju när allt kommer i kring tillvarata alla kommuninnevärnans intressen.

Låt inte den enskilde skogsägaren bli överkörd av kortsiktiga konjunkturkänsliga beslut och åtgärder. Skogen skall det värnas om!

Skogs och viltvårdare

Hårda ord från Iwan Lundberg med anledning av kommunstyrelsens i Härjedalen nej till att betala 1000 kr/hektar årligen för upplåtelse av renbetesmark för golfbana i Ljusnedal.

Vad skall man då kalla det som markägare i västra Härjedalen utsattes för 1973, när "Kontrakt om nyttjanderätt till renbete i Tännäs socken" tillkom?

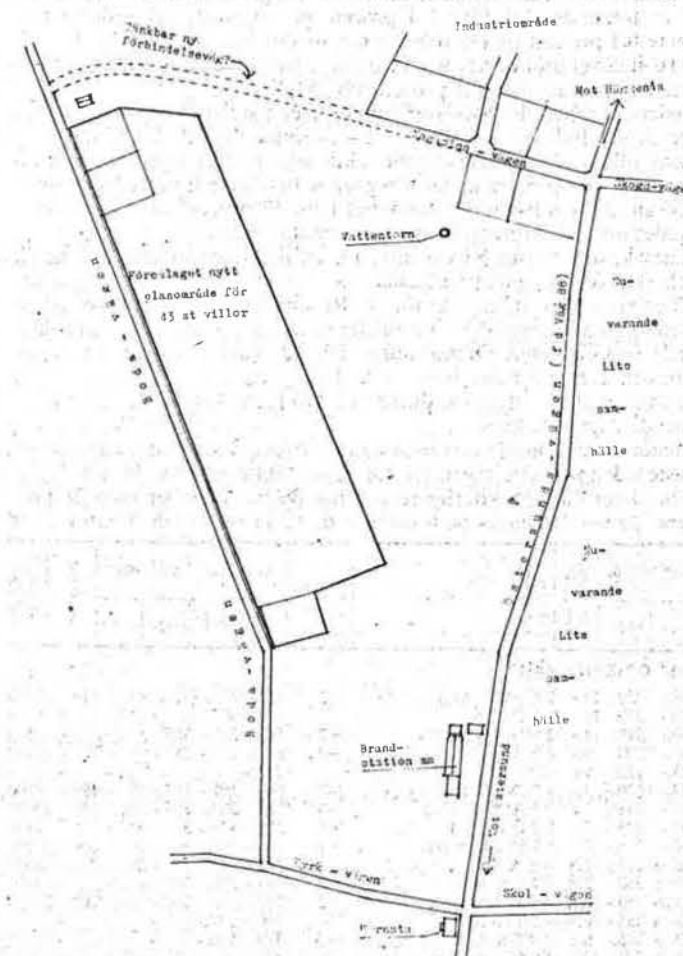
Rennäringsens representanter var då ej villiga att betala mer än en tusenl av vad man i dag begär för den egna marken. För att sätta kraft bakom orden hade framställning gjorts till regeringen om expropriation av renbete på c:a 200 fastigheter i dåvarande Tännäs kommun.

Att märka är att erbjuden ersättning ej avsåg enstaka inträng av sk strörenar, utan systematiskt utnyttjande av marken med stort antal betande djur. Enligt avtalet får ej fastighetsägarna använda sina marker för annat ändamål än det därvid uppstår "avsevärd olägenhet för renskötseln i distriktet". Ett betydande inträng således.

Varför anses då statlig renbetesmark så värdefull och privatägda områden så värdelösa? Ja den saken är nog inte lätt att förklara på ett trovärdigt sätt.

En som var med 73

Två in- och utfarter i Lit?

I vår studiecirkel har vi bl a tittat på förslaget till nytt bostadsområde vid Bodavägen i Lit. Där har vi en fundering som inte berör själva stadsplaneförslaget, men däremot trafiken till och ifrån det nya området.

Vår fundering är om inte en ny förbindelseväg (se kartskissen) mellan Östersundsvägen och Bodavägen kunde vara något att tänka på för framtiden? En förlängning av Magasinvägen alltså med ytterligare 300-400 meter.

Därmed skulle området få två in- och utfarter i stället för nu bara en (Bodavägen-Kyrkvägen).

Det skulle väl bli bättre på många sätt om trafiken till och från området fördelades på två alternativa möjligheter? Även för en eventuell busslinje förbi området borde det passa med en "ringlinje"?

Stf Vuxenskolas studiecirkel nr 277087 genom Anders Andersson

H-son tjänar pengar på andras olycka

Vet du vem H-son är? Han är porrförläggare och tjänar pengar på människors ensamhet. Nu har han gett ut en bok som ska hjälpa människor att ta sina egna liv. Han vill inte att någon människa ska misslyckas med att ta sitt eget liv.

I Sverige är det brottsligt med aktiv dödshjälp. Men är inte syftet med den här boken just dödshjälp? Dessutom handlar det inte

om att H-son har omsorg om människorna utan att han åter igen använder människors olycka för att tjäna pengar.

Jag väddar till er som handlar med böcker: Köp den inte. Låt oss hjälpas åt att göra boken till en flopp!

Olof Lövestam

Ju mer vi köper in, desto mer kan vi pressa priserna.

Bomullskavaj med djupt ärmhål. Påstickade fickor.

derforda fastigheter. Man hänvisar till lagen om expropriation § 1 första stycket p 14.

Personligen känner jag inte till att någon uttalat hat mot renskötsel – det måste vara gripet ur tomma luften – men kanske Iwan har belägg för sitt påstående?

Förmynderi kan det ej heller bli tal om, när det är den representativa demokratin, som under parlamentariska former har utsett kommunstyrelsen, som är kommunens regering och fullt suverän att besluta i liknande frågor. Var och en av ledamöterna har full rätt att rösta efter sitt eget förstånd och göra egna bedömningar i olika frågor.

Samebyn blir utan renbetesmark i 25 år, säger Iwan. Den här renbetesmarken, som är aktuell utgöres av inägojord, som aldrig har nyttjats som renbetesmark – utan har den nyttjats av krono-arendatorerna – så i själva verket går man inte miste om någon renbetesmark – eller hur Iwan?

Snudd på rasism säger Iwan – ja då vet han inte vad han talar om. Kommunen har ställt sig mycket positiv till frågor som rör samerna på olika verksamhetsområden – såväl vad gäller renskötsel som affärsverksamhet och turistfrämjande åtgärder. Man har ställt garanti för intrångersättning i samband med torvbrytning, medverkat till renslakteri och anläggande av Anäffjällets Camping AB, som drivs av en samekvinnna.

Förenämnda camping, som ligger ett stycke väster om golfbanan, torde i sin marknadsföring kunna ha golfbanan som dragplåster sommartid, vilket även Du Iwan kunde ha tänkt på när Du föreslog markarrendesumma. Campingföretaget betalar ett årsarrende på 1 000 kr för 7 4008 beaktar mark. Var ligger likställighetsprincipen någonstans? Om Du hade föreslagit ett årsarrende på cirka 4 000 kr – så kanske Du hade fått uppleva ett enhälligt kommunstyrelsebeslut. I fortsättningen kan Du tänka litet mera på jämlikhet och likställighet, när Du ska medverka till att sätta arrendepreis på våra egna marker = Kronans mark. Så här tycker jag helt privat.

Din gamle vän från
Tännäs-tiden
Gösta Nylén

Det finns anledning att klargöra vissa saker med anledning av Iwan Lundbergs grova påhopp och beskyllningar mot kommunstyrelsen i Härjedalens kommun i artiklar i LT och ÖP 7/3.

Jag vill börja med rennärningen och arrendeaftal.

Iwan Lundberg säger att det finns arrendeaftal med 200 fastighetsägare i Härjedalen. Den uppgiften tror jag är rätt och oavsett hur mycket man betalar i arrende

både vallar och nysäddar. Dessa fastighetsägare och skidklubbar har ingen ersättning alls. Om man själv anser att man bör ha ersättning för uppkommen skada och skickar en räkning till berörd sameby händer samma sak som om man eldat upp räkningen, det kommer inget svar. (Jag har själv försökt). Så lite intresserad är rennärningen av att göra rätt för sig inom stora delar av Härjedalen.

Utifrån dessa synpunkter är det inte svårt att förstå att en majoritet av kommunstyrelsen inte kan vara med om att godkänna ett arrendeaftal som säger att rennärningen skall ha 32 500 kr/år för 27 ha. Det blir 1 203 kr ha/år. Att godkänna att sådana arrendepreiser skall få förekomma för statligt ägd mark till kommunen det kan inte vara riktigt.

Det är ganska fantastiskt att en så liten markbit inom Härjedalen skall kunna betinga ett sådant fantasipris samtidigt som andra mycket större marker är totalt värdelösa ur rennärningens synpunkt fast man använder den marken större delen av året.

Det är nog så att det i Härjedalen finns många som anser att rennärningen har blivit ett stort problem. Så stort att man anser att det bästa vore att näringen helt lades ner. Det här är inga nyheter för rennärningen och vad som förvånar mig är att man inte ens gör ett försök från rennärningens sida att lösa de problem som finns.

Nu skall jag citera Iwan Lundberg: Kommunstyrelsen har inte med det här att göra om det är skäligt eller inte. Avgörandet ligger hos golfklubben och de har gått med på arrendeaftalet. Slut citat.

Det är betänkligt att en tjänsteman vid rennäringsdelegationen som har varit med om att arbeta fram ett avtalsförslag inte vet vem som är motpart. Enligt avtalsförslaget är det Härjedalens kommun som står som arrendator gentemot Mittådalens sameby. (Kommunen reglerar sedan i ett avtal med golfklubben ersättningen från den). Att kommunstyrelsen inte skulle ha att göra med ett arrendeaftal där kommunen står som arrendator den uppfattningen hoppas jag verkligen att Iwan Lundberg är helt ensam om att ha.

Att som Iwan Lundberg gör, börja prata om maktmissbruk, förmynderi och rasism det betecknar jag som kvalificerat skitprat.

Nu förstår jag att företrädare för Golfklubben är väldigt besvikna att det inte blev ett godkännande i kommunstyrelsen.

Men om golfklubben nu anser att man har råd att betala det här arrendet och rennärningen är angelägen att arrendera ut marken då är ju saken klar.

Skriv ett avtal mellan golfklub-

ben och den egna marken. För att det räcker till. Sedan vill du hävda, att rennäringsavdelningen skall följa rennäringslagen och se till att det område som ligger inom renbetesfjällen kommer rennärningen tillgodo. Att tillåta annan verksamhet skulle inte stämma med rennärningens filosofi!

Om du verkligen vill stå upp för denna uppfattning, hur kan du då, så till den milda grad, medverka vid planering och beslut av en 18 håls golfbana i Ljusnedal (se ÖP 7/3 sid 4) allt på renbetesland? Dess tillkomst kan ju knappast vara till för samernas bästa. Golf-sporten ställt mot rennärningen måste ju ändå bedömas som en lyxsysselsättning. De aktiva som ofta är utbör bedriver sin sport några få månader per år. I förlängningen kan man se krav på utökad vägnät, parkeringsplatser, baddplatser, serviceanläggningar

går för den egna marken. För att sätta kraft bakom orten hade framställning gjorts till regeringen om expropriation av renbete på c:a 200 fastigheter i dåvarande Tännäs kommun.

Att märka är att erbjuden ersättning ej avsåg enstaka intrång av skt strörenar, utan systematiskt utnyttjande av marken med stort antal betande djur. Enligt avtalet får ej fastighetsägarna använda sina marker för annat ändamål om det därvid uppstår "avsevärd olägenhet för renskötseln i distriktet". Ett betydande intrång således.

Varför anses då statlig renbetesmark så värdefull och privatägda områden så värdelösa? Ja den saken är nog inte lätt att förklara på ett trovärdigt sätt.

En som var med 73

Vår fundering är om inte en ny förbindelseväg (se kartskissen) mellan Östersundsvägen och Bodavägen kunde vara något att tänka på för framtiden? En förlängning av Magasinvägen alltså med ytterligare 300-400 meter.

en eventuell busslinje förbi området borde det passa med en "ringlinje"?

Stf Vuxenskolas studiecirkel
nr 277087
genom Anders Andersson

H-son tjänar pengar på andras olycka

Vet du vem H-son är? Han är porrförläggare och tjänar pengar på människors ensamhet. Nu har han gett ut en bok som ska hjälpa människor att ta sina egna liv. Han vill inte att någon människa ska misslyckas med att ta sitt eget liv.

I Sverige är det brottsligt med aktiv dödshjälp. Men är inte syftet med den här boken just döds-hjälp? Dessutom handlar det inte

om att H-son har omsorg om människorna utan att han återigen använder människors olycka för att tjäna pengar.

Jag väddar till er som handlar med böcker: Köp den inte. Låt oss hjälpas åt att göra boken till en flopp!

Olof Lövestam

Ju mer vi köper in, desto mer kan vi pressa priserna.

Just nu enfärgade skjortor i tre olika modeller – nål i kragen, tabkrage och button down. Många färger.

79⁹⁰

Stora utrensningen fortsätter fred-lörd.

KAPPAHL:
NU ÄR VI STÖRST PÅ SKJORTOR OCKSÅ*

Så nu kan vi fortsätta att ta lite betalt.

KappAhl
ALLTID MED KVALITETSGARANTI

Bomullskavaj med djupt ärmhål. Påstickade fickor.

PRIS 199:-

Vi har fler liknande kavajer som kostar lika lite.
Rak kjol med fickor i samma material. 129:90

KAPPAHL:
VÅRENS MODEKAVAJ
KOSTAR UNDER 200:-

Hos oss får du råd med kjolen också.

KappAhl
ALLTID MED KVALITETSGARANTI

SYNPUNKTER...

Härjedalen – min sorg och vrede

■ Allhelgonadagen svämmade vattnet över i Venedig. Varma sydliga vindar från Afrika blåser upp över Adriatiska havet och längst in svämmar Venedigs lagun över. Friskt saltvatten rensar sommarens odörer – så till vida är det bra – i övrigt plockar venetianerna fram sjöstövlarna och gränderna täcks av ett par decimeter vatten.

Vattnet tränger in i grönsaksaffärer och boutiques. I hotellvestibulen har lädermöblemang staplats en halvtrappa upp, mattorna rullats ihop och personalen sopar vattnet in i en garderob där det antagligen finns ett avlopp.

– Det är första gången på tre år, säger hotelldirektören, men så är det första november i dag. November är månaden för översvämningar. 1966 gick vattnet hit upp, han pekar halvvägs på väggen, och då var det allvarligt.

På gatan utanför har spänger placerats ut. Halvmeterhöga. Många butiker kan förlänga sina trösklar med lika höga plåtskrank som skydd mot vattnet.

När jag kommer hem är det snö. Snö och månsken. Men ljumma vindar kommer från Golfströmmen och marken kommer tillbaka. På Gustav Adolfsdagen hittar jag en smörblomma i skogen. En fullt utslagen blomma, smörigt gul och en liten knopp. Den kommer aldrig att slå ut för jag tar med mig smörblomman hem. Medan jag går genom skogen, tänker jag på Härjedalen.

Under ett halvårstid, i början av åttiotalet, sysslade jag inte med annat. Läste allt jag kom över, fast det fanns inte så mycket. Härjedalen är ett av Sveriges mest styvmoderligt behandlade landskap, höglänt, vackert med ett klingande språk. Landskapet som Gud glömde eller gömde – men det är både en brist och en styrka.

■ Senaste året stiger tankarna på Härjedalen som en mörk flod i mig. Den hotar att svämma över av sorg och vrede.

Härjedalen som inte har någon egen riksdagsledamot, som inte ens når upp till Sjöbos invånarantal, startar brist mellan riksdagen och Härjedalen.

varnigt.

På gatan utanför har spänger placerats ut. Halvmeter-höga. Många butiker kan förlänga sina trösklar med lika höga plåtskrank som skydd mot vattnet.

När jag kommer hem är det snö. Snö och månsken. Men ljumma vindar kommer från Golfströmmen och marken kommer tillbaka. På Gustav Adolfsdagen hittar jag en smörblomma i skogen. En fullt utslagen blomma, smörigt gul och en liten knopp. Den kommer aldrig att slå ut för jag tar med mig smörblomman hem. Medan jag går genom skogen, tänker jag på Härjedalen.

Under ett halvårstid, i början av åttiotalet, sysslade jag inte med annat. Läste allt jag kom över, fast det fanns inte så mycket. Härjedalen är ett av Sveriges mest styvmoderligt behandlade landskap, höglänt, vackert med ett klingande språk. Landskapet som Gud glömde eller gömde – men det är både en brist och en styrka.

■ **Senaste året stiger tankarna på Härjedalen som en mörk flod i mig. Den hotar att svämma över av sorg och vrede.**

Härjedalen som inte har någon egen riksdagsledamot, som inte ens når upp till Sjöbos invånarantal, startar krig mellan sina två urbefolkningar. Vad kan komma ut av det annat än elände?

Lappmesskit på kartan

Även om Sverige inte skulle gå med i EG, måste man vara både döv och blind för att inte se vartåt den så kallade utvecklingen går. Tiden med glesbygdsstöd, regionalpolitiska paket, utvecklingspengar och skyddade verkstäder är förbi.

■ **När det rika Sverige vill dra in på sjukersättningen, inbillar sig en handfull glesingar att livet skulle bli bättre av att rycka skägget av varandra.**

I stället är Härjedalen en lappmesskit på Europas karta. På den kartan agerar Stora och MoDo – men tydligen har bolagen ett antal miljoner att vinna på att så split i Ljusnans dalgång.

Split vid Adriatiska havet ligger i ett jordbävningssdrabbat område där marken kan svälja husen, liksom Adriatiska havet höll på att sluka Venedig, när vattnet stod halvvägs till taket i hotellvestibulen.

Härjedalens situation är mindre dramatisk. Där, liksom i hela Norrlands inland, går skogen till kusten, kraften till Mälardalen och skatten till Danderyd och Lausanne. Men som landskap har Härjedalen varken landshövding eller gruvor, snart ingen järnväg och snart ingen torv.

Dränkas av split

■ **Att driva en process om skogen blir som att dränkas av split. Vem vinner på det? Vem intresserar sig för vad som blir kvar? Härjedalingarna är så få i Europa att alla behövs om det skall bli ett liv efter Kullenberg.**

Här är mannen som har startat den stora processen i Härjedalen

Det går inte att komma överens med samerna och myndigheterna, anser Karl Erik Mårtensson. Enda utvägen att lösa konflikten är genom en process.

- Hans anses vara mannen bakom den stora sedvanerättsprocessen i Härjedalen.
- En folkuppviglare, har han kallats.
- Till och med rasist.
- Eller Härjedalens störste lapphatare.
- Samefolket har träffat honom:
- Karl Erik Mårtensson, 59 år, skogvaktare, Hede-viken.

Folkuppviglare? Tja, om man med det menar att han lyckats få markägare att gå samman i en process mot renägare om sedvanerätt till renbete så OK.

Men avskriv det här med lapphatare och rasist.

Han är faktiskt mer förbannad på myndigheter än samer. Men visst anser han att renägarna i Härjedalen missköter sin näring så att den vållar skada på annans egendom.

— Och dom håller ju på att säga av den gre de själva sitter på, säger Mårtensson.

Det finns på tok för mycket renar i Härjedalen, anser han. Minst 75 000.

En otrolig överdrift, protesterar renägarna.

Men det finns markägare som hävdar att det finns 100 000 renar. Renägarna och ren-näringsmyndigheten har ingen kontroll över hjordarnas storlek.

— Snart är det utbetat i Härjedalen, suckar Mårtensson. Och vad ska samerna göra då. Det är obegripligt att de inte tänker på kommande generationer.

Han kan skog

Mårtensson är skogvaktare, markägare och hjortfarmare. Är det något han kan så är det skog och skogsmark. Han har sett hur markerna har förändrats under de senaste åren. Det har blivit svart i skogen. Den vita renla-

ven är borta. Planteringar av unga barrträd förvandlade till risig buskage.

— Problemen började på 50-talet, säger Mårtensson. Innan dess var det inga problem. Samerna skötte renarna och var noga med att föra upp dem från skogslandet efter interbetningen. Det fick inte finnas några renar kvar. Nu är det ju annorlunda. Det finns tusentals renar nere i skogarna hela somrarna fast rennäringslagen säger att då får inga renar finnas här. Varför ska inte även samerna följa lagen? Och varför gör inte myndigheterna något för att se till så dom gör det. Myndigheterna bara hänvisar till att lagen är svag och ger inte några sanktions-möjligheter när man bryter mot den. Men så se till att ändra lagen då! Så här kan det ju inte få fortgå.

Lundberg gjorde en björntjänst

Mårtensson anser att en stor del av skulden för "reninvasionen i Härjedalen" måste tillskrivas före lapfogden Iwan Lundberg. Han invaggade samerna i tron att de har sedvanerätt över hela Härjedalen och gjorde inga ansatser för att stoppa renförekomsten nere i skogslandet på otillåten tid.

— Han har gjort renägarna en stor björntjänst, säger Mårtensson dystert. Samerna tror nu att det är bara att låta renarna breda ut sig nere i skogarna. Snart är det utbetat härnere och vad gör man då. Klart att samerna utnyttjar möjligheten att ha renarna nere i skogarna året om när inte myndigheterna gör något åt det. Jag vill inte alls skylla allt på samerna. Det ligger väl i människans natur att ta för sig där det går.

Mårtensson är noga med att betona att det inte alls ligger någon avundsjuka gentemot samerna för att rennäringslagen är så ekonomiskt lukrativ just här i Härjedalen.

Här får Samefolket sig en snyting.

— Du har skrivit det vid något tillfälle och borde egentligen ha dig en snyting.

Säger Mårtensson, skrattande och viftar till med armen.

Verkar snäll

Egentligen verkar han rätt snäll och rak, den-

Det finns minst 75 000 renar i Härjedalen, tror skogvaktare Karl Erik Mårtensson. "Renägarna håller på att säga av den kvist de själva sitter på."

ne rennärings främste motståndare i Härjedalen. Men det är också en beteckning han inte gillar. Han har inte något emot rennäringslagen bara den bedrivs inom lagens ramar — och bestämda områden. Mårtensson anser att samerna inte har sedvanerätt nedanför renbetesfjällens område, alltså året-runtmarkerna. Att renarna sprider sig allt längre söderut i Härjedalen beror på utbetningen i fjällområdena, anser han.

— Och det är inga enstaka strövrener som uppehåller sig härnere. Det är flockar på tusentals djur. Nu påstår samerna att renarna inte gör någon skada på skogen men vi har anlitat experter som konstaterat att renarna orsakar oerhörda skador på främst ungskog. Jag vill inte påstå att renarna äter tallbarr men de fejar hornen mot träden, som sedan dör när kvistar och toppar bryts av. Jag har själv skog och vet vilka skador renarna gör på ungskog.

Stora renskador

Mårtensson tar fram ett papper som visar re-

sultatet av en undersökning av renskador på ungskogsbestand utförd av en skoglig expert, Per Kristoffersson i Umeå. Denne sa att han aldrig någonsin sett så stora renskador på skog som just här i Härjedalen. Rapporten visar följande:

- Renen i samband med vinterbetning kan skada och även döda huvudstammar.
- Den vanligaste skadan som renen orsakar är fejningsskador.
- Stammen och toppen visar de allvarligaste skadorna.
- Då huvudstammen nått över 1 meters höjd minskar skadorna.
- På ett av objekten kommer med stor sannolikhet föryngringen att slås ut, om virterbetningen fortsätter i samma omfattning som hittills.
- En enstaka vinterbetning orsakar inte att föryngringar spolieras.
- I jämförelse med tidigare utförda undersökningar är fejningsskador klart överrepresenterade i denna undersökning.

Renar förstör älgjakten

Mårtensson tycker det är obegripligt att samerna kan förneka att renarna gör skada på ungskog när det finns så många undersökningar som bevisar att så är fallet. Likadant det här med älgjakten. Visst går det att jaga älg trots att det finns renar på jaktmarkerna, säger samerna. Titta! Vi jagar ju och skjuter älg fast det alltid finns renar där vi bedriver vår jakt.

— Ja, det kan ju samerna säga, menar Mårtensson. Dom som har kvadratmil att jaga på men för den som har bara några hektar är det annorlunda. Jag har fått så många älgjakter förstörda genom att det finns renar där jag jagar. Och renarna finns där på otillåten tid, enligt lagen.

Men finns det då ingen annan möjlighet än en process för att lösa konflikten mellan markägare och renägare i Härjedalen?

Nej, Karl Erik Mårtensson anser att alla utvägar till en lösning har prövats.

— När samerna, med bistånd av landshövdingen, hävdar att de har sedvanerätt i hela Härjedalen finns inget annat att göra än gå till domstol.

"Det fanns ingen annan utväg"

Nils Larsson & Leif ANDERSSON

smaken, och bör därför serveras med något sött till.

Resurs, mänsklig. används när man vill vara vänlig i avvaktan på att kunna ersätta resursen med maskinellt hjälpmedel.

Miljö, miljövärd. Universalredskap som allt mer kommit att utnyttjas inom politiken. Tackar allt från skurhink till partiprogram. Mycket användbart.

Marknadsföring. Aktivitet för

göra det han egentligen inte velat göra.)

Konsult. 1) En som gör det man själv hinner med. 2) En som talar om för en det man inte hinner tänka ut (alltså själv). 3) Gemensamt för 1) och 2). En som tar betalt för sånt man själv velat hinna med att göra.

Massmedla. Ett slags vinkelhakar fast vridna.

Oleg

Vart tog bönderna vägen?

22 mars beslöt länsstyrelsen i Jämtlands län att bilda ett naturreservat i Hotagen i Krokoms och Strömsunds kommuner.

I beslutet finns ett uttalande om kulturen i området, som inte bör stå oemotsagt. Länsstyrelsen konstaterar, att hela Hotagenområdet "är präglad av samiskt liv och arbete allt ifrån lämningarna av den tidigaste fångstkulturen till anläggningarna för renskötsel i dag och områdets nyttjande i övrigt för de samiska näringarna. Kulturlämningarna inom området torde därför i huvudsak utgöras av samiska lämningar". För den som känner till den historiska utvecklingen är det sagda svärförståeligt.

Hotagenområdet ingick i äldre tid i bland annat Strömsböndernas avradsområden, det vill säga utnyttjades främst för jakt och fiske mot en särskild avradssumma. I samband med 1700-talets avvittring försvann avradsområdena, men de gamla funktionerna för bönderna fanns kvar.

Utan jakten och fisket i området skulle många bönder inte ha klarat sina familjers bärgning. Ännu på 1950-talet nyttjades området av bönder som en väsentlig del av försörjningen.

Utvecklingen kan bland annat följas i "Strömsboken", som i 27 häften behandlar Ströms byar, de äldsta från 1500-talet och framåt. För den som vill gå djupare står kronans längder allt ifrån 1500-talets mitt och framåt till förfogande, numera i Riksarkivet, Stockholm, och därtill kommer avskrifter och annat material på landsarkivet i Östersund. Gamla Strömsbör kan också ge besked.

Det finns även en annan aspekt på myndigheternas kultursyn. Under många år gick jag och mina svägrar med länsstyrelsens tillstånd och fiskade i så kallade lappvatten. Jag kunde då

konstatera, att kartan ibland hade enbart samiska namn på böndernas gamla fiskevatten. Undra på att mina grannar i den by, där jag har min sommarstuga, inte kände till vattnet, förrän de på kartan fått se, vilket vatten det rörde sig om.

Som jag ser det, tar man på detta sätt bort bondebefolkningens gamla kultur och ersätter den med enbart en samisk. I stället borde på kartan anges båda språkens namn, då så kan ske. Jag har tagit upp frågan med lantmäteriverket i Gäddede, som kommer att behandla den i särskild ordning.

Hösten 1992 kom den norske forskaren Kjell Haarstad med en bok "Sörämsk historia. Ekspansjon og konflikter i rörs-traktene 1630-1900", där han också noggrant går igenom utvecklingen i Jämtland och Härjedalen.

Han konstaterar, att samerna uppträder i norra Jämtland först 1565, i Snåsaområdet före 1590 och att de nått Hammerdal och Offerdal 1610. Haarstad har gått igenom allt relevant material, och jag har svårt att se, att man skulle kunna kullkasta hans resultat. Också de arkeologiska fynden stöder honom, vilket jag kunnat konstatera vid samtal med arkeologiprofessorn Evert Baudou i Umeå.

Att därför, som länsstyrelsen gör, helt kort konstatera att Hotagenområdet är samiskt och intet annat, förefaller mig därför mycket löst grundat. Värre är, att bondebefolkningens kultur och historia i området försvann.

Sven Lundkvist

f d riksarkivarie,
sommarstugeägare efter
Ströms vattudal

Skåne har Birgit Nilsson och hennes festspej med unga begåvade musiker och sångare.

Värmland har Håkan Hagegård och musikcentrumet Hagegården.

Jämtland har Peter och Catarina Ligendza - men kanske inte så länge till.

Vad är det för inställning hos kulturansvariga inom landsstinget och andra instanser, som kommer dem att slöta och likgiltigt se på medan den största möjlighet till utveckling musikkivet någonsin haft försvinner?

Konstnärlig kompetens kan köpas utifrån, påstås det. Kanske det, även om den på Peter Ligendzas nivå kostar betydligt mer än han någonsin gjort. Men den värnad som namnet Ligendza väcker i omvärlden, samt det starka ansvar och engagemang Peter Ligendza känner för Jämtland och dess musikkiv kan inte köpas för pengar.

I dag är det åter rumsrent att tala om kvalitet i Sverige. Målsmedveten satsning på hög, professionell, internationellt gångbar kvalitet premi-

Peter Ligendza, Sere luggliten gle mesta energi släss för sitt till en enhet v i Musikverig land. Sinfoniet har rik kunniga recen Det är satsning är nödvändiga kulturmiljoner ja, för att Jämt ska överleva se skarpa konkun För några i jämtländska by terna till en fas net. Nu är sam het på väg att si kan ge Jämtlar på den svensk någon ska kur jämtländska nu Ligendza. Han sen återkomme Ku.

Vart tog "kyrktu

Söndag 3 maj 1992 firade vi här i Stugun att vår stilig kyrkstornstupp blivit utsedd till "Sveriges kyrktupp 1992". Det var 2 018 personer som entusiastiskt engagerade sig i den inte alltför allvarliga men roliga omröstningen.

Nu när allvarigare problem bearbetas finns det folk - som tydligen helst anonymt - agerar mot oss som är förtroendevalda i kyrkofullmäktige, kyrkoråden och samfällt kyrkoråd, fastighets- och kyrkogårdsnämnder!

Vi får veta att så snart vi försvinner, vi som i vanlig demokratisk ordning är valda till våra uppgifter, kommer allt att bli bra i våra församlingar. Vi får också veta att det finns så många alerta och intresserade personer som är villiga att ta över. Tänk så bra och så roligt!

Men var fanns viljan, intresset och orken för 1/2 år sedan då det var demokratiska val? Var fanns då alla alerta? Kunde det möjligen vara så att problemen med personer i ledande ställning i församlingarna var väl kända och ingen ville vara med och ta ansvar för församlingarna av den orsaken?

Då var det enbart socialdemokraterna och centern som engagerade sig och offentligt och aktivt genom egna valsedlar visade sin vilja att ta ansvar - trots att alla kände till de stora ekonomiska åtaganden som väntade och troade på personproblem

upp! Vi lyckade oberoende ordf kyrkorådet, Ru erfarenhet från mang i Malung larna. Efter att h om de problem i ha samrätt me och biskopen te sig det svåra up har varit en sto församlingar ocl betar för att nå e För den ekonoc mycket kompete gun sköter det lö arbetet och som i vi Peter Douhan tidigare anställd toret och senare Z-Lyften.

Vi har under d och vintern läst i "Förtroendevald Kyrkoherden var ma till studiecirke fått bestämma dag få våra frågor i i naturligvis fick. I bestämt kunde ha ma. I Borgvattnet cirkel under 1992 Sedan föregår slutat om en sam Vid sista studie Rune Mats i upp ning en kallelse til

Det finns även en annan aspekt på myndigheternas kultursyn. Under många år gick jag och mina svågrar med länsstyrelsens tillstånd och fiskade i så kallade lappvatten. Jag kunde då

Sven Lundkvist

f d riksarkivarie,
sommarstugelägare efter
Ströms vattudal

Skriv kort och glöm inte namn och adress, även om signatur användes! Redaktionen förbehåller sig rätt att redigera och förkorta. Skriv på kuvertet "Ordet är ditt", Östersunds-Posten, Box 720, 831 28 Östersund

Ja var det enbart socialdemokraterna och centern som engagerade sig och offentligt och aktivt genom egna valsedlar visade sin vilja att ta ansvar -- trots att alla kände till de stora ekonomiska åtaganden som väntade och trots de personproblem som funnits under många år!

Känslan för och ansvaret för kyrkan och den egna hembygden och viljan, att försöka göra vårt bästa övervann den stora tvöksamhet som faktiskt fanns också hos oss, nuvarande förtroendevalda! Så vi ställde

cirkel under 1992
Sedan föregår slutat om en sam
Vid sista studie
Rune Mats i uppd
ning en kallelse til
dag och bifoga de
gor för det fortsat
betet som vi i stud
överens om. Sam
lämnade detta till j
nen för utskrift oc
de han sin avske
hade dock för av

Redaktionssekr: Åke Ekdahl, tel: 08-738 12 14. Riksdagsred: tel: 08-10 40 73, fax: 738 18 15.

"Samerna behandlas illa"

Tecken på rasism upprör diskrimineringsombudsmannen

Hoppfull. Diskrimineringsombudsmannen Frank Orton hoppas att sametinget ska stärka samernas ställning i samhället.

AD ASTRID REICHWALD

- Om det finns mer allmänna tecken på rasism i Sverige så finns de i Norrland, riktade mot samerna.

Det säger diskrimineringsombudsmannen Frank Orton. Han tar numera alltid upp samernas situation i Sverige när han talar offentligt. Och han vill klargöra skillnaden mellan rasism och främlingsfientlighet.

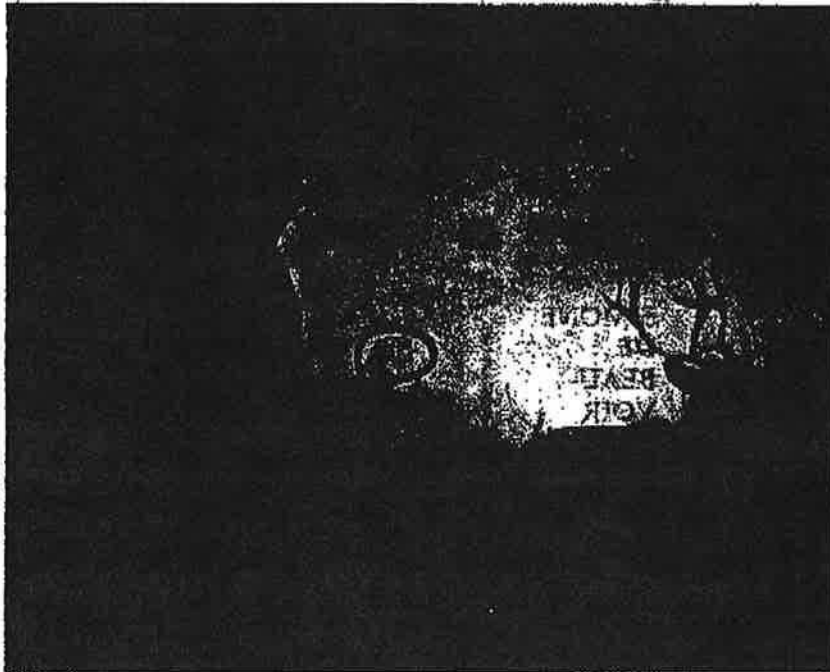
Ofta handlar det egentligen om främlingsfientlighet när man talar om rasism, tycker Frank Orton. Men rasism, menar han, betyder att man anser att en människa är mer eller mindre värd än andra på grund av sin rasfärbhörighet. "Skjut dom dövlarna."

"Dom puttar upp en massa renar på järnvägsspår och vägar bara för att få ersättning."

"Dom ljugar om rovdjuret." Det är den typ av repliker som Frank Orton menar visar illan hetsket, aggression och nedvärdering av folkgruppen samer.

Hur allvarligt menad aggressionen är vill Frank Orton inte uttala sig om.

Han mener att okunskap är ett större problem än rasism.

Förlorare. Samtidigt som man beslutat att bilda sametinget förlorade samerna sin rätt att bestämma över jakt- och fiskerätten i fjällen.

Feder: PAUL HUNTER

Han är övertygad om att svensken i gemen vet mer om nordamerikas indianer än om samarna i Sverige och att denna okunskap är samernas största fiende.

Samnerna har under lång tid behandlats illa av det svenska storsamhället, står Frank Ottan fast. Han beklagar att han inte kan finna något bättre ord än storsamhälle. Svenska samhället duger inte, eftersom samerna ju är en del av det. Och storsvenskarna låter ännu värre, tycker han.

När han gör uttalanden i denna riktning får han förstå reaktioner. En del samtal norrifrån är inledningarna ganska upprörda. Men de brukar bli lugnare när Orton förklarar skillnaden mellan enstaka faktiska händelser, allmänna fördomar och en folkgrupps rättigheter.

Ortons synpunkter på räsism i most smärta grundar sig mer på allmänna intryck än på enskilda klagomål. Sådana har han förhållandevis få. Ett handlar om en mamma som klagat över att hon inte får en samiektdande - kommunal dagmamman till sitt barn.

1 "Härjedalen processar skogs- och markägare mot ranskötslande sårer om rätt till vinterbete. Diskrimineringsombudsmannen (DO) opillar att medierna lärt etniska, rasistiska, övartonen påverka bilden av denna process. Det handlar om en faktisk konflikt mellan näringar.

menar han, inte om en etnisk
konflikt.

Härje Andersson, ordförande i Mittådalen, en av de processande sambyarna, håller inte med om att processen enbart är sakligt betingad:

— Inte hade man behövt processa om bedvanerätten till bete. Det hade gått att lösa på annat sätt. Processen hade aldrig kommit till stånd om det inte varit andra motsättningar, säger Hårie Andersson.

Frank Orton hoppas att samernas nya ting, som invigs om två veckor, ökar de samernas möjligheter att göra sig hörda. Trots att tinget får ytterligt begränsade befogenheter. Och trots att folksdagen inte lydde hans råd, att låta frägan om jakt- och fiskerättigheter vänta till dess sametinget bildats och behandlat frägan.

- Genomförs lagändringen så kommer samerna att ännu en gång känna sig överkörda av den svenska staten, varnade Olsson.

Men det struntade riksdagen i. Samtidigt som man beslöt att bilda sametinget så förlorade samerna sin rätt att bestämmas över jakt och fiske i fiellan.

— Man har smott en rättighet som sätterna länge haft. Så kan man inte göra. Öavsett åsändersätt och områdets storlek borde man ha förhandlat eller fränsigilöst mot ersättning. Det gjorde man inte. Nu tar man bort en gammal rättighet nästan att lämna hägnet i utbyte, säger diskrimineringsombudsmannen. □

Extramöte inför sametinget

AD ASTRID REICHWALD

■ Knappt två veckor innan samernas nya ting ska invigas snabbinkallar den största sametorganisationen ett extra-möte. Mötet gäller en het fråga för fler än samerna: rätten till jakt och fiske i fjällen.

Nu ska Svenska samernas riksförbund (SSR) ha ett extra landsmöte dagen innan kung.

en och drottningen högtidligt
inviger det nya sametinget
i Kiruna.

Efter en lagändring miste de renskötande samerna sin nuvarande rätt att bestamma över småviltsjakt och fiske i Ballområdena.

Många icke sämer, men ock så sämer utanför renskötseln varit kritiska mot att jakt och

Fiskerätt exklusivt följt med
rengöringsrätten.

Bland de renskötande samerna kokar mäsosojer. Enligt SSR har jordbruksväxlet, som utformat de nya reglerna, inte brytt sig om SSR:s synpunkter. Det extra ländsmötet ska bli en ställning till om man ska försöka få en rättlig prövning av jakt- och fiskerätten. □

För kännedom till processgruppen.

Enligt uppdrag

Irene Appell

De äldsta samefynden är "bara" 2 500 år gamla.

Foto: PAUL HAN-

Samerna får ursäkta, men...

■ Samerna kallar sig för ursprungsbefolkning, och kallas även i massmedierna för detta. Jag skulle vilja veta vad ursprungsbefolkning betyder. Det finns inga arkeologiska fynd från samisk kultur i Sverige som är äldre än från övergången mellan bronsåldern och förromsk järnålder, alltså cirka 500 år före Kristus.

Det finns däremot sydskandinaviska fynd (artefakter av sydskandinavisk typ) i norra Norrlands inland som är cirka 6 000 år gamla. Vi svenskar av sydskandinaviskt ursprung har

befolkat Sverige sedan cirka 11 000 år före Kristus, alltså i totalt 13 000 år.

Om man som samerna bott i Sverige i cirka 2 500 år kallar man sig, och kallas, ursprungsbefolkning. Om samerna skall kallas ursprungsbefolkning, vad skall då vi kallas?

Ett folk med en cirka 14 000 år gammal historia i Sverige kallas kolonialmakt och utbölingar, medan ett folk som bott här i cirka 2 500 år kallas ursprungsbefolkning...

Samerna och massmediafolk får ursäkta, men ekva-

tionen går inte ihop, så sluta att jämföra samerna med indianerna och andra riktiga ursprungsbefolkningar.

Samerna skall ha samma rättigheter och skyldigheter som alla vi andra svenskar, varken mer eller mindre.

En annan underlig sak är att etablissemangen anser att samernas kultur är skyddsvärd och skall bevaras så oförändrad som möjligt, medan vår kultur mår bäst av förändring.

Arkeologistuderande
ostrogot

Jag är inte alls förvånad

■ Nu har vi fått bevis på det som vi länge anat, att Sveriges riksdagsmän bara är en samling cis-

Skyll på kråkorna!

■ Läste en insändare om att en del hundägare är mer korkade än hundarna och lägger hundbajset i en svart påse och sedan slänger påsen i naturen. Så korkad är nog ingen hundägare. De som tar upp efter sin hund lägger säkert påsen i hundtunnan.

Nej, förklaringen är en helt annan. Nämligen kråkor och skator som plockar upp påsarna ur tunnorna och i vissa fall flyger riktigt långt med dem i näbben.

Jag funderade själv på varför det låg svarta påsar på de mest konstiga ställen, till och med på biltak, tills jag en dag fick se ett gäng kråkor som härjade vid hundtunnan, så nu vet ni det.

Siroccos matte,
Vallentuna

För mycket betalt?

■ Angående insändaren om att 18-åringar har för mycket betalt. Jag är 18 år och jobbar som avbytare (mjölkare åt bonden som är ledig). Om jag utför samma jobb som en 50-åring, ska inte jag ha lika mycket betalt då?

Men nu är det faktiskt så att ända upp till 20 år så är det skillnad. Som 18-åring får man 52:70 i timmen men som 20-åring har man minst 57:20 (beroende på hur hög utbildning man har).

vldig?

Ordet fritt

Vart tog bönderna vägen?

Den 22 mars beslöt länsstyrelsen i Jämtlands län att bilda ett naturreservat Hotagen i Kroks och Strömsunds kommuner.

I beslutet finns ett uttalande om kulturen i området, som inte bör få stå oemotsagt. Länsstyrelsen konstaterar, att hela hotagenområdet "är präglad av samiskt liv och arbete alltifrån lämningarna av den tidigaste jägarkulturen till anläggningarna för renskötsel i dag och områdets nyttjande i övrigt för de samiska näringarna. Kultur lämningarna inom området torde därför i huvudsak utgöras av samiska lämningar." För den som känner till den historiska utvecklingen är det sagda svår-förståeligt.

Hotagenområdet ingick i äldre tid i bl.a. strömsböndernas avradsområden, d.v.s. utnyttjande främst för jakt och fiske mot en

särskild avradssumma. I samband med 1700-talets avvittring försvann avradsområdena, men de gamla funktionerna för bönderna fanns kvar. Utan jakten och fisket i området skulle många bönder inte ha klarat sina familjers bärgning. Ännu på 1950-talet nyttjades området av bönder som en väsentlig del av försörjningen. Utvecklingen kan bl.a. följas i "Strömsboken", som i 27 häften behandlar Ströms byar, de äldsta från 1500-talet och framåt. För den som vill gå djupare står kronans längder alltifrån 1500-talets mitt och framåt till förfogande, numera i Riksarkivet, Stockholm, och därtill kommer avskrifter och annat material på landsarkivet i Östersund. Gamla strömsbor kan också ge besked.

Det finns även en annan aspekt på myndigheternas kultursyn. Under många år gick jag

och mina svågrar med länsstyrelsens tillstånd och fiskade i s.k. lappvatten. Jag kunde då konstatera, att kartan ibland hade enbart samiska namn på böndernas gamla fiskevatten. Undra på att mina grannar i den by, där jag har min sommarstuga, inte kände till vattnet, förrän de på kartan fått se, vilket vatten det rörde sig om. Som jag ser det, tar man på detta sätt bort bondebefolkningens gamla kultur och ersätter den med enbart en samisk. I stället borde på kartan anges båda språkens namn, då så kan ske. Jag har tagit upp frågan med Lantmäteriverket i Gävle, som kommer att behandla den i särskild ordning.

Hösten 1992 kom den norske forskaren Kjell Haarstad med en bok "Sörsamisk historie. Ekspansjon og konflikter i rörs-traktene 1630-1900", där han också noggrant går igenom ut-

vecklingen i Jämtland och Härjedalen. Han konstaterar, att samerna uppträder i norra Jämtland först 1565, i snåsaområdet före 1590 och att de nått Hamnerdal och Offerdal 1610. Haarstad har gått igenom allt relevant material, och jag har svårt att se, att man skulle kunna kullkasta hans resultat. Också de arkeologiska fynden stöder honom, vilket jag kunnat konstatera vid samtal med arkeologiprofessorn Evert Baudou i Umeå.

Att därför, som länsstyrelsen gör, helt kort konstatera att hotagenområdet är samiskt och intet annat, förefaller mig därför mycket löst grundat. Värre är, att bondebefolkningens kultur och historia i området försvann.

Sven Lundkvist
f.d. riksarkivarie,
sommarestugeägare
efter Ströms vattudal

En studie i förbudsteknik

Debattredaktör: Johnny Flodman.
Tel 08-13 51 49, Telefax: 08-13 54 40

BRÄNNPUNKT

"Intrång i samernas rätt till egendom"

Går detta ihop med internationell lag, frågar Bertil Bengtsson

Som bekant pågår en konflikt mellan samerna och statsmakten om rätten till jakt och fiske i fjällen. Samerna har visserligen en jakt- och fiskerätt enligt urminnes hävd – det har bl a Högsta domstolen konstaterat i det sk skattefällsmålet. Men i motsats till alla andra jakt- och fiskerättshavare får de inte själva ha hand om denna rätt och upplåta den till vem man vill. Det skall myndigheterna göra åt dem.

Nyligen har man trots samernas protester utfärdat nya föreskrifter av detta slag om småviltjakten och fisket på fjällen. Utan att gå in på detaljer kan man konstatera att reglerna ger samerna ännu mindre att säga till om än tidigare, bl a när det gäller skyddet av renskötsel vid jakter. Nettoinkomsterna går visserligen till samerna, och de får själva jaga och fiska jänkte andra; men i övrigt kan de inte bestämma om sina rättigheter.

Man kanske vill försvara detta förmyndarskap med att det gällt under mer än 100 år. Det motiveras från början främst med att lappbyarna – en mycket löslig organisation på den tiden – ansågs ha svårt att administrera dessa rättigheter själva. Den ordningen kunde accepteras på sin tid, och det menade också HD för Jämtlands del i skattefällsmålet. Men på senare år har det hänt åtskilligt som ändrat bilden.

Ohållbar argumentation

Till en början har de nuvarande samebyarna en helt annan kompetens att sköta sin egendom än de tidigare lappbyarna. Den tidigare argumentationen för förmyndarskapet är i dag ohållbar. Enligt uttalanden från regeringshåll är motivet snarare en misstänke att samerna annars skulle vara återhållsamma med upplåtelse och i varje fall, liksom andra, ta ut marknadsmässiga avgifter för dem.

Man kan fråga varför just denna kategori skall hindras från att förfoga över sin egendom som den vill – och detta i en tid när marknadsekonomiska resonemang i övrigt dominerar inom lagstiftningen.

Vidare finns det i dag starka skäl att anta att samerna i varje fall i de nordligaste fjällområdena betraktades som ägare till fjällen åtminstone fram till 1700-talets mitt närmast på grund av urminnes hävd. Redan i skattefällsmålet ansåg Högsta domstolen att detta var möjligt i dessa avlägsna områden. Numer har samerna blivit förfoga över sin egendom som den vill.

Bertil Bengtsson

Artikelförfattaren är professor och i d justitieråd.

"Varken den tidigare eller den nuvarande regimen är utan skuld till att samerna diskriminerats på detta vis."

Övertygande sätt i den finska rättshistorikern Kaisa Korpijaakkos doktorsavhandling från 1989 om de historiska förhållandena i Torne och Kemi lappmarker. Avhandlingen har blivit mycket uppmärksam i Finland. Där har den bl a medverkat till att en statlig kommitté föreslagit att man skall återbära till samerna äganderätten till deras förra marker och vatten, nuförtiden statens skogsmark.

Allt detta förbigick både regering och riksdag med tystnad vid de senaste ändringarna i den svenska rennäringslagen – och detta trots att Kaisa Korpijaakkos avhandling (tyvärr finskspråkig) hade recenserats i Sverige och hennes resultat dessutom påpekats av lagrådet under förarbetena till lagstiftningen.

Alltför besvärande

Det verkar som om forskningsresultaten varit alltför besvärande för statsmakterna för att ens tas upp till diskussion. Staten saknar ju lagfart på marken och kan inte återbära något fastighetsförvärv av vanlig typ beträffande dessa nordliga fjäll.

Hur skulle man kunna förklara, att något som i mitten av 1700-talet var en äganderätt med tiden förvandlats till den grad att samerna inte får bestämma själva över sin jakt- och fiskerätt, på samma sätt som andra jakt- och fiskerättshavare.

Varken den tidigare eller den nuvarande regimen är utan skuld till att samerna diskriminerats på detta vis.

merna diskriminerats på detta vis. Men alldeles särskilt besvärande måste detta förhållande bli för en regering, som är angelägen att trygga medborgarnas rätt till egendom bl a genom en särskild grundlagsbestämmelse.

Samerna har på grund av urminnes hävd en jakt- och fiskerätt som åtminstone är likvärdig med andra jakt- och fiskerätter. Den nuvarande regleringen innebär en kränkning av egendomsskyddet av liknande typ som den häftigt kritiserade lagstiftningen om fritt handelskapsfiske från 1980-talet. Då körde man över enskilda fiskerättshavare för att tillgodose stora väljargrupperas fridsintressen. Nu händer ungefär det samma.

Förhållandet kan få stor betydelse också för egendomsskyddet i framtiden. Om man trots en grundlagsändring håller fast vid det nuvarande intrånget i samernas rätt till egendom kan man knappast göra några juridiska invändningar mot liknande ingrepp i markäganderätten även i framtida riksdagsmajoritet.

Handlar om juridik

Kanske kan den hitta någon kategori av markägare som inte vill upplåta rättigheter till allmänheten tillräckligt billigt och därför också skall ställas under förmyndarskap? Då kan man hänvisa till att även den borgerliga regeringen godtog något sådant. – Eller är det bara en minoritet som samerna som kan behandlas på detta vis?

Man kan ha all förståelse för lokalbefolkningens behov av jaktmarker och fiskevatten och fjällturismens behov av denna stimulans. Men detta är inte en fråga om vad som kan tyckas lämpligt eller politiskt riktigt och rimligt. Det är fråga om juridik – framför allt om tillämpning av grundlagen och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.

Som jag ser saken, har både regering och juristkåren anledning att allvarligt tänka över bl a dessa frågor:

• Hur kan en tidigare äganderätt till de nordliga fjällområdena omärkligt ha reducerats till en jakt- och fiskerätt som innehavaren inte ens får förfoga över själv?

• Hur stämmer särbehandlingen av samerna på denna punkt med våra internationella förpliktelser?

• Vad får behandlingen av samernas egendomsrätt för konsekvenser för det allmänna egendomsrättsskyddet?

Juridik-, vetenskap eller politisk uttrycksmedel.

Professorn och före detta justitierådet Bertil Bengtsson uttalade sig i en artikel i Brännpunkt den 30 oktober 1993 om en pågående "konflikt" mellan samerna och svenska staten vad gäller rätten till jakt och fiske i fjällen. Bertil Bengtsson påstår med hänvisning till de juridiska reglerna att samerna diskrimineras av svenska staten. Eftersom artikeln är skriven på ett sätt som lätt ger läsaren en fel bild av de faktiska juridiska förutsättningarna måste artikeln bemötas.

Ohållbar juridisk analys.

Bertil Bengtsson inleder artikeln med att ange att samerna har "en jakt- och fiskerätt" i fjällen. Så långt är Bertil Bengtssons resonemang oklanderligt. Det står ju i rennäringslagen, den första tillkom 1886, att samerna har sådan rätt inom renbetesfjällarna. Eftersom rätten sålunda enligt lag föreligger saknar det egentlig betydelse varifrån rätten har sitt ursprung.

Bertil Bengtssons påstående att rätten är baserad på en urminneshävd skall dock för den skull inte okritiskt godtas. Det är inte så som anges i artikeln "att bl a Högsta domstolen givit ett sådant besked" i det s k skattefjällsmålet. I den mån Bertil Bengtsson anser att en sådan tolkning kan göras av domen i fråga bör han verifiera sig. I annat fall luras läsaren, särskilt mot bakgrund av den välförtjänta respekt som författaren åtnjuter, att uppfatta påståendet som sant och som ett besked om gällande rätt vilket ingalunda är fallet. Det rätta förhållandet är att Bertil Bengtsson såsom deltagande justitieråd i skattefjällsmålet ensam skrev en skiljaktlig mening vari han framförde den åsikten att samerna har en urminneshävd till jakt på de i målet aktuella fjällarna i Jämtland. Eftersom han blev överröstad av övriga justitieråd kan den skiljaktliga meningen inte läggas till grund för vad som är gällande rätt och vad som egentligen gäller.

Någon samebyarna tillkommande exklusiv ensamrätt till jakt och fiske ger inte lagen besked om. Utan att närmare förklara detta och tydligen med utgångspunkt från att det föreligger en mer vittomfattande rätt på grund av urminneshävd, fastslår Bertil Bengtsson ett stycke in i artikeln att staten genom nu utfärdade föreskrifter diskriminerar samerna. Genom föreskrifterna ifråga avses att öka antalet upplåtelser av småviltsjakt och fiske inom fjällen. Bertil Bengtsson anger att staten genom föreskrifterna hindrar samerna från att förfoga över sin egendom. För att detta påstående skall vara i juridisk mening riktigt torde krävas att antingen den samerna tillkommande rätten till jakt och fiske utgör en exklusiv ensamrätt eller att föreskrifterna som staten utfärdat ger besked om att kommande upplåtelser inkräktar på samernas verksamhet. Ingen av dessa nödvändiga förutsättningar föreligger. Från staten har till och med framförts att föreskrifterna inte får komma att innebära ett intrång på samernas rätt.

Med den utgångspunkten att samerna har en dem tillkommande rätt att jaga och fiska övergår Bertil Bengtsson utan närmare förklaring till att rätten ifråga är exklusiv och utgör en äganderätt och att därmed statens förvaltning kränker egendomsskyddet. Detta är en debatteknik som i dagens mediavärld måste betraktas som farlig. När juridiken åberopas bör fakta redovisas och verifieras och tveksamheter presenteras. Innan verifiering lagts på bordet finns all anledning att tvivla på Bertil Bengtssons besked. Artikeln måste tills vidare ses som ett politiskt debattinlägg.

Förmyndarskap eller inte?

Bertil Bengtsson påstår att samerna i mer än hundra år varit satta under statens förmyndarskap. Även detta påstående förutsätter för dess riktighet att samerna exklusivt förfogar över jakträtten. Förutom att Bertil Bengtsson inte visat något stöd för detta sitt påstående ger han en fel bild av det historiska skeendet. Bertil Bengtsson säger att förmyndarskapet från början

motiverades främst med att samebyarna hade en löslig organisation. Det rätta förhållandet är att det vid första rennäringslagens tillkomst 1886 inte fanns några samebyar och att det kollektiva bruket i övrigt var ringa förekommande. Det var lagen som förutsatte en övergång från enskilt till kollektivt bruk. De icke renägande samerna, blev därmed till förmån för de renägande samerna fräntagna sina rättigheter till jakt och fiske på lappskatteländen och skattefjällen.

Samernas äganderätt till renbetesfjällen.

Bertil Bengtsson skriver att det finns starka skäl att anta att samerna i varje fall i de nordligaste fjällområdena betraktades som ägare till fjällen, åtminstone fram till 1700-talets mitt. Detta antagande kan göras även om det är på det viset att Högsta domstolen i skattefjällsmålet ingalunda angivit att det finns några sådana starka föreliggande skäl. Domstolen har nöjt sig med att ange att om sådana skäl skulle finnas för något område så föreligger de juridiska förutsättningarna för att en äganderätt skulle kunna ha uppkommit. Längre fram i artikeln återkommer Bertil Bengtsson i frågan och då utgår han plötsligt ifrån att äganderätten till tydligen samtliga fjäll varit odiskutabel under 1700-talet. Han uttrycker bl a: "Hur skulle man kunna förklara att något som i mitten av 1700-talet var en äganderätt med tiden förvandlats till den grad att samerna inte ens får bestämma själva över sin jakt- och fiskerätt,". En från början i artikeln ifrågasatt eventuellt föreliggande äganderätt blir därmed för Bertil Bengtsson en fullständigt klart föreliggande äganderätt. Han anför vidare som stöd för sin åsikt att "staten saknar ju lagfart på marken och kan inte åberopa fastighetsförvärv av vanlig typ". Det är inte alls något märkligt i att staten saknar lagfart och inte kan åberopa förvärv. Staten har ianspråktagit dessa marker inom ramen för statens överhöghet baserat på ett brev redan av Gustav Wasa. Detta gäller inte bara fjällmarkerna utan statens markinnehav i allmänhet. Samebyarnas äganderätt till fjällen har enbart varit prövade i en rättegång, det s k skattefjällsmålet. Högsta domstolens dom 1981 i skattefjällsmålet ger

besked om att de då prövade fjälltrakterna i Jämtland inte ansågs tillkomma samerna med äganderätt vare sig under 1700-talet eller under senare tid. Besked gavs också i domen att det är de specifika omständigheterna för respektive område som är avgörande. Den av Bertil Bengtsson i artikeln åberopade finska utredningen, av Kaisa Korpijaakkos torde därmed inte kunna ge besked om äganderätten till svenska fjällen.

Sammantaget ger för närvarande de juridiska reglerna och rättspraxis inte besked om att samebyarna skulle äga en större rätt än vad rennäringslagen tillägger dem. Att gå längre i rättighetsinnehållet kräver spekulatation. Att tillägga samerna generellt en längre gående rätt till fjällmarkerna går inte. Högsta domstolens besked i skattefjällsmålet är att det kan finnas områden där omständigheterna, bl a ett besittningstagande motsvarande skatteböndernas, varit sådana att äganderätt kan ha uppstått. Innan rättshistoriska fakta redovisats för respektive sådant område är det inte riktigt att ur juridisk synpunkt tala om äganderätt och diskriminering av denna. Tillis annat visats skall statens ägande godtas. Man kan känslomässigt tycka att det är fel att samerna inte äger fjällen men det juridiskt korrekta beskedet är att ett påstående om äganderätt måste styrkas eller åtminstone göras antagligt med en god verifiering.

Frågorna till juristkåren.

Under rubrik "Handlar om juridik" har Bertil Bengtsson vänt sig till oss övriga i juristkåren och bätt oss allvarligt tänka över några angivna frågor. Bland annat "Hur kan en tidigare äganderätt till de nordliga fjällområdena omärkligt ha reducerats till en jakt- och fiskerätt som innehavaren inte ens får förfoga över själv?" Övriga frågor utgår ifrån den först ställda frågan.

Mitt svar är att utgångspunkten i Bertil Bengtssons fråga är fel och att vi har att först avgöra om äganderätt överhuvudtaget förekommit. Innan så skett har vi inte anledning att uttala oss

om kränkning av egendomsskyddet och förhållandet till inter-
nationell lag.

Advokat Nils Larsson

Någon urskog skall inte avverkas

SVD
94-01-26

Propagandamakare inom naturvården har utnyttjat avverkningarna vid Njakafjäll och med desinformation blåst upp en konflikt. Naturanpassat skogsbruk har av bla FURA (Fjällnära urskogars räddningsaktion) och Fältbiologerna felaktigt beskrivits som skövling av urskog. De har trappat upp konflikten med hot om köpbojkott av virket.

Det omstridda området vid Njakafjäll ägs av Vilhelmina övre sockenallmänning med cirka 900 delägare. Ända sedan 1984, då planeringen för avverkningarna började, har allmänningen på olika sätt beaktat naturvårdsönskemål. Hänsynen har gått avsevärt längre än vad skogsvårdslagen kräver. Allmänningen tog 1991 initiativ till en naturvårdsinriktad skogsbruksplan för hela sitt markinnehav.

Få privata markägare har avsatt så mycket till natur och friluftsliv. Av allmänningens 13 000 hektar har 5 000 hektar avsatts, varav stor del produktiv skog. Urvalet har gjorts bla efter naturvårdsverkets bedömningar. Markägarna har uppfyllt värden för miljontals kronor.

Intill Njakafjäll ligger dessutom Marsfjällets naturreservat med över 80 000 hektar, som innehåller sammanlagt av biotoper som Njakafjäll.

Enligt planerna skall under de närmaste tio åren 80 hektar kalavverkas (dvs cirka åtta hektar per år) och därtill en mindre areal blädas, dvs plockhuggas. Ja, ni läste rätt, det hela gäller sammanlagt – på tio år – omkring 100 hektar av allmänningens 13 000 hektar mark!

Någon urskog skall inte avverkas – även om motståndarna till avverkningarna påstår det. Men delar av skogen är fin tack vare allmänningens varssamma skogsbruk genom decennierna. Enligt naturvårdsverket och skogsvårdsstyrelsen har området inte högsta skyddsklass.

Ingen urskog avverkas

Trots namnet "Njakafjäll" ligger avverkningarna utanför gränsen för fjällnära skog. Är det just det exotiska namnet "Njakafjäll" som lockat militanta grupper att välja detta område för sin aktion?

Avverkningarna är uppdelade på mindre områden med spridningskorridorer och känsliga lokaler emellan. Naturanpassningen är föredömligt gjord. Ändå gick personer, som påstår sig företräda naturvårdens intressen, ut med desinformation. Det skapade rubriker om rovdrift och skövling av världsutskogsområden.

FURA målade "urskog" på stockarna. Det var falsk "konsumentupplysning"! Men man lyckades skrämja iväg några tänkbara köpare av virket.

Omvärlden reagerade på hornstötarna, som förmedlades av villiga journalister. Politiker i Stockholm ställde frågor till miljöministern, som uppträdde som om ärendet var nytt för staten. Han sände ut trevare om markbyte. Det kom en signal om att sätta in förhandlare – som om denna avverkning inte har "förhandlats".

FURA:s ordförande hävdade felaktigt

att detta gällde urskog. Han påstod felaktigt att myndigheterna inte ingripit och kallade detta "nyckfulla marknads-krafter", vilket är grovt missvisande. Tio års planering kan knappast kallas "nyckfullt". Och de marknadskrafter han talar så förklenande om är människor som försöker överleva i södra Lappland.

FURA och Fältbiologerna i samarbete med "Taiga Rescue Network" (en internationell grupp, som vill rädda det norra barrskogsbältet) sände ut sin falska information över landet och Europa. Likasinnade fick färdigförfattade brev som de – utan att kunna kontrollera vederhäftigheten – skrev under och på uppmaning skickade till svenska myndighetspersoner.

De utländska organisationerna spred desinformationen i sina hemländer. Så fungerar den aggressiva och ovederhäftiga delen av den skideella naturvården.

Destörre naturvårdsorganisationerna borde väl ändå kunna förväntas vara mer vederhäftiga?

Svenska naturskyddsföreningens (SNF:s) ordförande Ulf von Sydow stämmer dock in i kören och säger att... "Njakafjäll skämmer ut svenskt skogsbruk internationellt... SNF kräver statligt ingripande."

Jens Wahlstedt, generalsekreterare i svenska delen av Världsnaturfonden (WWF) säger att "avverkingen är en internationell skandal". Han påstår – felaktigt – att Sverige här offerar urskogar. Vet de hundratusentals medlemmar-

na i SNF och WWF att ledningarna spelar med i ett fult spel som skadar svenska intressen? Med falska uppgifter och missvisande beskrivningar hetsas aningslösa konsumenter och deras organisationer mot skogsbruket och mot politikerna.

Ett fult spel

Att bla FURA och "Taiga Rescue Network" arbetar med osakliga metoder är inte något nytt.

Nu är det dags att de stora naturvårdsorganisationerna för sina medlemmar och för svenska folket deklarerar sin attityd till att operera med felaktiga och missledande uppgifter i propagandan. SNF och WWF brukar vilja framstå som seriösa. De borde ta avstånd från den osakliga kritiken mot avverkningarna i Vilhelmina.

Vi privata skogsägare har mycket att lära av de ofta kunniga människorna i den frivilliga naturvårdsrörelsen. Vi kan förbättra vårt skogsbruk till gagn för växter, djur – och för våra efterkommande. Vi önskar samarbeta med de seriösa delarna av naturvårdsorganisationerna.

Det vore sorgligt om de goda förutsättningarna för dialog skadas av att några få men högljudda personer sprider osakligheter. Det skadar det svenska skogsbruket, som fortlöpande förbättrar sin naturanpassning.

TAGE KLINGBERG

Artikelförfattaren är ordförande för Skogsägarnas riksförbund.

• Härjedalen

Här bodde folk på 1 000-talet

Hedninggårde (ÖP) En grupp arkeologer undersöker det sägenomspunna Hedninggårdet norr om Funäsdalen. Att där fanns en bosättning under 1300-talet är fastställt. Men när de första människorna slog sig ned är fortfarande oklart.

– Det är troligen en av de äldsta gårdarna i Härjedalen, tror Anders Hansson från Länsmuseum som är grävningsledare vid Hedninggårdet.

Vi har inriktat oss på att fastställa att det funnits ett hus här, hur stort det var. En kol 14-undersökning krävs dock för att fastställa hur gammalt det är. Man har grävt på platsen två år tidigare och då kunnat fastställa att människor bodde här på 1300-talet.

De som bodde här drev ett litet jordbruk.

Några små åkrar, förmodligen med korn, några husdjur som får eller getter. Men den huvudsakliga försörjningen kom förmodligen från jakt på huvudsakligen vildren.

Anders berättar att man tror

människorna kom från Norge och slog sig ned här i området kanske på 1000–1100-talen. Fler namn på platser längs Ljusnans översta del tyder på samtida bosättningar.

Namn som alla börjar på Hedning. Under 1300-talet försämrades klimatet och sjukdomar som digerdöden härjade vilket kan förklara att bosättningarna övergavs.

Skydd för djuren

Förutom husgrunder, kokgror och spår av åkerbruk har arkeologerna tittat på det som kallas Kyrkan. Det är en fyrkant på 18 x 18 meter bestående av en lång stenmur. Stenarna är utlagda på en åker och Pilgrimsleden som går rakt över den gamla bosättningen leder rakt in i "Kyrkan".

Redan 1684 omskrivs den mystiska formationen och redan då spekulerades det i vad den var, något arkeologerna fortfarande inte kan ge något säkert svar på.

– Jag sätter en slant på att det var en hägnad, säger Anders Hansson. Jordprover skall visa om kreatur av något slag vistats i större omfattning inom fyrkanten. Om så är fallet tycker Anders det i princip vara bevisat att "Kyrkan" inte är något annat

Kristina Johansson praktiserar som arkeolog under semestern från sitt arbete. Hon är lättast av de sju som gräver på Hedninggårde varför hon valdes till vertikalfotograferingen.

än ett skydd för djuren att tillbringa nätterna i.

Byalaget finansierar

– Det här är verkligen grundforskning på Härjedalens historia, säger Anders Hansson. Den skall hjälpa oss till större kunskap om hur det gick till när Härjedalen befolkades. Ett par hundra år har människor bott på gården vilket stämmer bra men att de kommit på 1000-talet.

Det är Ljusnedals byalag som skaffat fram pengarna till grävningen. När de arkeologiska un-

dersökningarna är slutförda skall området iordningställas för besökare. Skyltar med information om vad man ser i den vackert belägna gläntan skall leda besökaren runt på en tur längs Pilgrimsleden och den gamla bruksväg som passerar.

Konserveras

En tur som skall ta besökaren på en resa genom medeltiden och fram till den senaste bosättningen från detta århundrade. Arrendatorer bebodde och brukade fastigheten från början av

sektet och fram till sjuttioalet. En kulturepok nog så intressant. De föremål som hittats inom området skall konserveras och så småningom ställas ut. Eventuellt i Ljusnedal på Klockervoldsgården där någon form av museum planeras. Föremål såsom gångjärnen till husets dörr, ett hammarhuvud och ett föremål som bevisar att här fanns en medeltida bosättning. En hank till ett kärl av en typ som på andra håll fastställts härröra från 1300-talet.

Martin Hallén

Samer överklagar böter

Tännäs (ÖP) Tännäs sameby begär överprövning av det beslut länsstyrelsen tog på torsdagen denna vecka.

Då krävde länsstyrelsen att samebyn måste ta bort de renar som befinner sig på otillåtet område senast 1 september. Om inte renarna är borta då får Tännäs sameby böta 50.000 kronor.

Tännäs sameby övervägde först att överklaga länsstyrelsens beslut till kammarrätten, men med hänsyn till den korta tiden väljer samebyn istället en så kallad överprövning av beslutet.

– Jag tycker inte beslutet är taget på de grunder som lagen anger, säger Edvin Rensberg, ordförande i Tännäs sameby.

"Inom skäligheten"

Den nya lagstiftningen trädde i kraft 1 juli i år och ger länsstyrelsen möjlighet att utdöma vite om samebyn "underlåter att inom skäligheten efter anmaning ta hand om renarna".

Det är samernas förbundsjurist - Jörgen Bohlin - som skrivit inlagen till länsstyrelsen.

– Den övervägande delen av berört område utgörs av fjällmark. Redan av beslutet framgår att det för detta område inte anges föreligga särskild risk för skada eller olägenhet av betydelse.

Representanter

– Oaktat detta gäller föreläggandet även fjällområdet. Länsstyrelsens resonemang med någon form av "buffertzon" saknar enligt samebyns uppfattning lagligt stöd, påpekar Jörgen Bohlin.

Han noterar också att samebyns året-runt-marker mot Tännäs gränsar omedelbart till de fastigheter, som säger sig fått skador på grund av renarna.

Tännäs sameby begär också att få deltaga med representanter när länsstyrelsen kontrollerar renförekomen i de omstridda områdena efter 1 september.

Lars-Erik Sommarmyr

Sågverkens export ökar rekordartat

Sveg (ÖP) Nu har det vänt för de svenska sågverken. Inte på 20 år har exporten av sågade trävaror varit så stor som idag.

Hittills i år har exporten av sågade trävaror ökat med drygt 20 procent. Exportökningen har kompenserat att försäljningen i Sverige har minskat med fem procent jämfört med samma period i fjol.

Det framgår av skogsägarföreningen Mellanskogs senaste rapport "Den närmaste framtiden".

grund av att de har inriktat sig på USA-marknaden. Sverige och Finland har därmed fått en chans att fylla ut tomrummet, konstaterar Mellanskogs vd Fredrik Luhr.

Exportvolymen har under perioden januari – maj ökat från 4,4 miljoner kubikmeter 1992 till 5,3 miljoner kubikmeter 1993. Prognoserna pekar på att exporten kan passera nio miljoner kubikmeter innan året är slut.

– Det är något som inte inträffat under hela 1980-talet. Man får gå tillbaka ända till 1973 för att hitta en liknande siffra, menar Fredrik Luhr. Mellanskog hoppas att den

Första jakten på björn

Sveg (ÖP) I dag börjar den första renodlade björnjakten i länet.

Nytt för i år är att det bildats storlicensområden för björnjakten. Ett licensområde består av västra Hälsingland, Härjedalen plus delar av Dalarna och södra Jämtland. I det området får det skjutas sammanlagt tolv björnar.

Det andra storlicensområdet består av övriga delar av Jämtlands län plus hela Västerbotten och delar av Västernorrlands län. Där får det skjutas 22 björnar.

För första gången har björnen fått en egen jakt-tid. Den börjar i dag. Tilldelningen är ungefär likadana som tidigare, när björnar skjutits under älgjakten. (Arkivbild)

Det har tidigare också funnits en strävan från framförallt naturvårdsverket att ge björnen en egen jakttid.

– Det är björnen värd. Problemet har varit att få till en egen jakttid på ett vilt som björn, framhåller Bo Sennstam.

Samma tilldelning

Tilldelningen i år är ungefär i samma storleksordning som förra året.

flera kommuner gör det inte svårare att kunna avblåsa jakten i tid, menar Bo Sennstam.

Honorna sparas

– Det räcker fortfarande med bara ett telefonsamtal till polisen precis som förut. Det är länsstyrelsen som samordnar, säger Bo Sennstam.

När det gäller det södra licensområdet där Härjedalen ingår så avbryts jakten omedel-

Slut på freonutsläpp i Svegs ishall

Sveg (ÖP) De så kallade kondensatorerna vid ishallen i Sveg måste bytas ut.

Vid ett flertal tillfällen har läckor uppstått, som medfört utsläpp av freon. Kondensatorerna är i så dåligt skick att det enda alternativet är att byta till nya kondensatorer. Kommunstyrelsen

Härjedalen

Renarna har blivit en plåga för jordbruket - Fridlysning?

Hede (ÖP:s utsände). De runt byarna i trakterna av bl. a. Hede och Vemdalen kringströvande renarna, som räknas i flera 100-tal, har blivit en riktig plåga för jordbrukarna. De härjar på nedlingar i byarnas närhet och skyr inte ens att ge sig in på de gårdar, som ligger i byarnas utkanter, där de anställer stor skada på såväl jord som stängsel. Jordbrukarna börjar bli allt mera förbittrade över detta och vill inte längre finna sig i denna renarnas skadegörelse.

Lantbrukare Oskar Lunnehed i Hede, som bor efter vägen till Säterberget, omtalar att han fått om oftast få jaga undan renarna sina ägor. På en nyodling nära gården, som var grön och in i höstas och verkade bli extra prima i år, har det nu blivit helt svart efter renarnas framfart och han räknar med att man nu måste göra en ny sådd om det skall bli någonting. Senast i lördags var han två gånger till nyodlingen och jagade bort renen. O. m. fram till gården kommer renar och den är inte särskilt rädd, varför den stannar bara ett stycke utanför ägorna och snart kommer tillbaka igen.

— På det här viset får det inte fortgå, säger han. Allt arbete man lägger ned på jorden är ju till ingen nytta, när renarna får

komma hit i dag i sällskap med bl. a. lapptillsyningsman Isidor Burman.

Karl Kvarnström är en annan lantbrukare i Hede som haft besvär med renen.

— Jag har jagat ren från odlingarna otaliga gånger, säger han, men så fort man vänder ryggen till, så är de tillbaka. Nu är det visst meningen att dom skall försöka ta renen härifrån, men det blir nog svårt. Det skulle dom ha gjort medan snön låg kvar, så hade de sett var renen fanns. Jag kontaktade landsfiskalen för en tid sedan och sa att något måste göras. Han har sedan kontaktat lappfogden och länsstyrelsen med resultatet att renarna nu måste härifrån. Skulle inte detta gå, så är det meningen att renarna skall skjutas.

Jag tror att man också överväger att begära fridlysning för dessa trakter, säger Kvarnström, och det är nog det enda effektiva. Då kan det möjligen bli lite bättre ordning på skötseln av renarna, än vad det varit på sistone. Under alla omständigheter, så borde trakten fridlysas som martid.

Även i utkanten av Vemdalen beräknar man att det finns ca 200 renar. De är delade på flera mindre hopar som tar sig fram till gårdarnas närhet, där de gör stor skadegörelse på jorden. Lant-

att han otaliga gånger jagat undan renen från sitt torpställe Västlås. Den bryter ned stängslen eller hoppar över, varför det är omöjligt att skydda jorden för inkräktarna.

Vi tillåter ju aldrig själva att våra egna kreatur betar på ägorna den här årstiden och då tycker man det är synnerligen harmligt att renarna skall få ströva fritt och åsamka den bofasta befolkningen skadegörelse, säger han. Nog borde väl lapparna bättre kunna se om sitt boskap, ty det är ju i alla fall inte fråga om bara några enstaka strörenar.

Till sist kontaktar vi landsfiskal Sixten Ek, för att höra hur det ligger till.

Jo, dom håller på att skjuta ren, säger han. Det är lapptillsyningsman Isidor Burman, ordningsman A. J. Renskyldt samt ett par av lapparna som hållit på med skjutningen. Atskilliga renar ha redan lagts ned, bl. a. har dom kört ett helt lass till Sveg, som sålts till slakteriföreningen.

Hur det kan bli med ev. fridlysning är ännu för tidigt att yttra sig om. Skulle det inte bli en tillfredsställande lösning genom de vidtagna åtgärderna, så är det troligt att även en fridlysning kan komma till stånd. Detta är dock en sak som blir

Kaos i renskötseln?

Av P. W. HÄGER.

OP 3/10-58

rukare och skogsmän håller protestmöten överallt i lärorenskötseln kolliderar med näringsfång, och främst är rövrenarnas härjningars omäder klagomål till myndigheterna. Medan man diskuterar detta kan det vara av intresse också ta upp ett annat: under förhållanden lever lapparna under vilka betingelser drivs näring? Ingen av de protester som har låtit förstå att de är inställda till rennärningen elskär, att lapparna missköter kan det är mot det rådande det, de vänder sig.

Det finns väl ändå ingen som älskar lapparna deras arbete. Om försökt sig på att vara renre-lappdräng, kan han säkert om, att det är ett arbete kräver sin man helt och fullt om i de allra flesta fall ger de lön för större möda än andra jobb. Det är ju också ett faktum, att det f. n. är ett svårt att få folk i renskotminstone pålitliga och skicksskötare. Detta är en av anledningarna till att det finns så få rövrenar (inte strörenar de flesta säger) just nu.

Vara renägare är heller ingen på rosor. Jobbet är hårt, ströarna kan ofta bli många och olika och möjligheterna att ett hårt väder och olyckor av de slag förlora inte bara en "skott" utan hela reninnehavet därmed utkomstmöjligheter, är mycket stora. Knappast annan näringsgren är så svår som denna.

Myndigheter som skall tillse drifningen bedrivs så som den enligt lagar och förordningar det heller inte så lätt. Det är en tendens att i möjligaste mån "bevara allt vid det gamla" om möjligt bibehålla samma som en "nation i nationen". Det har enligt mitt förmenande varit en aning för långt. Det är på många år sedan ordföranden i den kungliga kommitté med lag att utreda frågor rörande renskötseln i landet förklarade: lag, samerna upphörde att vara en del och också slut med den. Men man skulle också för-

beroende av övriga, större renägare i byn. Det säger sig självt att en sådan beroendeställning inte kan vara till någon glädje för någondera parten.

En bidragande orsak till de alltmer i antal ökande strövenarna är givetvis den extensiva renskötseln. Det var brist på renskötare och o villigheten hos övriga familjemedlemmar i renägarfamiljerna som framtvingade denna reform, som är på gott och ont. Man var nog inställd på att det skulle medföra konsekvenser, men kunde nog inte ana att de skulle bli så stora. Då de olika familjerna själva sörgde för sin renhjord blev det sällan så stor skadegörelse på böndernas slåttervallar och åkertegar; där skada uppstod gjordes affären upp omedelbart och det var nog i regel inte markägaren-bonden, som förlorade på uppgörelsen.

Nu är det inte bara de stora renhjordarna och det minskade antalet renskötare som förorsakar renarnas förvildning med därav följande strövenar, utan också bristen på föda samt åtrån hos lapparna att förlägga slakterna till platser i närheten av väg eller modern slaktplats. Därmed följer att man nödgas driva renarna på icke lämpliga tider och till platser, där de kanske inte trivas. Man rubbar inte ostraffat naturens visa ordning.

Vilka metoder vill man nu rekommendera då det gäller att skydda skog och åker mot förvildade renar? Det är ingen angelägen syn för skogsägaren att se värdefulla plantor trampas ner och på annat sätt skadas, och det är heller inte trevligt för jordbrukarna att få grödan ödelagd. Men ingen vill väl ändå rekommendera ett slopande av hela näringen. Ersättning bör givetvis utgå för uppkommen skada, men det är icke rättvist att renägaren ensam skall stå för denna. Deras på hävd och kungliga papper grundade frihet att utöva sin näring kan inte på detta sätt inskränkas. Frågan måste alltså bli denna: Skall renbetesmarkerna eller den odlade jorden resp. skogen anses ha det största existensberättigandet.

När det gäller skadeersättning

stor betydelse. Det torde finnas sådana materiel att tillgå, säkerligen finns det en hel del utrangerad eller icke använd militär materiel som skulle kunna komma till användning.

Redan 1943 diskuterades dessa frågor vid ett stort samemöte i Mittådalen och då framhöll många av lapparnas representanter önskvärdheten av att det kunde åstadkommas en förbättring på detta område. Arbetstakten i skogen skulle på detta sätt kraftigt effektiviseras, ungdomen skulle också tack vare en mekanisering intimare knytas till näringen, fritiden skulle också för renskötarna bli en realitet och det skulle bli möjligt för dem att få leva ett människovärdigt liv.

Dåvarande "lappkungen" i Anådalen, Jon Fjällgren var en av de flitigaste förespråkarna för en dylik modernisering och han förklarade, att om det skulle bli möjligt att köpa en flygmaskin till samma pris som en större bil, skulle han omedelbart inköpa två dylika maskiner för att slippa ifrån de ändlösa vandringarna i fjällen

och därmed utkomst-
möjligheterna), är mycket stora. Knappast någon annan näringsgren är så riskabel som denna.

De myndigheter som skall tillse att näringen bedrivs så som den skall enligt lagar och förordningar har det heller inte så lätt. Det finns en tendens att i möjligaste mån söka "bevara allt vid det gamla" och om möjligt bibehålla samefolket som en "nation i nationen". Detta har enligt mitt förmenande drivits en aning för långt. Det är inte så många år sedan ordföranden i en kunglig kommitté med uppdrag att utreda frågor rörande renskötelsen i landet förklarade: Den dag, samerna upphör att nomadisera är det också slut med dem. Han motsatte sig också förslaget om uppförande av stugor i fjällen i stället för kåtor, men i båda dessa frågor fick han ändra ståndpunkt innan utredningen var klar och ett betänkande kunde avläsas.

Myndigheternas "omvårdnad" om samefolket har säkerligen bidragit till att skapa en osjälvständighet, för att inte säga villrådighet hos dem själva. Märkligt är det att invånarna i en lappby ännu nådens år 1958 inte anses vara mogna för självstyrelse och själva besluta i frågor som rör deras näring. En länsstyrelsens tjänsteman skall vara närvarande, (självskriven ordförande vid bystämma) och han låter alla först, att det aldrig lönar sig att komma med krav utan att ständigt vara underdåniga. Någon demokrati har man inte nått fram till på dessa breddgrader. Typiskt är också att när det gäller åtgärder för renskötelsen inom byn röstar man inte som i vanliga församlingen med en man och en röst, utan det är reninnehavet som är utslagsgivande. Något i stil med 40-gradiga skalan.

Osjälvständigheten kan man också spåra på andra områden. Se bara på lapparnas bostäder. Lapparna har ännu inte på långa vägar kommit i pari med övriga svenskar när det gäller lån och hjälp från staten, och om man nu skall ge sig ut för att träffa på människor med stora barnkullar som bor i icke människovärdiga bostäder skall man ge sig av till en lappby. Där träffar man på en paraskår som sorterar under välfärds-Sverige men som inte hunnit få något med av gåvorna. Säg inte att det är enbart oföretagsamhet; ingen kan vänta sig att lapparna skall lägga ner stora summor på att bygga bostäder på ofri mark då man vet, att de uppförda fastigheterna är värdelösa ifall man önskar avyttra dem. De bidrag, som lapparna erhåller för uppförande av bostäder på det av staten ägda renbeteslandet (ofri grund på vilken man inte får gravationsbevis och alltså inte låna pengar) är dels för snålt tilltagen, dels åtföljda av sådana villkor, att en framsynt och i ekonomiska ting förfaren lappman föredrar att bygga på "fri" grund, d. v. s. på i privat ägo varande mark som kan förvärfvas.

För de små renägarna uppstår ofta mycket svåra problem. Deras reninnehav är inte tillräckligt för familjens utkomst och därför tvingas de att söka sig "svenskarbet" då sådant kan erhållas. Följden blir att de inte kommer i fälle att delta i skiljningar, märkningar och slakt, som önskvärt är och kan heller inte tillvarata sina intressen som nödvändigt är. På så sätt utarmas de ytterligare och bli så småningom helt

skyddade skog och åker mot förvildade renar? Det är ingen angelägenhet för skogsägaren att se värdefulla plantor trampas ner och på annat sätt skadas, och det är heller inte trevligt för jordbrukarna att få grödan ödelagd. Men ingen vill väl ändå rekommendera ett slopande av hela näringen. Ersättning bör givetvis utgå för uppkommen skada, men det är icke rättvist att renägaren ensam skall stå för denna. Deras på hävd och kungliga papper grundade frihet att utöva sin näring kan inte på detta sätt inskränkas. Frågan måste alltså bli denna: Skall renbetesmarkerna eller den odlade jorden resp. skogen anses ha det största existensberättigandet.

När det gäller skadeersättning borde man kunna lösa problemet medelst försäkringar i likhet med vad som gäller för jordbrukare och andra näringsidkare. Den frågan har varit uppe till behandling inom Mittådalens renavelsförening, men inget försäkringsbolag vågade då ge sig i kast med det. Kanske är man nu mogen att försöka lösa problemet.

Den rationella lösningen beträffande strövrenerarna och över huvud taget en förbättring av förhållandena inom renskötelsen — det råder ju enligt lappfogden nära nog kaotiska förhållanden söder om Östersund — är dock ett kraftigt stöd från statsmakternas sida för förbättrande av lapparnas levnads- och arbetsförhållanden. Det räcker inte med att anslå pengar för gäldande av uppkommen skada, inte heller att rekommendera saklöst nedskjutande av alla strövrener, vilket faktiskt praktiserats i viss utsträckning. Andra åtgärder måste vidtas. Det gäller först och främst framkomstmöjligheterna i fjällen. Den tid, som åtgår för en renskötare att förflytta sig från hemmet till renskogen måste betraktas som död tid. Detta evinliga vankande på obanade och i svårframkomlig, under höst livsfarlig terrän olust och leda. Lösning är bara transporter. Det kan ligga fordon, ställs på fordon till lapparna. Anordningar för anslutning mellan renskogen, överanläggna skulle också vara

kommas en förbättring på detta område. Arbetstakten i skogen skulle på detta sätt kraftigt effektiviseras, ungdomen skulle också tack vare en mekanisering intimare knytas till näringen, fritiden skulle också för renskötarna bli en realitet och det skulle bli möjligt för dem att få leva ett människovärdigt liv.

Dåvarande "lappkungen" i Anå-dalen, Jon Fjällgren var en av de flitigaste förespråkarna för en dylik modernisering och han förklarade, att om det skulle bli möjligt att köpa en flygmaskin till samma pris som en större bil, skulle han omedelbart inköpa två dylika maskiner för att slippa ifrån de ändlösa vandringarna i fjällen och ändå kunna komma hem till hustru och barn oftare. Han fick aldrig uppleva detta, men det kanske kan bli möjligt för hans barnbarn att få vakta renarna från små helikoptrar eller få rapport från renskogen medelst trådlös telefoni. Man kan aldrig veta.

Strövrenar i Härjedalen blir processshot mot samer

Missförhållandena ifråga om renskötseln i länets södra del med sammanblandningen av renar från olika lappbyar och vitt vandrande strövenar har vållat stora olägenheter och förluster för lapparna själva men också skadegörelse på skog och jord. Det har gått så långt att processer förberedes både av ett skogsbolag och av enskilda markägare i Härjedalen, varvid man väntar att krav på ersättning kommer att framställas i en sådan omfattning, att lapparna omöjligt kan klara det.

Detta framgår av en skrivelse, i vilken länsstyrelsen framställer sina anslagsäskanden för budgetåret 1959/60. Länsstyrelsen understrekar med skärpa att saneringen av dessa missförhållanden och det arbete, som vattenregleringarna lägger på lappväsendet, gör det ofrånkomligt, att kontinuerlig, kvalificerad biträdes hjälp måste ställas till lappfogdens förfogande och hemställer därför att en assistentbefattning på extra ordinarie stat inrättas från 1 juli 1959. Som ett bevis på renskötselns betydelse för länets näringsliv och från försörjningssynpunkt påpekas att renstammen har ett förmögenhetsvärde av 4 milj. kr och ger en årlig avkastning av ca 1 milj. kr.

Renskötselförhållandena — speciellt inom det område av länet, som är beläget söder om järnvägslinjen Östersund—Storlien och i Idre lappby i Kopparbergs län, har under de senaste tio åren alltmer försämrats. Den ständigt växande renstammen och lapparnas oförmåga att hålla renantalet inom de för respektive lappbyar beräknade rationella talen har medfört olägenheter som fått verkningar inte blott för lapparna utan även för den del av länsbefolkningen som ägnar sig åt jordbruk med binärningar eller skogsbruk i de trakter, som gränsar till renbetesfjällen. Orsakerna torde i första hand vara frånvaron av naturliga gränser mellan lappbyarna och mellan renbetesfjällen och privatägda marker. På renbetesfjällen har missförhållandena yppat sig i form av onormalt stora rensammanblandningar. Vid för lapparna ogynnsam väderlek strövar stora hjordar från en lappby till en annan, där de förenar sig med dennas by-hjord. Renskötselutövarna i denna lappby får därigenom sin arbetsbörda fördubblad.

Om höstarna är det inte ovanligt att de egna renarnas antal uppgår till endast en tredjedel av hela hjordens. Så som olägenheterna nu beskrivits drabbar de renägarna att de med de begränsade arbetsstyrkor som står till förfogande måste nedlägga ett onormalt betungande arbete vid vården av renarna. De svenska renströvningarna till Norge och sammanblandningen av svenska och norska renar accentuerar ytterligare lapparnas svårigheter.

Missförhållandenas väsentligaste följder har emellertid blivit stora rättsförluster för lapparna. Till följd av den stora renanhopningen vid tillfällena, då renarna indrivits i gården, har lapparna svårt att under den begränsade tid, som i allmänhet förvildade renar kan hållas inspärrade, återfinna sina renar för kalvmärkning, utskiljning eller slakt. Avelsurvalet kan ej heller ske ändamålsenligt.

STORA FÖRLUSTER PÅ HELÖRINGARNA

Dessa faktorer som på längre sikt menligt påverkar renskötseln, är dock icke på långt när så betydelsefulla som det förhållandet att årligen ett stort antal renar aldrig kan påträffas för märkning. Dessa renar blir kvar i hjordarna som s.k. helöringar, vilka i enlighet med bestämmelserna säljes på auktion, varefter försäljningssummorna tillföres resp. byars kassor. Härigenom blir by-

och till privatägda trakter, där de innan de avhämtas gör betydande skada på odlingarna. Förutom den irritation, som uppstår mellan lappar och i berörda trakter boende jordbrukare och skogsägare, medför förhållandena att lapparna tvingas ersätta skadorna med belopp som år från år synes bli allt större.

Skogsbruket har också stor kännning av den otillåtna renströvningen. Ett av länets större skogsbolag förbereder process mot renskötselutövarna, varvid såvitt är känt kommer att krävas ersättning för lidna skador med belopp som renskötselutövarna helt saknar privata markägare har uttalat möjlighet att bestrida. Även sin avsikt att öppna process för att komma till rätta med de aktuella problemen.

Om saneringen av förhållandena inom renskötseln icke inom relativt kort tid fortskrider så långt att en klar bättring för jordbrukarnas del kan skönjas, kommer länsstyrelsen och lappväsendets befattningshavare att belastas, förutom med saneringsarbetet, av allt arbete, som är förknippat med tidsödande processer.

STORA VÄRDEN I RENSKÖTSELN.

Lappväsendet uppskattar renantalet i länet till 40.000 djur, representerande ett förmögenhetsvärde av c:a 4 miljoner kr., varav länet årligen tillföres en 25-procentig avlastning, motsvarande c:a 1 milj. kr. Renskötselutövarna kan således av de 40.000 renarna årligen slakta 10.000 djur utan att förminska renstammen. Efter förhållandena i länet motsvarar intäkterna från renskötseln årsinkomsten från 90—100 medelstora jordbruk. Renskötselnärningen har alltså den största betydelse ej blott för länets näringsliv utan även från försörjningssynpunkt. Länsstyrelsen har därför i görligaste mån sökt eliminera missförhållandena och stävja tendenser till dylika. Beträffande de senare, som hänför sig till länets norra delar, har länsstyrelsen ingripit i Hotagens, Offerdals och Kalls lappbyar. Renägarna har där tvingats att reducera renantalet i tid, innan renarnas antal blivit så stort att renägarna inte förmår hålla dem under kontroll.

REGLERINGARNA GER ÖKAD ARBETSBÖRDA.

En annan gren av lappväsendets verksamhet, som år från år tilltagit är den som bedrivs med anledning av genomförda eller planerade vattenregleringsföretag. För att belysa denna verksamhet framhåller länsstyrelsen att mycket betydande arbetsinsatser krävs från lappväsendets befattningshavare till förmån för lapparna i målen angående regleringen av Bogasjön, St. Sjouten, Stora och Lilla Blåsjön samt Semningssjön. Samtliga dessa byar är antingen belägna på renbetesfjäll eller angränsa dessa och berör Frostvikens tre lappbyar. Regleringarna av Täsjön, Flåsjön, Kvarnbergsvattnet och Hetögeln på nämnda lappbyars vinterbetesmarker har inverkat så menligt på renskötseln, att omedelbara och kraftiga åtgärder till rättelse måste begäras. I målet om Korsselbränna kraftverk har sökanden begärt viss omfattande utredning av länets lappväsende. Ansökan väntas om reglering av vatten uppströms St. Sjouten, varvid en betydande del av Frostvikens mellersta lappby skall överlämnas.

Tillstånd föreligger till reglering av åtskilligt på renbetesfjäll i Hotagens, Offerdals, Kalls, Undersåkers och Åre kommuner belägna sjöar och vattendrag.

Planer föreligger vidare på ytterligare regleringar. Enligt nu tillgängliga uppgifter kommer regleringarna av Åreälven

assistentbefattningen på extra ordinarie stat inrättas. För avlöning begäres 100.292 kr. och till omkostnader (reseersättningar m. m.) 41.000 kr.

näringsens betydelse för länets näringsliv och från försörjningssynpunkt påpekas att renstammen har ett förmögenhetsvärde av 4 milj. kr och ger en årlig avkastning av ca 1 milj. kr.

Renskötselförhållandena — speciellt inom det område av länet, som är beläget söder om järnvägslinjen Östersund—Storlien och i Idre lappby i Kopparbergs län, har under de senaste tio åren alltmer försämrats. Den ständigt växande renstammen och lapparnas oförmåga att hålla renantalet inom de för respektive lappbyar beräknade rationella talen har medfört olägenheter som fått verkningar inte blott för lapparna utan även för den del av länsbefolkningen som ägnar sig åt jordbruk med binärningar eller skogsbruk i de trakter, som gränsar till renbetesfjällen. Orsakerna torde i första hand vara frånvaron av naturliga gränser mellan lappbyarna och mellan renbetesfjällen och privatägda marker. På renbetesfjällen har missförhållandena yppat sig i form av onormalt stora rensammanblandningar. Vid för lapparna ogynnsam väderlek strövar stora hjordar från en lappby till en annan, där de förenar sig med dennas byhjord. Renskötselutövarna i denna lappby får därigenom sin arbetsbörda fördubblad.

Om höstarna är det inte ovanligt att de egna renarnas antal uppgår till endast en tredjedel av hela hjordens. Så som olägenheterna nu beskrivits drabbar de renägarna att de med de begränsade arbetsstyrkor som står till förfogande måste nedlägga ett onormalt betungande arbete vid värden av renarna. De svenska renströvningsarna till Norge och sammanblandningen av svenska och norska renar accentuerar ytterligare lapparnas svårigheter.

Missförhållandenas väsentligaste följder har emellertid blivit stora rättsförluster för lapparna. Till följd av den stora renanhopningen vid tillfällen, då renarna indrivits i gården, har lapparna svårt att under den begränsade tid, som i allmänhet förvildade renar kan hållas inspärrade, återfinna sina renar för kalvmärkning, utskiljning eller slakt. Avelsurvalet kan ej heller ske ändamålsenligt.

STORA FÖRLUSTER PÅ HELÖRINGARNA

Dessa faktorer som på längre sikt menligt påverkar renskötseln, är dock icke på långt när så betydelsefulla som det förhållandet att årligen ett stort antal renar aldrig kan påträffas för märkning. Dessa renar blir kvar i hjordarna som s.k. helöringar, vilka i enlighet med bestämmelserna säljes på auktion, varefter försäljningssummorna tillföres resp. byars kassor. Härigenom blir bykassorna på bekostnad av renägarna mycket stora i det område av länet, varom nu är fråga.

Genomsnittssumman uppgår till 1.600 omärkta renar, som fördelar sig med 300 på var och en av Handölsdalens, Tranris och Tåssåsens lappbyar samt med 500 på Mittådalens och med 100 renar på vardera Tännäs och Idre lappbyar. Omräknat i penningar innebär detta att — med ett slaktvärde av 100 kr per ren — renägarna i dessa byar måste avstå från 160.000 kr årligen.

Renägarna har efterhand insett att de själva inte förmår sanera förhållandena vare sig när det gäller inom lappbyn, mellan lappbyarna eller mellan renskötselutövarna och övriga näringsidkare, företrädesvis jordbrukare och skogsägare. Lappväsendet har därför kommit att alltmera belastas med arbetsuppgifter för att reglera dessa förhållanden.

STORA SKADESTANDS- ANSPRÅK VÄNTAS

Missförhållandena inom renskötseln i södra länsdelen har så småningom kommit att inverka menligt på jordbruket företrädesvis i Hede och Tännäs kommuner. Renskötseltrakterna är där så belägna att renarna på kort tid kan förflytta sig från dessa

skötselutövarna helt saknar privata markägare har uttalat möjlighet att bestrida. Även sin avsikt att öppna process för att komma till rätta med de aktuella problemen.

Om saneringen av förhållandena inom renskötseln icke inom relativt kort tid fortskrider så långt att en klar bättring för jordbrukarnas del kan skönjas, kommer länsstyrelsen och lappväsendets befattningshavare att belastas, förutom med saneringsarbetet, av allt arbete, som är förknippat med tidsödande processer.

STORA VÄRDEN I RENSKÖTSELN.

Lappväsendet uppskattar renantalet i länet till 40.000 djur, representerande ett förmögenhetsvärde av c:a 4 miljoner kr., varav länet årligen tillföres en 25-procentig avlastning, motsvarande c:a 1 milj. kr. Renskötselutövarna kan således av de 40.000 renarna årligen slakta 10.000 djur utan att förminska renstammen. Efter förhållandena i länet motsvarar intäkterna från renskötseln årsinkomsten från 90—100 medelstora jordbruk. Renskötselnäringen har alltså den största betydelse ej blott för länets näringsliv utan även från försörjningssynpunkt. Länsstyrelsen har därför i görligaste mån sökt eliminera missförhållandena och stävja tendenser till dylika. Beträffande de senare, som hänför sig till länets norra delar, har länsstyrelsen ingripit i Hotagens, Offerdals och Kalls lappbyar. Renägarna har där tvingats att reducera renantalet i tid, innan renarnas antal blivit så stort att renägarna inte förmår hålla dem under kontroll.

REGLERINGARNA GER ÖKAD ARBETSBÖRDA.

En annan gren av lappväsendets verksamhet, som är från år tilltagit är den som bedrivs med anledning av genomförda eller planerade vattenregleringsföretag. För att belysa denna verksamhet framhåller länsstyrelsen att mycket betydande arbetsinsatser krävs från lappväsendets befattningshavare till förmån för lapparna i målen angående regleringen av Bogasjön, St. Sjouten, Stora och Lilla Blåsjön samt Semningssjön. Samtliga dessa byar är antingen belägna på renbetesfjäll eller angränsa dessa och berör Frostvikens tre lappbyar. Regleringarna av Tåssjön, Flåsjön, Kvarnbergsvattnet och Hetögelns på nämnda lappbyars vinterbetesmarker har inverkat så menligt på renskötseln, att omedelbara och kraftiga åtgärder till rättelse måste begäras. I målet om Korselbränna kraftverk har sökanden begärt viss omfattande utredning av länets lappväsende. Ansökan väntas om reglering av vatten uppströms St. Sjouten, varvid en betydande del av Frostvikens mellersta lappby skall överlämnas.

Tillstånd föreligger till reglering av åtskilligt på renbetesfjäll i Hotagens, Offerdals, Kalls, Undersåkers och Åre kommuner belägna sjöar och vattendrag.

Planer föreligger vidare på ytterligare regleringar. Enligt nu tillgängliga uppgifter kommer regleringarna av Åreälven och Dammån samt Ammerån i dess övre lopp att få katastrofala verkningar på renskötseln inom Handölsdalens och Tåssåsens lappbyar.

Det framhålles också att många frågor ännu är olösta i samband med regleringarna av Kallsjögruppen och Nean trots att regleringen varit i kraft i många år. Beträffande Lossen i Härjedalen har markskadeersättning utdömts till statens lappfond men betydande arbetsinsatser krävs vid yrkade och dömda åtgärders utförande.

Den onormala renskötseln och vattenregleringarna är enligt länsstyrelsens uppfattning icke av sådan art att de ingår i de göromål som i allmänhet åvilar lappfogden. Situationen på renskötselns område utvisar klart, anser länsstyrelsen, behovet av permanent förstärkning av personalorganisationen. Då den ordinarie lappfogden inte har möjlighet att ensam återföra renskötseln till önskad ordning skulle en återgång till före 1954 gällande numerär på kort tid medföra att renskötseln i södra länsdelen ytterligare försämrades och i norra delen raskt nådde samma låga nivå som i den sydliga delen. I båda fallen men stora följdverkningar finge även en betydande del av den övriga länsbefolkningen erfara. Länsstyrelsen anser det därför vara ett oavvisligt behov att den nämnda

Stor process förebådas mot lapparna i betesfrågan

Vemdalen (ÖP). Renens härjningar i de för renbeten icke avsedda skogsmarkerna har under de senaste åren fått allt större omfattning och för att med anledning härav dryfta vilka åtgärder som lämpligen borde vidtagas för att få en ändring till stånd, hade man på onsdagen kallat till möte i Vemdalen inför RLF.

Intresserade från Hede och Tännäs kommuner hade infunnit sig och allt som allt räknade man ett 70-tal närvarande. F. d. läns-skogsvaktare Otto Fladvad nämnde i sitt inledningsanförande den process mot renens skadegörelse på privata marker som Vemdalen väckte 1935 och där det fastslogs att trakten ej innebar sedvanerätt för lapparna. En process i Hede och Rändalen påvisade också samma resultat.

Forstmästare Öhrström från RLF ansåg att det här gällde att lämna all den information om sakernas förhållande som RLF kunde vara i behov av för fortsatt arbete för att föra denna fråga till dess lösning, om det nu skulle ske genom en process mot lapparna eller på annat sätt, vilket mötet fick ge besked om. Det framhölls från skilda håll de olidliga förhållanden som nu är rådande med stora renhoper springande i skogsmarkerna året runt och man trodde inte heller att lapparna gjorde särskilt stora försök att vid avflyttningen på våren försöka få med sig alla sina djur. På senare tid har man också påträffat kor med kalvar i dessa trakter under sommaren, vilket tidigare inte varit fallet. Tidigare hänvändelse till länsstyrelsen om de förhållanden som nu råder, har inte gett något resultat och bl. a. upplästes ett brev från länsstyrelsen, vilket i avskrift gått till renägaren på platsen, vari länsstyrelsen varnade för de konsekvenser renägaren löper om han i fortsättningen håller sin hjord inom Vemdalens kommun. Även denna skarpa replikand har dock inte gett något positivt resultat. Från skogsvårdsstyrelsen har skrivelser ingått till länsstyrelsen om den hämning av skogsproduktionen som denna anhopning av renar medför, vartill kommer skrivelser till länsstyrelsen i samma ärende från privata markägare.

Det diskuterades åtskilligt hur

man skulle förfara för att i framtiden få bättre ordning till stånd eftersom tidigare åtgärder inte gett åsyftad verkan. Sedvanerätten diskuterades även ingående och det nämndes att en skrivelse om en utredning härom ingivits till kmt via länsstyrelsen redan 1950, men först nu åtta år senare har en man kommit för att utreda förhållandet. Det ansågs egendomligt att själva betet för renen vid dess intrång på olovlig mark inte skulle ha något värde, då lapparna på sina håll erhållit miljontals kronor för förstört bete vid sjöregleringar.

Det poängterades också värdet av den vitmossa som renarna förstör och vilken mossor numera exporteras till utlandet. Vid fortsatt arbetslöshet kan denna mossor få ännu större värde för bygden. Man ifrågasatte också att motionsvägen försöka få en ändring till stånd eftersom den nuvarande lagen inte verkar möjliggöra att nog kraftiga åtgärder från myndigheternas sida vidtas mot lapparna för det intrång de numera gör på den bofasta befolkningens marker. Man ansåg dock att länsstyrelsen redan nu borde kunna ålägga lapparna kännbara vitesförelägganden mot upprepade överträdelse av lag och ordning, vilket betande på annans marker utan sedvanerätt måste anses innebära.

Man beslöt att i samråd med RLF undersöka möjligheterna till en större process mot lapparna i denna fråga och förmodligen kommer en sådan att då omfatta hela västra Härjedalen eftersom markägarna från Tännäs kommun vore helt inne på samma linje. RLF:s representanter lovade att inom den närmaste tiden hålla liknande möten såväl i Hede som Tännäs.

En kommitté på tre personer valdes nämligen Ivar Fladvad, Knut Hallgren samt Olof Brandén, samtliga Vemdalen. Liknande kommittéer skulle tillsättas även i Hede och Tännäs.

Dessa skall i samråd med RLF föra saken vidare och i första hand skall man nu ta kontakt med lantbruksnämnden för att gemensamt med de privata markägarna samt skogsvårdsstyrelsen och skogsbolagen redan nu göra en gemensam aktion hos länsstyrelsen. I övriga skulle man även i fortsättningen hålla åtskilligt hårdare på ersättningskraven för av renarna uppstådda skador än tidigare, därmed inräknat ersättningen för renens föda under vistelsen på för renbeten icke avsedda trakter.

För att ge mötets stämning i ett nötskal, kan man avslutningsvis citera vad en förtroendeman från Tännäs yttrade vid sammanträdet: »Måste verkligen vi härjeda! bor stå rättslösa mot alla dessa kränkningar av våra lagliga rättigheter? Kanske det vore bäst att föra ärendet direkt till kungen».

ÖP 23/10-V8

Härjedalen

RLF-utredning rörande Härjedalens renfrågor

Hede (ÖP) RLF har satt igång med en omfattande undersökning över renbetesfrågor och därmed sammanhängande sedvanerätt inom Härjedalen. För att få ett hållbart underlag hade RLF kallat till informationsmöte i fjol i Vemdalen. Turen var nu kommen till Hede där man samlades i församlingshemmet mitt på dagen för att på kvällen hinna med ett liknande sammanträde i Tännäs.

RLF var representerad av forstmästare Arne Öhrström, Stockholm och ombudsman Allan Nordell, Östersund. Skogsvårdsstyrelsen företrädades av distriktsjägmästare Stig Lindberg, Sveg samt länsskogsvaktare Arne Sundvisson, Hede. Därtill fanns representanter från olika byar inom kommunen. Ordföranden i Hede RLF-avd., Gilly Sundeborg hälsade välkommen och utsågs också att leda förhandlingarna. Orsaken till den undersökning som nu RLF satt igång är det missnöje som råder bland såväl jord- som skogsägare mot renarnas strövningar i markerna. Liksom i Vemdalen förra året framfördes också nu många klagomål över de skador som dessa renar åsamkat såväl växande gröda, gärdesgårdar som växande ungskog.

Jägmästare Stig Lindberg redogjorde för Skogsvårdsstyrelsens syn på saken och omtalade också att man lagt provrutor, varvid några försedda med stängsel, för att genom framtida studium kunna konstatera renarnas skadeverkan på ungskog. Sedan dessa provrutor lagts har dock lapparna undvikit att hålla sina renar på dessa trakter varför proven förmodligen kommer att bli utan värde. Renens skador på den växande skogen var dock ställd utom allt tvivel. Många skogsägare ställde sig ovilliga att under nu rådande förhållanden utföra erforderliga kultiveringsåtgärder på sina marker. Liksom vid sammanträdet i Vemdalen var man villig understryka att striden inte gällde någon fiendskap mot lapparna utan hade enbart framkommit ur de ohållbara förhållanden som har sin orsak i strövrearnas uppträdande i allt större antal. Detta därtill på trakter där man ansåg att någon sedvanerätt inte förelåg, alltså där lapparna inte har rätt att hålla sina renar någon tid på året. Man åberopade också den stora utbredningen i Ljusnedal där det konstaterats att lappar inte förekommit inom Härjedalen före 1700-talets början. Det framkom också att flera domstolsutslag ger vid handen att någon sedvanerätt inte föreligger varken för Hede eller Vemdalens socknar. Bl. a. har detta konstaterats av domstol så sent som 1935. Även andra liknande utslag finns där domstolen har gått på samma linje.

Det upplystes om att även lantbruksnämnden har varit inne på frågan vilka åtgärder som borde vidtagas för att få denna sak ordnad på ett tillfredsställande sätt. Att man, sedan kultiveringar utförts, blir tillhållna att hålla kreaturen borta från dessa trakter men att renen samtidigt tillåtes vistas där fann man inkonsekvent i hög grad. Forstmästare Arne Öhrström redogjorde för de möjligheter man har att kunna få ersättning för skador som renarna vållar och han ansåg att denna väg måste markägarna gå så snart skador är påvisbara. Detta sammanhang sade någon gäbo att ett flertal personer därnär ännu inte sett till det skadebelopp som en synenämnd

utdömde i Långå för omkring 10 år sedan. Renbetesfrågan har även gått till kmt nämligen år 1950, sedan dåvarande lappfogden ingivit en skrivelse i ärendet till länsstyrelsen där han påvisade de olidliga förhållanden som nu var vid handen KB i länet begärde med anledning härav en skyndsamt utredning av kmt men någon sådan har ännu inte avhört.

Avslutningsvis omtalade hr Öhrström att sedan man nu hållit dessa orienterande sammanträden och därmed fått en säker grund att stå på, så kommer RLF i den form de anser lämplig att genom uppvaktningar o. d. försöka få till stånd en bättre tingens ordning. Vad gäller sedvanerätten så kommer denna fråga att tarva en lång tids utredning men att den dock en gång för alla måste regleras står klart. Detta otrevliga irritationsmoment som nu finnes mellan lapparna och den bofasta befolkningen måste få en vetlig lösning, fastslog hr Öhrström.

J. A. F.

SKARP KRITIK I TÄNNÄS

Tännäs (ÖP). Sammanträdet mellan RLF och markägare fortsatte på torsdag kväll i Tännäs med Karl Bergman som ordförande. Här har man i stort sett samma problem med renarna i skogsmark och på privata områden som vad som framkom vid sammanträdet i Hede tidigare på dagen. Sammanträden har tidigart hållits i denna sak men något resultat har ej ernåtts. Lagar och förordningar i hithörande frågor synes ej efterföljas, ju flera tillsyningsmän och institutioner ju mindre intresse från lappens sida att efterse sina renar. Här framkom en teori om att de renar som strövar fritt i markerna utgjorde en dold reserv och därav orsaken att ingenting blev gjort för att få bort dem. RLF lovade sin medverkan till en bättre tingens ordning. Sammanträdet bevisades också av många intresserade markägare från Funnäsälven och Tännäsdalen.

Lördag 29 mars 1958

Hårjedalen

Extensiv eller intensiv renskötsel Problem för samerna i Mittådalen

Mittådalen (ÖP:s utsände) Ett spörsmål som alltid är aktuellt uppe i Mittådalen och som mer på tal när man träffar dess befolkning är renskötseln och dess framtid. Det har talats om såväl intensiv som extensiv renskötsel, om inblandningar av ren lappbyarna emellan, och stängsel som enda effektiva skydd mot detta, om modernisering av slakterna och mycket mera. Trots allt så har inte förbättringen blivit av någon mera märkbar omfattning även om olägenheter till en del har eliminerats.

Den extensiva renskötseln som man nu får säga är rådande påverkar inte utvecklingen i gynnsam riktning anser en del. Det är mycket arbete och stora kostnader förenat med de sammanblandningar av renarna som nu är för handen och man anser att detta är ohållbart i längden. Man befarar att barnen inte är benägna att vilja överta renskötseln i den form den nu befinner sig i, utan att de i stället föredrar att söka sig annat civilt arbete för sin utkomst.

Andra renägare återigen anser att den extensiva renskötseln är den enda tänkbara i dagens läge. Den intensiva renskötseln med dess noggrannare bevakning var möjlig under den tid då hjordarna inte bestod av så stort antal djur som vad nu är fallet. Nu har man i allmänhet mera renar och s.k. kantbevakning är det enda tänkbara som läget nu är. Man framhåller också att, under den intensiva renskötselns dagar, då renarna ofta kunde drivas in i gärdet varje dag, det var lättare att djuren då ådrog sig sjukdomar.

ta. Det skulle behövas renstängsel på åtskilliga ställen och skall det bli någon ordning i framtiden måste också den frågan få en tillfredsställande lösning. Från håll som anser att extensiv renskötsel är möjlig även i framtiden framhålls att en bättre ordning kommer till stånd nu genom nedslaktningen av de äldre djuren. Förespråkare för intensiv renskötsel tror nu inte att enbart denna nedslaktning i och för sig kommer att ge tillfredsställande resultat.

Ja, en renägare har många svåra problem att brottas med. Det är tämligen lätt att säga hur renskötsel skall bedrivas men i verkligheten dyker det upp problem av de mest skilda slag. Man är dock medveten om att skall det bli en tillfredsställande ordning så fordras det ett hårt arbete från deras sida, men även hjälp med stängsel

och liknande. Det är det irritationsmomentet i strövande renar på privet som försvinner så i blandningar av främmande hjordarna begränsas till ett minimum, detta icke minst i uppväxande släktet skall ta renskötseln och denna skall kunna fortleva.

Att intervjuoffren från Mittådalen betydligt att de skulle ha större brottas med än andra utan problemen återfinns i storhet lite överallt, kanske nu större omfattning på Artikeln vill inte heller om vilken form av renar har de flesta förespråkare att det råder delade meningar om denna sak och att på många och ofta svårlösta

Lapparna försvarar sig ÖP 30/10-58 "Vi är inte alls lata" Renhjordarna för stora

Funäsdalen (ÖP:s utsände) — Vi har inte lämnat våra renar med avsikt inom marker som är privatägda eller på marker som tillhör skogsbolagen som man gjort gällande den senaste tiden, säger representanter för lappbyarna i Härjedalen till ÖP. Det har t. o. m. antytts att vi med vett och vilja skulle driva ner renen på dessa marker. Något som naturligtvis är alldeles fel. En rad faktorer har gjort att förhållandena inte är bra. Vi har också stött på hos myndigheterna för att få rätsida på problemen. Vi ser ingen annan lösning på missförhållandena med de stora, starkt sammanblandade renhjordarna än att det blir mera renstängsel i dessa områden. Det måste komma till stånd någon form av utredning för att få reda i härvan, en utredning som görs lokalt och snabbt.

1948 gjordes en utredning om lämpliga åtgärder inom renskötseln i Jämtlands län. Även då var det klagomålen från markägare främst	från Härjedalen som föranledde utredningen. Utredningen utmynnade i ett förslag om tillsättande av en lapp-	tillsyningsman och byggande av ett par renstängsel. Alla dessa tre åtgärder

FORTS. PÅ SID. FEMTON

5

gärder har kommit till stånd. Ett renstängsel i Idre har uppförts och nästa år är det andra renstängslet — mellan Mittådalen och Handölsdalen — färdigt.

— Stängslet mellan Handölsdalen och Mittådalen kommer att få en stor betydelse för att förhindra renar att komma in norrifrån i vår lappby, säger renägare Tomas Tomasson i Mittådalen. Vår lappby har ett sådant läge att vi har dragits med de största svårigheterna. Här har renarna samlats från alla möjliga håll, ja det händer att vi arbetar med ett renantal som är tre gånger så stort som vårt eget. Denna alldeles för stora renhjord har varit mycket svår att förhindra från att stundtals ge sig in på för oss förbjudna marker. Problemet med de sammanblandade hjordarna försvåras också av att det inte finns några naturliga gränser för lappbyarna. Jag minns själv att det på 20-talet och i början av 30-talet var betydligt bättre förhållanden när det fanns ett trärenstängsel just i de trakter det nya stängslet nu kommer upp. Detta blir ungefär en mil långt.

— Det har inte blivit mindre besvärligt av den konstiga väderleken de senaste åren. Vädret har stor betydelse för renskötseln. Det har inte varit riktiga vintrar och somrarna har varit regniga och kalla och vid ostliga vindar och regn har renarna dragit sig ner i bygderna trots våra ansträngningar att hålla dem kvar i fjällvärlden.

Vad är skogsmark? Det är en fråga som lapparna ställer sig i samband med de klagomål som förekommer. Ordningssmannen i Tännäs lappby, Edvard Willenfeldt, ställer bl. a. den frågan

KLARHET I GRÄNSER

— Det område som finns närmast kalfjället har renarna vistats på så länge jag kan minnas. Det måste bli någon klarhet i var renarna skall få vistas och det måste bli klarare gränser för sedvane-rätten.

Inom Tännäs lappby är det ju så att privata marker spränger upp en rad kilar i renbetesområdet. Det är här som problemen uppstår. Jag ser ingen annan lösning än att flera renstängsel uppförs. Lappbyarna här i Härjedalen ligger så inträngda att det måste finnas avstängningsanordningar. Men för att nå det ideala tillståndet krävs det renstängsel nästan åt alla håll.

Några möjligheter att låta någon av familjerna flytta till annat område finns ju heller inte. Alla renbeten är upptagna. Stängsel skulle kanske medföra besvärligheter de fyra, fem första åren men sedan skulle renen vänja sig. De renar som föds inom ett renstängsel håller sig i regel inom området. Det finns f. ö. många renar som även nu inte går utanför lappbyn.

Det har sagts att det finns ett alldeles för stort antal renar. Hur ser lapparna själva på den frågan?

— Det är riktigt att det är flera renar än vad som är angivet i de

att renarna ger sig tidigare av från sina betesplatser, hävdar man. Regleringarna och den hårdare linjen från privatmarkernas ägare gör att vi blir alltmer instängda.

Det är som sagt inte bara markägarna som uppvaktat myndigheterna om åtgärder. Lapparna själva har gjort flera framställningar.

— Det bör bli en utredning igen om förhållandena, säger man. Det är hopplöst att arbeta med dessa stora samman-

Inom Tännäs lappby är det ju så att privata marker spränger upp en rad kilar i renbetesområdet. Det är här som problemen uppstår. Jag ser ingen annan lösning än att flera renstängsel uppförs. Lappbyarna här i Härjedalen ligger så inträngda att det måste finnas avstängningsanordningar. Men för att nå det ideala tillståndet krävs det renstängsel nästan åt alla håll.

Några möjligheter att låta någon av familjerna flytta till annat område finns ju heller inte. Alla renbeten är upptagna. Stängsel skulle kanske medföra besvärigheter de fyra, fem första åren men sedan skulle renen vänja sig. De renar som föds inom ett renstängsel håller sig i regel inom området. Det finns f. ö. många renar som även nu inte går utanför lappbyn.

Det har sagts att det finns ett alldeles för stort antal renar. Hur ser lapparna själva på den frågan?

— Det är riktigt att det är flera renar än vad som är angivet i de gällande bestämmelserna. Men en familj måste idag ha flera renar för att kunna klara sig jämfört med vad man behövde när renantalet fastställdes. Det är sammanblandningen av hjordarna som skapar problemen. Betena räcker för lappbyarnas egna renar — även om detta antal är större än vad som står angivet i bestämmelserna. Därmed inte sagt att det inte skulle kunna gå att reducera antalet ren på sina håll.

VATTENREGLERINGARNA

Även lappbyarna i Härjedalen har de senaste åren fått känna på vattenregleringarnas verkningar. Mittådalen har t. ex. förlorat mycket befesmarker kring Sylsjön i samband med Neans reglering och Lossenregleringen kommer också att ta en hel del renbeten.

— Dessa förlorade områden gör

ker dans och Hallins kvintett för
terar en glad kväll, elever ur
RULLE ABERG med dragse-
lobet klockan 20.

de afion på Östersunds Teater

inom handeln

INDJURK

att renarna ger sig tidigare av från sina betesplatser, hävdar man. Regleringarna och den hårdare linjen från privatmarkernas ägare gör att vi blir alltmer instängda.

Det är som sagt inte bara markägarna som uppvaktat myndigheterna om åtgärder. Lapparna själva har gjort flera framställningar.

— Det bör bli en utredning igen om förhållandena, säger man. Det är hopplöst att arbeta med dessa stora sammanblandade hjordar. Men en utredning bör göras av någon eller några som är insatta i problemet och som har lokalkännedom om förhållandena. 1948 var det bl. a. en riksdagsman från södra Sverige som var med i utredningen. Han hade aldrig tidigare haft någon kontakt med renskötelsen...

Det har sagts att lapparna fått stora ersättningar för vattenregleringarna. Men dessa summor har gått till lappfonden, poängterar man. Det renstängsel som nu håller på att uppföras mellan Mittådalen och Handölsdalens lappbyar har kommit till stånd genom pengar från regleringen av Nean. 247.000 kronor fick man som skadestånd. Renstängslet kostar 220.000 kronor.

Hur stora svårigheterna är just nu belyser lappbyarnas representanter med att nämna att när man med ett synnerligen hårt arbete samlat ihop renarna i någon av lappbyarna kan man konstatera att kanske blott en tredjedel av den insamlade renhjorden tillhör den lappby som svarat för arbetet med insamlingen. Vem skall betala dessa markkostnader i arbetet? Det är förklarligt att det blir en och annan strövrän.

I Härjedalen finns det några områden som arrenderats som renbeten. Från en del håll har det gjorts gällande att flera områden borde arrenderas. Det är länsstyrelsen som har hand om dessa arrenden.

— Det är många frågor att ta ställning till om man skall utvidga arrendena, svarar man på länsstyrelsen. Främst är det en ekonomisk fråga och det är inte säkert att det finns ekonomiskt underlag för en utvidgning av arrendena.

LÄTTJA INGEN ORSAK

Ibland får vi höra att det skulle vara av lättja som vi lämnat våra renar på privatmarkerna, säger

Edvard Willenfeldt. Så är det inte. Vi arbetar så mycket vi kan för att klara de problem vi har med de stora sammanblandade hjordarna. Vi vill ha ett gott förhållande till den övriga befolkningen.

Och att tala om rättslöshet som man gjort är väl en överdrift av stora mått? Enligt vad jag känner till har uppgörelse kunnat komma till stånd i de allra flesta fall. Hur kan det komma sig f. ö. att det på andra ställen inom länet, där renskötelse också bedrivs, inte förekommer ett sådant häftigt angripande av renägarna, trots att renarna även där då och då kommer in på privata marker?

Det sägs också att lapparna numera helt enkelt inte kan sköta sina renar. Mot detta protesterar man inom lappbyarna. Orsaken till att s. k. förvildade renar förekommer är enbart en följd av att hjordarna blivit för stora och för sammanblandade, ett problem som man måste ha hjälp med att lösa. Snar

Härjedalen

Renen gör stora skador på ungskog i Härjedalen

Sveg (ÖP). Föreningen inom skogsbeståndet vid Hovden i Härjedalen har inte visat sig vara nöjaktig, och det kan till stor del sägas bero på skador, som renarna åstadkommer, säger docent Tore Arnborg i en artikel i Norrlands skogsvårdsförbunds tidskrift, där han lämnar en första redogörelse för de undersökningar som pågår.

Sedan flera år tillbaka har markägare i Långå, Vemdalen och Idre gjort framställning om ersättning för skador, som renar förorsakat på ungskogen, och i en skrivelse till

ligt, om mera allsidiga och omfattande undersökningar rörande skadeverkningar på plantskogen kunde komma till stånd.

Renen har »torgskräck»

— En annan sak, som bör observeras, säger jägmästare Lindberg, är renens s.k. togskräck. Renen ger sig inte gärna ut på större föringsytor, om dessa uppgår till 50 eller kanske 100 har. Så stora ytor kan bolagen och domänverket möjligen lägga ut, men de mindre skogsägarna har i allmänhet inte

större hyggen än 4—5 ha. Dessa har renarna inget problem med. Problemet är alltså, att få renen från dessa små hyggen bort. Det torde vara ett allmänt intresse i den undersökning, som docent Arnborg talar om kunde komma till stånd. I det sammanhanget är också frågan om sedvaner undersöks, eftersom denna många håll är föremål för undersökning. Men det är ju en fråga, som skogsvårdsstyrelsen har anledning att befatta

Stig Lindberg

förts av docent Tore Arnborg, detta för att garantera en fullt objektiv undersökning.

— Vid Hovden hade skogsvårdsstyrelsen gjort upp en plan, för rationell skogsvård, avseende både avverkning och återväxt, berättar för ÖP jägmästare Lindberg. Det gällde cirka 1000 har, som framför allt ägdes av enskilda skogsägare.

Hotfull...

Hjärjedalen

Renen gör stora skador på ungskog i Hjärjedalen

Sveg (ÖP). Föryngringen inom skogsbeståndet vid Hovden i Hjärjedalen har inte visat sig vara nöjaktig, och det kan till stor del sägas bero på skador, som renarna åstadkommer, säger docent Tore Arnborg i en artikel i Norrlands skogsvårdsförbunds tidskrift, där han lämnar en första redogörelse för de undersökningar som pågår.

Sedan flera år tillbaka har markägare i Långå, Vemdalen och Idre gjort framställning om ersättning för skador, som renar förorsakat på ungskogen, och i en skrivelse till länsstyrelsen 1950 anhöll lappfogde Wikman om att en utredning i frågan måtte komma till stånd. Då denna utredning emellertid dröjde, tog distriktsjägmästare Stig Lindberg i Sveg initiativ till en undersökning, och den har på uppdrag av skogsvårdsstyrelsen utförts av docent Tore Arnborg, detta för att garantera en fullt objektiv undersökning.

— Vid Hovden hade skogsvårdsstyrelsen gjort upp en plan, för rationell skogsvård, avseende både avverkning och återväxt, berättar för ÖP jägmästare Lindberg. Det gällde cirka 1000 har, som framför allt ägdes av enskilda skogsägare. Emellertid visade det sig, att renarna här åstadkom åtskilligt ohägn, vilket gjorde att markägarna ställde sig betänksamma till de förbättringsåtgärder, som skulle vidtagas där.

Renar brukar varje år samlas i större mängd just vid Hovden, där de blir sammanträngda i vinkeln mellan Ljusnan och Mittån. Bland skogsägarna var missnöjet mycket allmänt, och det ansågs nödvändigt att en undersökning komme till stånd.

Det område som nu undersökts omfattar ca 300 har. Ett flertal provytor har lagts ut, och två av dessa har inhägnats, för att de skulle vara fredade för renarnas angrepp. Undersökningen igångsattes 1954, och även om det slutgiltiga svaret inte kan ges förrän efter en längre tids undersökning, kan man redan nu göra en del konstateranden, och det är för dessa, som docent Arnborg redogjort.

35 procent av plantorna skadade av ren

Han påpekar först, att under den tid som gått efter avverkningen 1936, har plantavgången varit så stor, att föryngringen inte på långt när är nöjaktig, och den är ännu icke säkerställd. Av de plantor som nått över 10 cm och som är icke utvecklingsbara eller döda har 30—35 procent skadats av ren. Att föryngringen inom Hovden-området inte inom rimlig tid blivit nöjaktig beror alltså till stor del av renskador, och renens skadegörelse måste därför tillmätas avgörande betydelse för självföryngringens misslyckande.

Sammanfattningsvis konstaterar docent Arnborg, att renhjordarna endast lokalt åstadkommer någon större skadegörelse, men att en sådan i vissa fall kan bli mycket kännbar för en markägare, samt att den ofta påtalade nyttan, som renen skulle göra genom att sparka bort lav och genom »markberedning» är diskutabel. I Hjärjedalen kommer mer än nog av tallplantor på lavhedarna utan renens hjälp.

Ur skogens synpunkt är renen icke önskvärd i skogslandet, men eftersom renskötseln kommer att fortsätta, och då renar under viss tid av året måste få beta i skogen, kvarstår för framtiden problemet om renskötselns förhållande till skogsskötseln. Det vore såväl för samerna som för skogsägarna lyck-

ligt, om mera allsidiga och omfattande undersökningar rörande skadeverkningar på plantskogen kunde komma till stånd.

Renen har »torgskräck».

— En annan sak, som bör observeras, säger jägmästare Lindberg, är renens s.k. torgskräck. Renen ger sig inte gärna ut på större föryngringsytor, om dessa uppgår till 50 eller kanske 100 har. Så stora ytor kan bolagen och domänverket möjligen lägga ut, men de mindre skogsägarna har i allmänhet inte större hyggen än 4—5 har, och för dessa har renarna ingen skräck. Problemet är alltså, att få bort renen från dessa små hyggen, och det torde vara ett allmänt intresse, att den undersökning, som docent Arnborg talar om kunde komma till stånd. I det sammanhanget borde också frågan om sedvanerätten undersökas, eftersom denna fråga på många håll är föremål för tvistigheter. Men det är ju en juridisk fråga, som skogsvårdsstyrelsen ej har anledning att befatta sig med.

Stig Lindberg

Hotfull...

Oviks- och Bergsbor vill slakta renarna

Med anledning av klagomål från ett stort antal markägare inom Bergs och Ovikens kommuner över intrång av renar på privata marker har i dag länsstyrelsen uppvaktats av den gemensamma kommitté utsedd av de nämnda kommunerna företrädd av herr Sven Nilsson, Älven, Kövra. I skrivelsen påpekas, att sedan tio år tillbaka renar, troligen tillhörande Tossåsens lappby, Glen, Hallen, börjat uppehålla sig på byamarkerna nedom renbetesfjällen till stort förfång för de privata markägarna.

Skador på såväl ungskog som gröda har iakttagits, och upprepade gånger har höstens älgjakt mer eller mindre misslyckats på grund av att renar uppehållit sig i trakterna, omtalas vidare i skrivelsen. Överhuvudtaget har det de senare åren på många trakter varit omöjligt att med framgång bedriva någon som helst jakt med drivande hund.

Sommaren 1953 inräknades på Dalåsens skog cirka 400 renar i en enda hjord, och det beräknas att vid vissa årtider över 1000 renar vistats på berörda kommuners privatmarker, varav ett stort antal torde vara s. k. helöringar och sä-

kerligen är födda på dessa trakter, varför de är att betrakta som vildrenar. Detta faktum styrks därav, att upprepade försök av lapparna att hämta renarna från trakten helt eller delvis misslyckats.

Då under dessa år upprepade framställningar till såväl lapparna själva som deras ordningsmän samt till nuvarande och förre lappfogden inte resulterat i den betesfred, som onekligen hör till markägarnas rättigheter — lapparna har inte ens sedvanerätt till bete viss årtid för sina renar på berörda trakter — anhålles, att redan innevarande vinter ett allvarligt försök göres att eliminera olägenheterna, förslagsvis genom nedslaktning av de förvildade renar, som troligen är orsak till att årligen stora hjordar av den egentliga tamrenstammen nu lockas ned på dessa skogstrakter, slutar skrivelsen.

Med skrivelsen följer sexton olika intyg från jaktlag, privatpersoner, skogsbolag och länskogvaktaren. Intygen går i stort sett ut på, att renarna förstör jakten och att skadegörelse anställs på ungskog samt på höskörden och betesvallarna.

L.T 11/2-54

Renarna i södra länsdelen blir förvildade, nedslaktning föreslås

Enda möjligheten att råda bot på nu rådande missförhållanden inom renskötseln i södra delen av länet synes vara att slakta ner nuvarande renstam, varvid man i första hand skulle inrikta sig på att avlägsna alla djur över ett år, framhåller lappfogde Ake Wikman i en skrivelse till länsstyrelsen. När denna åtgärd är genomförd, bör näringen återuppbyggas på så sätt att aktiva och framförallt intresserade renskötare succesivt tillåtes utöka sitt reninnehav till för respektive lappby bestämt normalantal renar.

Lappfogde
Ake Wikman

Asarna den 3 januari och ett liknande sammanträde hålles dagen därpå i Tännäs med samerna i Mittådalen, Tännäs och Idre.

Stor spridning av renhjordarna

Renskötseln i länet och speciellt i området söder om tvärbanan har under en lång följd av år präglats av vissa missförhållanden, som accentuerats undan för undan, framhåller lappfogden. Vintern 1954/55 och under innevarande höst har förhållandena tagit sådan vändning att det måste anses innebära ett ytterst allvarligt läge inom näringen. Samtidigt med renräkningen 1949 och 1950 genomfördes vissa av 1948 års jämtländska renbetesutredning föreslagna åtgärder mot "bottensatserna". Grundliga skiljningar företogs och i den mån omärkta renar icke försåldes och märktes in i köparnas märke slaktades även dessa. Härvid är att märka att en stor del av de slaktade främmande renarna tillhörde norska renägare. Frågan om

ändring av gränsträckningarna mellan olika lappbyar har varit föremål för överläggningar men någon enighet har inte kunnat nås.

Som ett led i strävandena att minska olägenheterna av den extensiva renskötseln har länsstyrelsen i ett flertal fall medgivit olika lappbyar att använda medel ur bykassorna för anställande av extra arbetskraft vissa tider av året. Vid de tillfällen det har skett har det varit till mycket stor hjälp. Såvitt lappfogden säger sig kunna bedöma har man dock därigenom på lång sikt sett hittills inte kunnat åstadkomma någon bättring.

Det under förra vintern och i höst försämrade läget kan i viss mån tillskrivas ogynnsamma väderleks- och betesförhållanden, som på sina håll haft till följd en ytterst stor spridning av renhjordarna, men man kan nog inte komma ifrån, att huvudorsaken är att finna i de starka sammanblandningarna. F.n. är förhållandet att Mittådals lappbys renhjord och därmed sammanblandade renar är spridda över ett område från lappbyområdet i väster — trakterna omkring Särvsjön — Hede — till trakterna omkring Sveg i söder. Trots ett hårt arbete från lappbymedlemmarnas sida har man i höst inte kunnat samla renhjorden för slakt och skiljning mer än vid ett tillfälle. Övriga lappbyar i södra området har haft att dras med ungefär liknande förhållanden.

Sammanblandning även med norska renar

Man får inte bortse från att sammanblandningarna är minst lika stora på ömse sidor av riksgränsen mot Norge. Ständiga strövningar förekommer i vardera riktningar praktiskt taget året runt över gränsen och detta har hos renarna, som är utpräglade vanedjur, numera fått karaktären av en inrotad vana. På grund härav anser lappfogden att man kan utgå från att så länge dessa djur finnes kvar och fortsätter strövningarna med sina avkomor, så länge får man även finna sig i att nämnda onormala sammanblandningar och förhållanden inom näringen fortfar. Utan ett kraftigt verkande ingrepp med det snaraste kommer renstammen så småningom och ganska fort att förvildas.

Dessa onormala företeelser utgör ett stort men inte bara för renskötselnäringen utan inverkar också i hög grad direkt ekonomiskt betungande för enskilda markägare kring renskötselområdet.

Enda möjligheten att råda bot på missförhållandena synes som nämnts vara att slakta ner den nuvarande renstammen. I samband med sitt förslag härom framhåller emellertid lappfogden, att det inte finns anledning att ifrågasätta renskötselns berättigande i området i framtiden. Rätt skött är näringen så pass lönande att den befolkningsgrupp som skall leva av den, även har goda förutsättningar att finna hela sin utkomst därifrån. Att näringen nu kommit på avvägar är endast ett återupprepande av vad som tidigare med vissa intervaller skett. De åtgärder som då vidtagits ha varit av samma karaktär och har lett till positiva resultat. För att nå därhän fordras emellertid att vederbörande lappbyar är ense om åtgärderna och att dessa vidtas i samråd med lappväsendet. För att nå ett fullgott resultat fordras också att liknande åtgärder vidtages i berörda renbetesdistrikt i Norge. Länsstyrelsen bör därför upptaga överläggningar med de norska myndigheterna i saken.

Till sist framhåller lappfogden önskvärdheten av att högre anslag utverkas för att ge lappväsendets befattningshavare möjlighet att i större utsträckning följa renskötseln.

Ny utredning i Jämtland i stället för renstängslet

För ett par månader sedan framkom ett intressant förslag till lösande av renbetesproblemen i Härjedalen och södra Jämtland. Lappfogde Iwan Lundberg hade utarbetat förslag till uppförande av ett renskyddsstängsel, som avgränsade de omtvistade skogsmarkerna från renbetestrakterna under vår, sommar och höst. Därmed skulle möjligheter ges att dels få bort renarna under dessa tider från skogs-trakter där de uppges göra skada, dels sanera renskötseln inom stängselområdet. Rensstängslet skulle få en längd av ca tio mil och dra en kostnad av 600.000 kronor. Lappfogden föreslog att stängslet skulle utföras som beredskapsarbete och att det skulle igångsättas snarast möjligt.

Höstens protestmöten mot reninvasjoner i skogarna, tidigare förekommande klagomål, beslut och ålägganden samt de stora problem som föreligger för renskötselns ordnande i dessa ur betessynpunkt känsliga trakter, syntes göra det föreslagna projektet synnerligen behjärtansvärt. Länsarbetsnämnden anslöt sig till förslaget om att stängslet skulle upptas som beredskapsarbete — men med en viss tveksamhet. Detta med motivering att renstängslets uppförande måste ske sommartid, då den redovisade arbetslösheten i dessa trakter är avsevärt mindre än under vintern, då ju endast virkeshuggningen till stängslet kunde komma ifråga. Emellertid torde — enligt hr Nordberg — rätta förhållandet vara att det även sommartid förekommer en hel del, icke redovisad, arbetslöshet i de berörda områdena, för vilka arbetstillfällena med renstängslet skulle bli välkomna arbetstillfällen.

I ett samnäringsprogram i radio här-omdagen meddelades att ett liknande beredskapsarbetsprojekt utarbetats för Norrbotten, där arbeten med renstängsel etc. till en sammanlagd kostnad av 2 miljoner kr. föreslås för arbetslöshetens bekämpande i länet. Lappfogden i södra distriktet redogjorde för förslaget, varvid han betonade att det veterligen är första gången som allmänna medel tas i anspråk för renskötselns främjande. Lappväsens inkomster har hittills kommit från de naturtillgångar som tillförsäkrats lapparna, bl. a. då skogarna i Jämtlands läns renbetesland.

LAPFOLDEN

glömde därvid — påpekar hr Lundberg — att upplysa om att de väsentliga inkomsterna därvidlag kommit just från dessa skogar. Han borde också ha omtalat att den administrativa delen av lappväsens organisation bekostas av allmänna medel.

NORRBOTTENSPROJEKTET

synes av redogörelsen i radioprogrammet att döma, ha alla förutsättningar att bli antaget och genomfört som beredskapsarbete. Några jämförelser mellan kostnaderna och den ekonomiska nyttan av företaget anlades inte i redogörelsen. Kring det först framlagda förslaget, gällande ett välmotiverat, trängande behövt skyddsstängsel, som ett första led i arbetet att komma till rätta med renskötseln i hela det sydliga renbetesområdet i Jämtlands län, har det varit tyst om sedan förslaget framlades.

— Förslaget har kommit i en återvändsgrän, säger lappfogde Lundberg. Det skiljer sig i uppfattningarna därom mellan jordbruksdepartementet och länets lappväsensende. Departementet ifrågasatte om kostnaderna hade motsvarande nytta för det berörda området. Det tror jag att det mer än väl har, men det är givetvis svårt att redovisa. Man har även ifrågasatt att renstängsel inte kan uppföras för det beräknade beloppet. Våra erfarenheter från tidigare uppförda stängsel visar emellertid att detta bör vara möjligt, anser lappfogden, som också redovisar de speciella förhållanden som skiljer renskötseln i Härjedalen och södra Jämtland från näringens villkor i övriga Norrland.

fjällen och den rena skogsbygden, — Mellan renbetesområdena i där renarna kan åstadkomma viss skada sommartid, är det mycket litet avstånd i det sydligaste området. I Norrbotten t. ex. har man ett skyddsskogsområde, vilket gör att renarna i ringa omfattning kommer ned i de egentliga skogstrakterna sommartid. Trakterna i södra

området är alltså mera sårbara. Anläggande av rent ekonomiska synpunkter på föreslagna åtgärder i Jämtlands län synes därför inte vara riktigt, säger lappfogden, som anser att detta i stället borde ske ifråga om Norrbottensprojektet.

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

har förutsatt, en ny jämtlandsutredning, för att få fram förslag om hur man skall komma till rätta med renskötselns problem i länet. Sådana utredningar genomfördes 1930 och 1948. De är tämligen tidsödande och förhållandena i Härjedalen och södra Jämtland kräver snara åtgärder.

— Vid de tidigare gjorda utredningarna gjordes en del förslag om åtgärder. Dessa har vidtagits, utan

att påtagliga förbättringar vunnits. Det synes vara nödvändigt pröva något nytt nu. Renskötselns svårigheter i detta distrikt sammanhänger med arbetskraftsfrågan. Det är för många renar i förhållande till antalet renskötare. Därför har jag också kallat det föreslagna stängslet för ett skyddsstängsel. Meningen var då att vi skulle ta bort alla renar utanför stängslet, men senare renskötseln innanför stängslet. Det synes alltså vara nödvändigt att kompensera arbetskraftsbristen inom renskötseln med tekniska hjälpmedel. Det föreslagna stängslet har vi avsett bli ett steg på den vägen, slutar lappfogde Lundberg.

Sved.

Ingen saknas efter branden i Falu centrum

Falun (TT). Innehållande rykten om att folk skulle ha blivit kvar i de brinna fastigheterna i Falun natten till måndagen har visat sig ogrundade. Polisen har inte fått rapport om att någon skulle saknas. Inte heller blev någon människa skadad.

Polisen styrks i mordbrandsteorin av en brand som i lördags utbröt på auktionskammarens tomt. Denna brand lyckades man kväva. Polisen har gjort vissa fynd som tyder på att branden var anslagd. Vi har dock inga bestämda spår att följa, säger polisen. Att det finns ett samband mellan de båda branderna är vi dock övertygade om.

Rektorn avled vid skolträff

Hässelholm (TT). Vid en skolträff i Tyringe där en skolklass firade 40-årsjubileum avled plötsligt under ett tal rektor Sigfrid Tyrberg, Vittsjö. Han var född 1906.

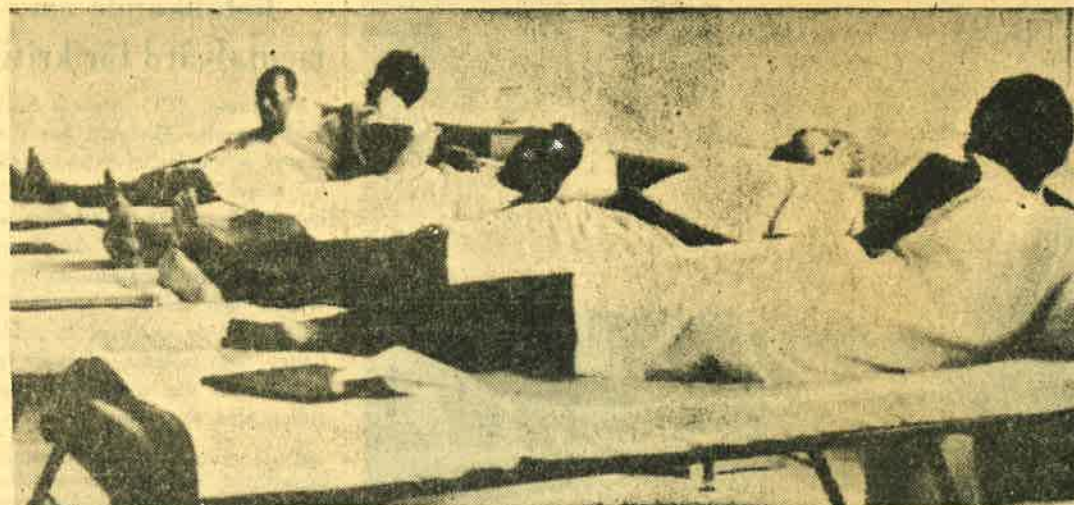
Varför
tycker alla om

Brandt
skorpor?

Pröva får Ni se!

Finns i alla livsmedelsaffärer

Medlemmar i Mau-Maurörelsen som sitter internerade i det berömda Hola-lägre i Kenya har gått i hungerstrejk som protest mot den dåliga behandlingen. Det var i Hola-lägre som elva fångar piskades till döds av sina vaktare.

Länsstyrelsen begär 550.000 till tio mil nya renstängsel

Länsstyrelsen hemställer hos regeringen att 550.000 kr. ställes till förfogande för uppförande av c:a 10 mil renstängsel efter samråd med berörda lappbyar i länets södra del. Förslaget omfattar ett sydligt fångstängsel för Tranris lappby, ett östligt stängsel för Mittådalens lappby, varvid eventuellt Mässligen-bosättningen lämnas öster om stängslet, samt en östlig och sydöstlig infångningsbåge för Tassåsens lappby. Dessa stängsel skulle få en sammanlagd längd av 13 à 14 mil eller om avsnittet Grundsjöarna—Lossen uteslutes c:a 10 mil. Detta delavsnitt kommer nämligen att uppföras som kompensationsåtgärd för intrång i renskötseln på grund av Lossens reglering.

Länsstyrelsens förslag är byggt på en PM som utarbetats av en arbetsgrupp inom länsstyrelsen, som består av förste länsassessor Ake A. Lindberg, ordförande, civilekonom Bertil Nyberg, lappfogde Bror Ejdemo och t.f. lappfogde Iwan Lundberg, sekreterare.

RENSTRÖVNINGEN ORSAKAR IRRITATION

Efter en redovisning av renantal sysselsatta personer, antal dagsverken m.m. konstaterar utredningen, att renskötseln inom de berörda lappbyarna Handölsdalen, Tranris, Tassåsen och Mittådalens uppvisar vissa avvikelser från vad man anser vara normal ordning. Missförhållandena yttrar sig bl.a. i att renströvning mot vinterbetestrakterna inom barrskogsområdet börjar redan på eftermiddagen, var-

över irritation uppstår särskilt bland jordbrukare och skogsägare. Renar stannar under våren och försommaren kvar i jordbruksbygden, där de stundom beträder odlade marker och åstadkommer viss skadegörelse. I lappbyarna förekommer bottensatser av främmande renar. Kalvmärkningen genomföres ofullständigt, varför årligen ett betydande antal helöringar försäljs inom lappbyarna. Skiljningar förekommer i viss omfattning men har föga betydelse, då renarna snart åter strövar till närliggande lappbyar. Renarna uppvisar låg tamhetsgrad, vilket försvårar det löpande renskötselarbetet.

Olägenheterna är till största delen av renskötselteknisk och organisatorisk natur. Några vittgående följder av ekonomisk natur i form av minskad produktion för renskötseln i dess helhet inom trakten har de ej haft. För de enskilda

renägarna ställer sig saken annorlunda. Mindre renägare har blivit missgynnade i relation till ägare av stora renegårdar.

Renströvningen har vällat stor upståndelse och väckt misshag bland jordbrukare och skogsägare. Till en del är denna aversion mot renströvning mycket väl förklarlig, nämligen i den mån strövning förekommer under tid, då de enskilda markägarna ej är skyldiga att tåla rentramp på sina ågor. Strövningen har emellertid endast mycket lokalt varit av den omfattning, att objektivt mätbar skada har åsamkats markägarna. Det är dock högt angeläget att alla olägenheter av renströvning bringas ur världen. Renägarna är också angelägna om att så sker.

Beträffande orsakerna till läget konstateras att missförhållanden framträtt särskilt starkt under perioder, då renantalet varit högt. Toppar i renantalet har förekommit på 1890-talet, på 1910-talet och 1930-talet och nu förekommer åter en sådan topp. Före slaktsäsongen 1958/59 synes bruttoantalet renar för hela Jämtlands län jämte Idre ha utgjort inemot 50.000.

ATGÄRDER MOT MISSFÖR- HÅLLANDENA

Det extremt höga renantalet kan nedbringas något genom en kraftig engångslakt. Något uthållig förbättring uppnås dock ej härmed, då renarna under goda betesår förökar sig mycket rasht. Bestående förbättring kan sannolikt uppnås

Låg sju dygn som fånge i sin bils bagagelucka

Middleboro (UPI). Efter sju fasansfulla dygn som fånge i bagageluckan på sin egen bil undsattes 49-åriga William Sedgewick på måndagskvällen av poliser engagerade i jakten efter två gangsterbröder från Philadelphia. Dessa, som har polismord, kidnappning och rån på sina samveten, flyr undan en hel armé statspolis i träskmarkerna runt Middleboro, Massachusetts.

För en vecka sedan råkade Sedgewick i sin bil köra förbi en plats där gangsterna, 24-åriga John Coyle och hans 22-åriga bror William, just fullbordat en rånkupp. De stoppade bilen och stoppade i dess ägare i bagageluckan sedan han surrats och försetts med munkavle. De plockade också av honom alla kontanter. Gangsterna har tidigare praktiserat samma metod. De kidnappade för någon tid sedan en universitetsstudent och förvarade honom i bagageluckan på hans bil medan de använde den för en kortare stöld-turné.

I början av juni överraskades bröderna Coyle av en polisman i Philadelphia sedan de smugit ur ett gömställe för att stjäla mjölkflaskor. Polisen sköts ned och bröderna flydde. Nästa spår ledde till en snabbköpsaffär där de rånade kunder sedan butikens innehavare skadats svårt av ett revolverskott.

marhalvårets och vinterhalvårets betestrakter måste upprätthållas. Arbetsinsatsen bör organiseras så att i möjligaste mån kontinuerlig kontakt mellan människa och renen upprätthålles. Stängsel mellan de olika renskötselområdena, lappbyarna, samt bågformade fångstängsel i nära anslutning till beteslokalerna under hösten torde vara lämpliga tekniska hjälpåtgärder.

RENSKÖTSELNS FRAMTID

På nuvarande renstock bör det vara möjligt att utvinna en årlig köttproduktion av 120—135 ton till ett värde av 450.000 kr. Vid rationellt ordnad produktion torde varumängden kunna höjas till 150, 180 ton och ett värde av 650.000 kr. Med beräkning av erforderliga dagsverken skulle det vara möjligt att fortsätta tamrensskötsel, så länge arbetslönen håller sig under 70 kr pr dagsverke. Härvid har icke räknats med reell höjning av produktens pris. Om arbetslönerna stiger med 3 procent pr år, uppnås ett kritiskt läge om 60—70 år.

Denna prognos är helt beroende av hur renstammen på lång sikt förändras. En förändring av renrasen kan uppskjuta den kritiska tidpunkten åtskilligt. Så länge lönsam tamrensskötsel kan drivas, behöver man ej återvända till vildrensjaktens stadium.

Det är rätt att köpa kaffe i den enda förpackning som bevarar kaffets nyrostade arom för gott.

Det är rätt att förvara kaffet hemma i den burk Ni köpt det i — tack vare det tätslutande plastlocket, som räcker för 100-talet burkar och som säljs där Ni köper kaffet.

Det är rätt att alltid köpa kaffe på burk, då får Ni ett nytt förvaringskärl varje gång Ni köper kaffe. Och Ni riskerar inte att få kaffet förstört av härska kafferester, som finns i den gamla vanliga kaffebehållaren.

Kaffe på burk

är det enda sättet att både bevara kaffets arom för gott och förvara kaffet rätt i hemmet.

Gör som
miljoner
svenska
husmödrar

— köp kaffe på burk för gott

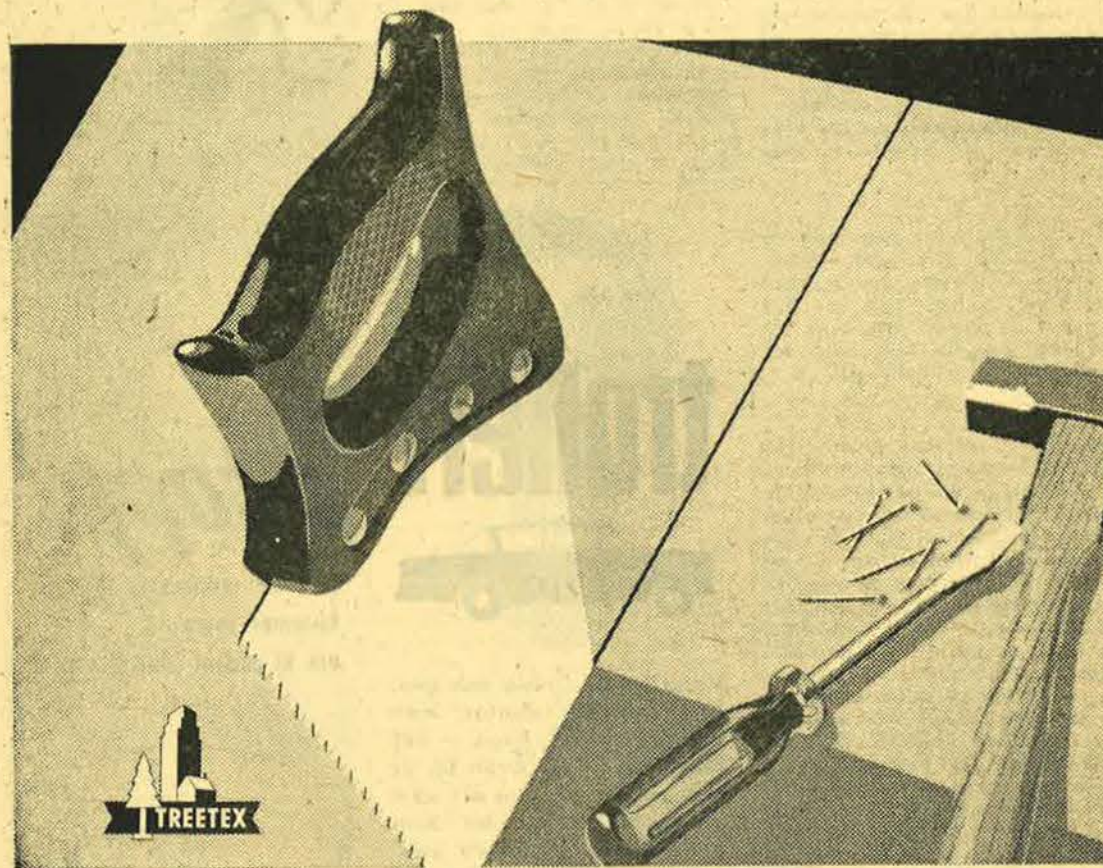
Annonser publicerad av AB Plåtmanufaktur i samråd med ledande kafferosterier.

TREETEX

TRETEX 1/2" bygg-platta

Ett helt nytt byggmaterial

TRETEX 1/2" BYGGPLATTA tillverkas uteslutande av träfiber och är helt fri från kvistar och kådlåpor.

TRETEX 1/2" BYGGPLATTA monteras direkt på regelverk utan underliggande träpanel. Den behöver ej fuktas före monteringen.

TRETEX 1/2" BYGGPLATTA förblir absolut plan även vid extrem fuktighet. Den tål slag och stötar och ger utmärkt fäste för spik och skruv. Kan med fördel användas utomhus.

MO OCH DOMSJÖ TRETEX AB

Örnsköldsvik

TRETEX 1/2" BYGGPLATTA bearbetas lätt med vanliga verktyg och vållar ringa verktygsslitage.

TRETEX 1/2" BYGGPLATTA är lätt att måla och tapetsera och ger inga tapetsprickor. Den kan även förses med fanér, laminat eller pålimmade kanter.

Skaffa Er snarast alla närmare upplysningar och begär prospekt hos Er trävaruhandlare eller direkt från oss.

*har allt det
bästa hos trä*

engångssläkt. Vagot utnått förbättring uppnås dock ej härmed, då renarna under goda betesår förökar sig mycket raskt. Bestående förbättring kan sannolikt uppnås endast genom att uthålligt verkställa rationell slakt. En radikal metod att komma ifrån strövningen är att verkställa slakturvalet så att de kategorier, som visar benägenhet för strövning, utslaktas vid låg ålder.

Sammanblandning mellan olika lappbyar genom intern strövning förekommer över hela det svenska renskötselområdet, men hjordarna rensas på andra trakter genom skiljningar, så att bottensatser inte kvarstår från år till år. Då skiljningar inte leder till önskat resultat i södra delen av länet torde utrensningen böra fullföljas genom utslaktning av bottensatserna. Sedan bottensatserna eliminerats, torde kalvmärkningen automatiskt bli relativt fullständig.

KOSTNADER FÖR STÄNGSEL RÄNTABILITET

Utredningen framhåller i fortsättningen att kostnaden för 14 mil stängsel skulle uppgå till 600.000 kr eller 4:30 kr pr meter, varav 54 procent belöper sig på arbetslöner och återstoden på material. Om det utföres som beredskapsarbete torde man få räkna med viss höjning och med semesterersättningar m.m. torde kostnaden totalt gå på 700.000 à 750.000 kr. Någon egentlig produktionsökning torde ej vara att vinna enbart genom ett stängsel. Vinsten torde helt inskränka sig till minskad arbetsinsats och uteblivna skadeersättningar. Den möjliga totala kostnadsminskningen kan hypotetiskt uppskattas till 9.000—16.500 kr, vilket belopp i räntabilitetskalkylen hör till intäktsidan, medan kostnadssidan uppgår till 40.000 à 45.000 kr, eller om blott årligt underhåll medräknas (alltså utan avskrivning och räntor) till ca 8.500 kr.

Tyvärr måste det konstateras att stängsel visat sig utgöra ett incitament till minskad arbetsinsats. Populärt brukar erfarna personer uttrycka förhållandet så att rensköterna litat så mycket på renstängsel, att en minskning av arbetsinsatsen blir följden.

PROFYLAKTISKA ÅTGÄRDER

Det ligger en ofullkomlighet i metoden att angripa ett symptom av djupare liggande orsaker, vilket det föreslagna spärrstängslet egentligen innebär, framhåller utredningen. Det vore bättre om orsakerna till strövningarna kunde avlägsnas med profylaktiska åtgärder. Sådana måste bli av ungefär följande karaktär: Sammanblandningar mellan lappbyarnas renhjordar motverkas på sommarbestraktionen. Genom rationellt utförd slakt avverkas huvudparten av de kategorier av renar, som uppvisar benägenhet för strövning vid mycket låg ålder, varjämte renstammen hålles vid rationell nivå. Ordnade flyttningar mellan som-

Fira midsommar med

surströmming

Höstens surströmming har genom lagring över vintern blivit perfekt och har nu
den rätta jäsningen, den rätta aromen, den rätta konsistensen
 Ta chansen att ge midsommarhelgen ett extra festligt inslag
 — köp hem surströmming redan i dag!

MATAKI

Täckmassa

svart • silvergrå • brun • rödbrun • grön

plasticerad asbest-asfalt-produkt till konservering av papp- och plåttak

Kungl. Fortifikationsförvaltningen, Statens Järnvägar m. fl. statliga verk är storförbrukare av Mataki Täckmassa

TILLVERKARE: AKTIEBOLAGET MATAKI, MALMÖ

Distriktsförsäljare:

Aktiebolaget J. P. Hård

Kyrkgatan 45 (Thurehuset), Östersund
Tel. 17500 (växel)

Från skattefjäll till renbetesland

Lapparnas förhållanden har varierat genom tiderna. Särskilt 1600-talet var gynnsamt och 1800-talet började bra men slutade med besvikelse, då skattefjällen blev renbetesland. Om detta redogöres i denna artikel, som också har några ord att säga om jämtländska renbetesfjällens skogsfond och dess uppgående i Statens lappfond.

Av

Johan Hemmingsson

För en tid sedan gick genom radio och press en politikers stora ord i Afrika om samernas "odrägliga" förhållanden i vårt land. En sportfiskare här hemma, som har lust till ett fiskrikt fjällvatten, påstår däremot tvärsäkert, att samerna har alldeles för stora rättigheter. Så diskuteras denna folkgrupps förhållanden och rättigheter på olika språk både fjärran och nära, oftast utan sakligt underlag.

Liksom den mantalsägande bonden under århundraden med viss stolthet talat och skrivit om mitt skattehemman har den renskötande lappen — inom Jämtlands och Härjedalens landamären — med lika berättigad stolthet för sin näring nämnt mitt skattefjäll. Det kan därför vara skäl i att se på den historiska utvecklingen, särskilt i Jämtland, innan man yttrar sig i den aktuella diskussionen. Redan nu kan fastslås att den mycket gamla benämningen lapp ingalunda har en nedsättande betydelse även om den nya benämningen same respekteras i sitt sammanhang.

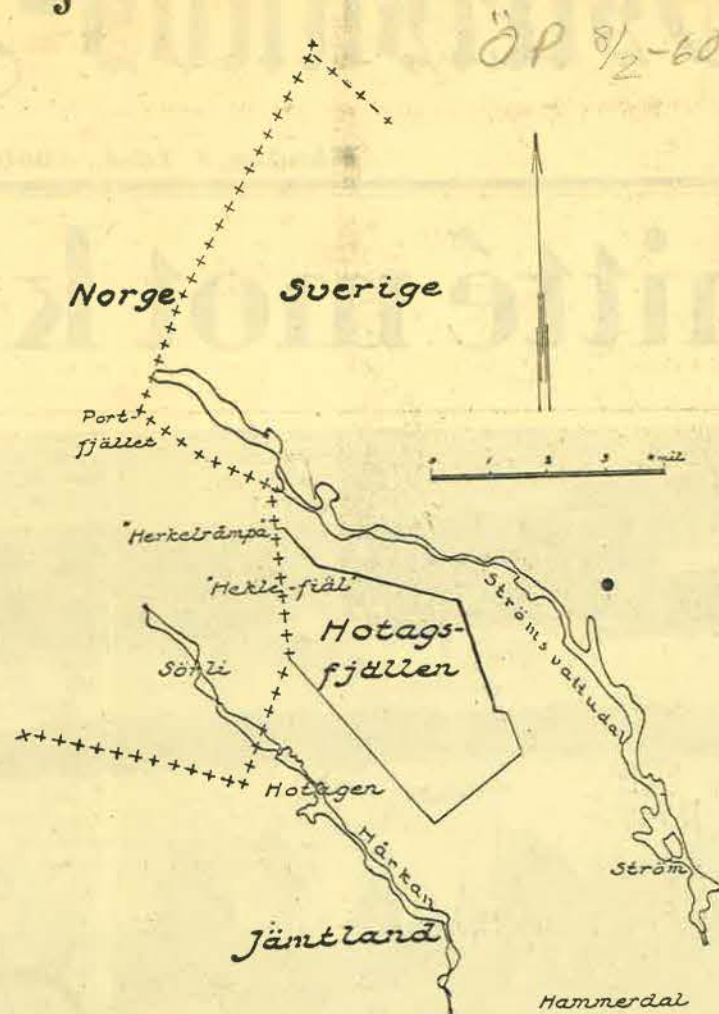
Det har föga beaktats, att lapparna i Jämtland — inom gemmalt norskt rättsområde — har haft en avsevärt starkare ställning på sina skattefjäll än sina fränder på lappskatteländerna i svenska Lappland. Detta framgår av Statens Offentliga Utredningar 1922:10, Om lappskattelandsinstitutet och dess historiska utveckling av professor Ake Holmbäck. Men det framgår ej av renbeteslagar eller fördelning av pengar ur lappfonderna. För att inte ge sig ut i blåsväder kan vi stanna i de relativt lugna skattefjällen i trakten närmast söder om Ströms Vattudal. Hotagsfjällen är representativa och lättåtkomliga i detta fall. Murfjället och Vinklumpen har sett många skattelappar komma och gå.

Marker, som obbyggde liggia, höra Gud, Oss och Sveriges Chrona till var Gustav Vasas regel om jordägarerätt, en regel som synes ha upphöjts till lag i senare ockuperade landskap. Denne konung kände tydligen vare sig sin eller sitt lands begränsning. Trots att han enligt sin regel stod närmast Gud lyckades han icke utkräva skatt i jämtars och härjedalingars obygder. Karl IX föranstaltade dock om undersökning samt fick också klart besked om gränsen mellan Sverige och Jämtland. Dåtidsens lappfogdar hade med lapparnas hjälp konstaterat, att de rätta gränsmärkena norrifrån var Jädnemklumpen, — södersidan av sjön Limingen, Portfjället (Vesterst i Härkele) och vidare till Murusjön. Ovedersägligen har vi här spår efter den medeltida gränsen mellan Sveriges och Norges konungar enligt Hälsingelagen.

Följaktligen hade varken Gustav Vasa, Karl IX eller deras jordpolitik någon bestämmelserätt i Jämtlands och Härjedalens fjälltrakter ej heller i dess bondebygd.

Det första århundrade under vilket lapparna med full visshet funnits i Jämtland är 1500-talet. År 1565 betalade två lappar nio skattemårdar inom Hamnerdals tingslag till den svenske fogden, som uppbar landskapets skatt under nordiska sjuårskriget. Fogden har dock fått en revisionsanmärkning i räknekammaren. Enligt deras vetenskap skulle det nämligen finnas fem skattskyldiga lappar i Jämtland, (Jämtländska räknenskaper).

1600-talet förtäljer, omnämnt av

Olof Jansson i Jämtländska studier, att lapparna hade en offerplats vid Heklefjäl eller Hekelrampa samt marknadsplats vid Hamnerdals kyrka under Karismässotid i november, där de ock på samma tid levererade sina krounlagor. Såsom goda skattebetalare med eftersökta skinnvaror var lapparna omhuldsade av myndigheterna, rent av förplägade av länsmännen i orten. Skattefjällen framträder i jordeböcker.

1700-talet betraktade skattefjällen närmast som fast egendom. Där om vittnar ett utslag av häradsrätten angående giftorätt i ett skattefjäll, (SOU 1922:10, sid 45). Riksgränsen över fjällen bestämdes efter långvariga förhandlingar där det vill synas som att norrmännen gjorde anspråk på ett ännu djupare inhäck i Jämtland. Skälen därtill var bl. a., att Sörhoborna, som förut fiskat i Valsjön samt nyttjat skogen, beklagade sig nu vara stängde ifrån brödkorgen, menande därmed tallskogen, hvars bark till bröd blivit nyttjat.

1800-talet började bra för lappen på "mitt skattefjäll" men slutade med besvikelse på statens renbetesland. Skattefjäll fick sina gränser bestämda genom förrättning jämlikt Kungl. brevet den 20 april 1841, angående säkra gränser för lapp-almogens i Jämtlands län renbetsstrakter. Lapparna var kallade som sakägare och närvarande. De gränser dessa fjällmän uppgav, som av ålder hävdats mellan skattefjällen, fastställdes. Gåxsjöfjäll, Mur- och Vinklumpfjäll, dessa tre bestär som var för sig självständiga fastigheter inom nuvarande Hotags socken medan det gamla Heklefjäll har försvunnit. För varje fjäll med däri belägna fiskevatten fastställdes årliga räntor, särskilda för fisket och för renbetet. Inom exempelvis Gåxsjöfjäll fanns vid denna tid (1845) fyra hushåll med 18 personer.

Besittningsrätten eller värdskapet till de särskilda skattefjällen utreddes av kronolänsman P. Holm i samråd med lapparna. Därvid framkom bland annat att den förste kände innehavaren av Gåxsjöfjäll traditionen visste hette Thomas Thomasson, död före 1750. Därefter hade fjället gått i arv som regel men det förekom även att andelar sålts till utomstående personer av dem som övergivit sina faders näring. Landshövdingeämbetet fördelade besittningsrätten efter arv till de renskötande lapparna i rätt nedstigande led och s. k. inrymningsbrev utfärdades, vilka

återfinnas i Landskontorets resolutionsbok för år 1855.

Något tiotal år av många sekel levde lapparna ännu fastare i förvisningen att de hade eget värdskap — närmast motsvarande stadgad åborätt — till sina fjäll. Deras inrymningsbrev var väl lika goda som de självägande böndernas lagfartsbevis, trodde de. Så kom sommaren 1886. Då upplästes i länets lappkapell en kungörelse med innebörd att alla inrymningsbrev förklarades ogiltiga. Lappskatten i Jämtlands län, som otvivelaktigt var av jordskattenatur (SOU 1922:10, sid 72), avskrevs 1894. Flera lappar besvärade sig. Skattefjällen blev oåterkalleligen renbetesland. Skogstillgångarna på de forna skattefjällen inventerades vid samma skede. Det fanns ungefär 1 miljon träd (grov urskog) att avverka. Domänverket fick i uppdrag att verkställa utstämpling och försälja posterna.

Så långt kan utvecklingen följas i urkunderna. Vad som sedan hände är höljt i dunkel men tråkiga ekonomiska konsekvenser har märkts. Den som skriver detta erinrar sig berättelser av gamla timmerkörare och -huggare om deras hårda slit för urusel betalning under storavverkningar på fjällskogen vid sekelskiftet. För att försäkra sig om arbete med hopp om förtjänst köpte arbetsamma (och spekulativa) personer stämplingar av Kronan med borgen av hjälpsamma bönder. Mot storsnövinternarna kämpade det idoga folket förgäves. Virket kom ej fram. Men stämplingarna måste betalas. Följden var att många avverkare och med dem borgensmän blev utfattiga.

Pengar för den skog, som lapparna trodde var deras, de pengar som till stor del inbetalades av närliggande bondebygders sparade slantar bildade Jämtländska renbetesfjällens skogsfond. Så långt är allt någorlunda väl. Däri ligger ett indirekt erkännande av myndigheterna, att skogen åtminstone hörde till länet. Då måste det antingen finnas mycket gott om pengar, eller gott om vägar och stängsel för renbeteslanden i länet. Nej, intetdera. Det tycks inte ens finnas pengar till fullt lösnande investeringar t. ex. i form av välbefärliga vägar. Fonden har fått släppa till kapital åt lappfonderna både i Västerbotten och i Norrbotten. Där har det byggts.

Genom sammanslagning av de tre nämnda fonderna och jämväl Jämtländska lappväsendets fond bildades slutligen Statens lappfond år 1943 — av pengar, som rätt-

visligen är den jämtländska fjällbyggens.

Tack vare sin egen sega kraft och fasthållande vid sina faders näring synes samerna ha skapat sig rätt så drägliga förhållanden i vårt land. Den storordige politiker från varma trakter kan ju ha ansett att de köldgrader de lever i är odrägliga förhållanden. Den tvärsäkra sportfiskaren bör tänka på att nuvarande samernas förfäder har betalt skatt för sina fiskevatten likaväl som bonden för sitt hemman.

ÖP 8/2-60

Ö P 26.11.-58.

Beredskapsarbete med 14-milastängsel löser Härjedalens renskötselproblem?

Länsstyrelsen har tagit ett radikalt initiativ för att lösa besvärigheterna inom renskötseln i Härjedalen och södra Jämtland, där utvecklingen blivit kaosartade och markägarna gått till storms för upprepade skador på skog och på jakt. Lappfogden föreslår nu i ett PM till jordbruksdepartementet att ett 14 mil långt renstängsel byggs från Lossen till Drommen i Oviksfjällen. Man föreslår också att renstängslet uppförs som

FORTS. PÅ SID. TRETTON

4

4 FORTS. FRÅN SIDAN TRE

beredskapsarbete till en kostnad av cirka 600.000 kronor. Denna låga kostnad för ett så långt stängsel får man genom att uppföra stängslet med trästolpar som tas på kronans skog.

Renstängslet föreslås få en sträckning från Grundsjöarna upp mot Ljungan, som bitvis utgör en naturlig gräns för renströvningarna och från Börtnan nordväst mot Högbodarna. Därifrån går stängslet rakt norrut mot Drommen. Man räknar med att stängslet skall förhindra renarna ströva in på privatägda marker inom Ovikens, Övre Ljungadalens, Hede och Tännäs kommuner. Lapparna i Handölsdalens, Tranris, Tossåsens och Mittådalens lappbyar har godkänt sträckningen av stängslet.

I länsstyrelsens PM påpekas den skrivelse som man från länsstyrelsen skickade till departementet för ett tiotal dagar sedan där det framhölls att i Ovikentrakten strövar cirka 9.500 renar värda cirka en miljon kronor, ett värde som renägarna nu inte kan ta vara på samtidigt som renarna utsätter de privata markägarna för omfattande olägenheter.

Stängslet föreslås som sagt att uppföras med impregnerade trästolpar som beräknas stoppa i 30 år. Själva stängslet (från Gunnebo) drar en kostnad av c:a 10.000 kr. Uppsättningen av stängslet kan i två till tre månader sysselsätta 75 man. Dessutom kommer huggning och impregnering av de 40.000 stolparna, ett arbete som beräknas ge drygt 900 dagsverken.

I ett yttrande från länsarbetsnämnden framhåller länsarbetsdirektör R. Wik att den väsentligaste delen av arbetet med stängslet måste ske på sommartid och att arbetet därför inte är ett sådant arbete som arbetsmarknadsstyrelsen förklarat som lämpligt beredskapsarbete.

Samtidigt säger länsarbetsdirektören att arbetsmarknadsnämnden i vinter och även i fortsättningen i de berörda trakterna är sådana att alla arbeten som kan komma igång är välbehövliga. Dessutom har länsarbetsnämnden i Kalmar län meddelat att sysselsättningen vid Gunnebo bruk är ojämn och en beställning på detta stängsel kan alltså bidra till att sysselsättningen där kan upprätthållas bättre.

Direktör Wik berör vidare arbetsmarknadssituationen i Härjedalen. Det är möjligt att det planerade byggandet av Lossendammen måste skjutas upp i cirka 1½ år då man överklagat sträckningen av den nya vägen Hede-Tännäs. Bifalles besvären om vägen och dammbygget uppskjuts kommer arbetsförsörjningen i denna trakt att bli helt otillräcklig. Enligt uppgift skulle i första hand 110 man permitteras från de nu pågående arbetena. Fastställer regeringen den föreslagna sträckningen blir arbetstillgången inom ifrågakvarande område jämförelsevis god.

De praktiska konsekvenserna av det föreslagna stängslet?

— Så som sträckningen av stängslet går kommer det att hindra renarna på eftersommaren att ströva in på de privata markerna, säger t. f. lappfogde Ivan Lundberg. Dessa marker ligger så nära fjälltrakterna att det är omöjligt att utan tekniskt hjälpmedel hålla renarna från dessa marker. Ett stängsel kan stoppa upp hjordarna och man kan driva tillbaka dem mot fjället. De renar

som trots stängslet kommer ut på privata marker kan då bortföras genom lämpliga åtgärder.

Det föreslagna renstängslet kan också bidra till en bättre ordning mellan de olika lappbyarnas hjordar, särskilt med tanke på att man kan kombinera detta stängsel med det renstängsel som nu byggs mellan Sylsjön och Öjösjön. Den föreslagna sträckningen är dock endast preliminär och det återstår en hel del förhandlingar, säger hr Lundberg.

Skilnad på renslängsel

Det skall bli intressant erfara hur behandlingen av ett förslag från Norrbotten, om anläggande av renslängsel, reparation av lapphärberge etc. för utförande som beredskapsarbeten, kommer att avlöpa. Motsvarande projekt och förslag, om än i avsevärt blygsammare omfattning, som för en tid sedan framlades för Härjedalen och södra Jämtland, blev tämligen kallsinnigt bemött i jordbruksdepartementet och det vann inte heller det gehör man kunde ha hoppats på hos arbetsmarknadsmyndigheterna.

Även om det kan vara behjärtansvärt, att så många arbetstillfällen som möjligt skapas i Norrbotten, måste man förutsätta att jordbruksdepartementet även där anlägger jämförande nyttsynpunkter och att arbetsmarknadsmyndigheterna framhåller de föreslagna arbetenas karaktär av huvudsakligen sommararbete. Även i Norrbotten är situationen den, att arbetslösheten är lägre sommartid än under vintermånaderna.

Man har en bestämd känsla av att såväl allmänheten som myndigheterna är speciellt lyhörda för de problem och förslag som aktualiseras från Norrbotten. Men för den skull får man inte bagatellisera jämförliga problem i det övriga Norrland eller i riket som helhet. Det mellannorrländska inlandet har betydande svårigheter i sysselsättningsavseende. Ett förhållande som inte tillfredsställande redovisas i arbetslöshetsstatistiken. För det av renslängselprojektet aktuella området skulle det säkerligen vara välkommet med den sysselsättning det kunde ge även om det sker sommartid.

För en utomstående bedömare synes det vara angeläget, att berörda myndigheter på nytt aktualiserar frågan om uppförandet av renslängsel i Härjedalen och södra Jämtland som beredskapsarbete. Om det sker, att motsvarande företag i Norrbotten, måhända inspirerat av det jämtländska projektet, kommer till utförande, medan det jämtländska företaget desavueras av jordbruksdepartementet och arbetsmarknadsmyndigheterna, har en stor orättvisa begåtts mot renskötselns utövare här i länet. Det är länsmyndigheternas sak att till att så inte sker.

En buktett sameynglingar, fång Olov Persson, Vinkumpen, Val Alf Wittenfeldt, Brändåsen, Tååsen (från vänster).

4 FORTS. FRÅN SIDAN TRE

av synnerlig vikt att dessa frågor kommer upp till en saklig debatt. Tvivelsutan är de livsvillkor för renskötelsen.

Första dagens förhandlingar gav konferensdeltagarna den plattform av allmänna insikter från vilken man kan se sakerna i deras rätta proportioner. Skogens representanter presenterar fakta, renskötselns företrädare gav informationer om de allmänna förutsättningarna. När debatten börjar i dag och slutar i morgon kan man räkna med att samtalstonen blir hyggelig. Ingen har kommit till Funäsdalen för att spy galla på den andra.

Utöver vad som i gårdagens tidning omnämndes kan framhållas att den första eftermiddagens exkursion blev en lärorik lektion i skogslära under överjägmästare Fredrik Ebelings ledning. Utefter vägen till Bruksvallarna demonstrerade han olika marktyper och man resonerade om vilka åtgärder som kunde sättas in för att främja skogens produktion. Av resonemang framgick att dessa skogsvårdande åtgärder inte kunde tänkas bli oroad av en eventuell förekomst av renar inom området. Docent Gustaf Sandberg, som är föreståndare för den vetenskapliga stationen i Abisko, tog deltagarna ut på en annan exkursion där han underhöll med intressanta uppgifter om fjällets vegetation. Han kompletterade denna lektion senare på kvällen med ljusbilder på fjällets flora, en programpunkt som väckte deltagarnas verkliga gillande. I dag fortsätter kursen med en heldagsexkursion. Man skall tala om storskogsbruket och renskötelsen och här väntas det nog att synpunkterna skall spetsa till sig en aning.

EDOR BURMAN:

Gör gärna riksfrididsområde med samer, renar och rovdjur

Att påstå att den lapska kulturen försvinner och är dömd att dö bara därför att den undergår vissa tidsenliga förändringar är nog att ta till litet i överkant, säger lapptillsyningsman Edor Burman i Funäsdalen till ÖP med anledning av intendent Nils Linnmans uttalande. Kan man påstå att exempelvis vår bondekultur försvinner eller är dödsdömd därför att den inte längre plöjer med oxar och hästar utan med traktorer? Även kulturen är underställd utvecklingen, även den lapska.

Att komma fram till hr Linnmans resultat fordras nog en betydligt större utredning, säger hr Burman vidare. Att ersätta tamren med vildren låter sig säkert inte så lätt göra. Inom mitt distrikt har man under en lång följd av år slaktat mellan 6—8.000 renar årligen och av dessa har endast ca 2.000 per år skjutits som vildren. Det är ju inte någon

större procent.

Vad sedan renskötelsen i övrigt beträffar så har denna komplicerats ganska betydligt främst genom en rationaliserad skogsvård som begränsar betesmarkerna men också genom vattenregleringarna som berövat samerna en hel del dalgångar med gott bete. Detta har gjort att djuren måst vandra kring över väldiga områden där det varit svårt att hålla reda på dem. Just nu är det, ex. mycket dåligt bete inom renbetesområdena kring Funäsdalen och för övrigt är förhållandet detsamma kring Öviken.

Då driver djuren omkring efter föda och hungriga djur är inte så lätt att hålla styr på. Men i stort kan man nog trots detta säga att renskötelsen är en nationalekonomisk tillgång även om den inte når upp till en hel del andra förvärvsskällor.

Samerna är själva genom sin närvaro — som en av de få spillrorna av nomadstammar — liksom deras renar en stor tillgång ur turistsynpunkt. Detta är särskilt fallet med Härjedalen och södra Jämtland. Kunde här byggas upp ett riksfrididsområde med plats både för samerna, vilddjuren och människorna i gemen skulle det säkert bli en av de största tillgångarna i vårt land. Här finns säkert god plats för alla bara man vill samsas om saken och göra någonting för det.

Std.

MÅNDAG 30 JAN. 1961

Härjedalen Svenska vildrenar slaktades i Norge

Funäsdalen (ÖP).

Det blev en stor renslakt i slutet av veckan till Fämundsjön på norska sidan, där inte mindre än cirka 1200 renar slaktades under de två dagarna. Det har under vintern varit flera större slakter inne på den norska sidan, där svenska renar under de senaste åren hållit till och betat. De svenska samerna har flera renar att hålla reda på än vad norska har och har svårt att kunna få någon ordning på stammarna, som mer eller mindre blivit vilda.

Det var cirka 2000 djur, mestadels vildren, som några samer från Norge under 14 dagar ute i fjället samlat ihop och vilka ägdes övervägande av svenska samer. De norska samernas medverkar för att utrota vildren, då de anser att dessa djur gör intryck på betesmarkerna för de egna renarna.

En fördel är det dock för de

norska storuppköparna, som slipper åka över till Sverige och kanske får ett bättre pris än vad som skulle vara fallet på den svenska sidan.

I Norge har man räknat med att om man inte kan utrota den svenska vildrenstammen genom slakt, så får man så småningom ta till gevär och bege sig ut att skjuta vildrenarna, som under de sista åren ökat i antal.

Renskötseln och framtiden

III

Av konsulent Åke Wikman

En näringsutövare har givetvis stort intresse av att veta avsättningsmöjligheterna för den vara, han producerar. Än angelägnare är det för honom att känna dessa, om han söker höja den egna produktionen. Någon egentlig marknadsundersökning har icke företagits för renprodukterna. Erfarenhetsmässigt kan dock utan överdrift påstås, att produktionen av renprodukter torde kunna ökas väsentligt, utan att möjligheterna till avsättning äventyras. Detta gäller även om man enbart räknar med vårt land. Det finns stora "vita" områden i det avseendet. Det förutsättes dock en lämplig och smidig organisation men framför allt god kvalitet på varorna.

Eftersom renskötseln i huvudsak är inriktad på en köttproduktion,

torde även dess målsättning vara klar: att under kortast tänkbara tid producera största möjliga köttmängd av god kvalitet. Därvid skall givetvis inte bortses från de olika och värdefulla biprodukter, som erhålles.

Att rensläktfrågan går att lösa på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt har visats genom den under senare år bedrivna verksamheten med renkontrollslakterier. Genom dessa anläggningar har garantier skapats för en riktig och hygienisk slakt. Och råvaran får även en tekniskt god kvalitet. Den omedelbara och praktiska följden av detta hjälpmedel har blivit ökad efterfrågan på kontrollslaktat renkött och betydande ekonomiska fördelar för producenterna.

Det torde således finnas goda möjligheter att avsätta alla de ren-

produkter, som kan frambringas här i landet, och det går att presentera dessa med god kvalitet. Men vilka möjligheter finns det då för producenten att öka sin omsättning?

Uttagen ur renhjorden vid slakttiden är ett samlat resultat av det arbete, som lagts ner på renarna under året. Det är ute i fältet, som den uthålliga grunden skall läggas för ett gott skörderesultat. Genom målmedveten vård och ans av de enskilda djuren skapas förutsättningar för en ordnad renskötsel. Tamhetsgraden hos djuren måste vara så hög, att man i driften först och främst kan till fullo utnyttja det hjälpmedel, naturen här givit, hjordinstinkten. Går denna förlo-rad, upphör även människans praktiska möjligheter att kontrollera stammen.

På de flesta håll inom vårt renskötselområde har man behov av hjälpmedel, t.ex. stängsel, för att underlätta arbetet. Det är även nödvändigt att sätta in olika slags hjälpmedel i näringen, men detta måste ske inom ekonomiska gränser. Men den absolut viktigaste förutsättningen är ändå människans vård av djuren. Man får inte förledas tro, att t.ex. ett stängsel är ett verksamt tämjningsredskap, en inställning som tyvärr smugit sig in på många håll. Stängslet är endast ett hjälpmedel att förhindra spridning av renhjorden under vissa årstider och förhållanden och kan aldrig i full utsträckning ersätta det mänskliga arbetet inom renskötseln.

Man vet att frågorna om renhjordens sammansättning och omloppstid har största ekonomiska betydelse inom näringen. Men först vid den tidpunkt, då renmassan behärskas, kan dessa frågor börja bearbetas och omsättas i praktiken. Och näringsutövaren har då att välja den utformning, som ger högsta uthålliga nettoavkastning. Denna avkastning skall därjämte låta sig förenas med en skälig föräntning av i rörelsen ingående kapital. Ty man får inte glömma, att renskötseln inte enbart är ett tekniskt företag utan även ett ekonomiskt, en förvärvsverksamhet. Det är inte enbart viktigt att nå ett gott tekniskt produktionsresultat. Man måste även se till att produktionen blir verkligt lönande.

Tyvärr saknar vi åtminstone i vårt land vetenskaplig forskning i dessa frågor. Men forskningen inom renskötseln håller på att bygga upp. Och småningom kommer även renskötselns folk att ha tillgång till det realvärde, som metodisk näringsforskning utgör.

Intill dess kan man emellertid inte slå sig till ro. Många mäktiga intressen, framför allt näringens egen existens, kräver en förändring. Och det finns ju rik praktisk erfarenhet att falla tillbaka på från familjerenkötselns tid. Dessutom torde i princip samma regler gälla för renskötseln som boskapssköt-

FÄRGAD PRÄSTBRUD. Pastor Glen Puce och hans färgade fäst-mö, miss Edna Wilson från USA, som inom kort skall gifta sig i England. Pastor Puce blir den förste engelske prästman som ingår äktenskap med en färgad kvinna.

Vinterdäck bör heta snödäck: ger föga hjälp på isgatan

Stockholm (ÖP). Det vore lämpligare att kalla vinterdäcken för snödäck därför att det endast är på snö som de ger någon nämnvärd förbättring av friktionen. På is skiljer de sig högst obetydligt från vanliga däck. Då är det fördelaktigare med en del nabbförsedda däck men framför allt med snökedjor. På isbana ökar de friktionen avsevärt även om denna likväl är avsevärt lägre än sommartid. Också vid användning av vinterdäck på snö understiger friktionen de värden den har på sommaren.

Man vet en hel del om olika däcksfriktionsförmåga. Nu har man fått ännu mer klara fakta ge-

Det visar sig då att en bil med standarddäck inte får köra fortare än 21,2 km i timmen på is om den skall stanna inom 20 m. Med saipade vinterdäck, som ger det bästa väggreppet bland däcken, kan farten ökas till 22,5 km och med snökedjor går det att köra 34 km.

På snö kan samma bil med standarddäck hålla högst 34 km och med vinterdäck högst 38,6 km. Sistnämnda hastighet eller något högre är möjlig om snökedjor används.

Att vinterdäcken ger bättre väggrepp på så löst underlag som snö kan förklaras av att deras grova gummiblock eller — lameller tränger ned i underlaget och griper fast i detta, medan standarddäcken med långgående ribbmönster har svårare att få grepp. Även ribbmönstrade däck med saipning eller

Man vet en hel del om olika däck friktionsförmåga. Nu har man fått ännu mer klara fakta genom en omfattande undersökning inom Statens väginstitut som nu slutförts. Där har provverksamheten under de senaste vintrarna bedrivits efter två linjer, berättar avdelningschefen civilingenjör Gösta Kullberg. Den ena avser de nu aktuella undersökningarna av vinterdäck och slirskydd och den andra har syftat till att få fram bättre metoder för sandning och saltning av vägbanorna.

För undersökningarna har konstruerats en speciell mätvagn, på vilken två olika däck provats samtidigt. Inalles har försök gjorts med inemot 20-talet däck av olika slag. På isbanor gav alla däckstyper i det närmaste lika dåligt väggrepp. Friktionskoefficienten låg i de flesta fall mellan 0,1 och 0,2. Som jämförelse kan nämnas att den på torr asfalt ligger mellan 0,6 och 0,8.

DÄCKMÖNSTRET BETYDER MINDRE

Saipade däck, både av standard- och vintertyp, d. v. s. däck med tätt liggande tvärgående slitsar i mönstret, gav i de flesta fall, särskilt vid bromsning med låst hjul, något bättre väggrepp än övriga däck men skillnaden var dock obetydlig. Ett helt blankslitet däck på is visade sig som väntat ha sämre grepp än övriga däck. Men skillnaden var dock liten, vilket tyder på att däckmönstret inte torde ha någon större inverkan vid ishalka. Däck med ståltrådsinlägg hade i regel sämre väggrepp på is än standarddäck. Nabbar gav förbättring men väggreppet var trots detta dåligt.

På banor med nysnö på is var friktionskoefficienten mycket låg och här visade sig vinterdäcken något bättre än standarddäcket.

Märkbara skillnader uppmättes först på banor med tillkörd snö eller ny snö på redan tillkörd snö, fortsätter ingenjör Kullberg. Här ligger friktionskoefficienten för standarddäck mellan 0,2 och 0,4. Vinterdäckens väggrepp var märkbart bättre och i många fall uppgick förbättringen till 0,1 eller mera.

Snökedjor gav på is två å tre gånger högre friktionskoefficient, en radikal förbättring alltså. På tillkörd snö var däremot förbättringen betydligt mindre.

KRYPPART FÖR ATT BROMSA PÅ 20 METER

För att åskådliggöra vad alla de här koefficienterna betyder har väginstitutet gjort en beräkning av den högsta hastighet en bil kan hålla på några typiska vägbanor och med olika däck, om den skall kunna stanna på 20 meter — normalt siktavstånd vid gatukorsning. I beräkningarna har hänsyn tagits till att bilen förflyttar sig en viss sträcka under förarens reaktionstid. Denna har satts till 0,5 sekunder.

fast i detta, medan standarddäcken med långsgående ribbmönster har svårare att få grepp. Även ribbmönstrade däck med saipning eller ståltrådsinlägg gav bättre friktion än standarddäcket.

SIDVEKA VINTERDÄCK

En del vinterdäckens mönster utgörs av separata lameller som kan antas vara mindre sidstyva än standarddäckens ribbmönster. Eftersom däckens sidstyvhet har stort inflytande på en bils kursstabilitet har man i en särskild däckprovingsmaskin mätt den avdriftsvinkel som olika vinterdäck fått av en viss sidkraft.

Resultaten av mätningarna visar att en del av vinterdäcken, i synnerhet däck med mönster i form av tvärställda lameller, var vekare i sidled än standarddäcken. Andra åter, i synnerhet däck med vinkelställda lameller var lika sidstyva som de sistnämnda. Vekhet i sidled hos däck kan i vissa fall medföra en försämring av kursstabiliteten. Sätts nämligen sidveka vinterdäck enbart på bakhjulen på en baktung bil, kan bilen bli ostabil och lätt råka i sladdning med bakvagnen vid körning på torr vägbanor. Bilfabrikantens rekommendationer ifråga om vinterdäck bör därför alltid följas, tillägger ingenjör Kullberg.

Dixon.

ISRAEL BETALAR EJ FÖRSVARAREN

En talesman för den israeliska regeringen dementerade på måndagen tidningsuppgifter om att den israeliska regeringen beslutat att betala arvoden till Adolf Eichmanns försvarare, den tyske advokaten Robert Servatius. Talesmannen sade att regeringen ännu inte tagit ställning till Servatius begäran. (TT).

SJU PERSONER HÄNGDES OFFENTLIGT

i Istanbul och andra turkiska städer under de två gångna dagarna. De hade dömts till döden för mord. Ytterligare sex personer skall avrättas offentligt inom den närmaste tiden. Omkring 100.000 personer bevitnade avrättningen i Istanbul. I Sivas i östra Turkiet hängdes en 35-årig kvinna. Det var första gången på 30 år som en kvinna avrättades i Turkiet. (TT).

FILMER FRÅN KOMUNIST-STATERNA FÅR INTE

införas i Jordanien. Irrikesdepartementet utfärdade på juldagen förbud mot sådan import. Det har också svartlistat fem schweiziska bolag och ett antal holländska, tyska och amerikanska fartyg för att de har brutit arabbojkotten mot Israel. (TT).

farenhet att falla tillbaka på från familjerenskötselns tid. Dessutom torde i princip samma regler gälla för renskötsel som boskapsskötsel, som för varje annan näring med tamdjur som underlag.

Det torde finnas oanade möjligheter att höja avkastningen inom renskötsel. Men då måste dess driftsform radikalt förändras. Renhjordens nuvarande sammansättning i fråga om kön (i stort ung. 1:1) måste kraftigt förskjutas i riktning mot ett innehav av i huvudsak kalvproducerande hondjur. Man vet praktiskt att proportionen kan vara en tjur på 25 å 30 vajor. Och omloppstidens längd, som nu varierar mellan 5 - 10 år, måste förkortas och stabiliseras. Det är nödvändigt att slaktuttag görs redan i djurens kalvstadium och att metodisk och sträng gallring sker årligen även i övriga åldersgrupper.

Med hänsyn till kalvdödligheten och den oförutsedda avgången i övrigt synes den lägsta omloppstiden f.n. vara cirka 4,5 år. En snabbare växling betyder att den egna hjorden inte förmår klara nyrekryteringsbehovet. Intet hindrar givetvis att man väljer en kortare tid och att rekryteringen klaras genom förvärv av djur utifrån. Och då är man inne på en helt annan typ av renskötsel, nämligen ungdomsuppfödning. Denna form torde inom vissa delar av renskötselområdet ha en mycket god framtid för sig. Därav följer även att det finns behov av förutom de rent köttproducerande områdena dels vissa avelscentra för renar och dels vissa områden, varifrån i huvudsak endast livdjur försäljas.

Om angelägenheten av åtminstone en särskild renhjord för forsknings- och försöksverksamhet behöver någon tvekan inte råda.

Sammanfattningsvis kan det sägas, att goda möjligheter finns att häva renskötselns krissituation. Men det måste ske genom att siktet ställs in på ett visst mål. Och det målet måste näringsmässigt sett vara en ökad produktion av kvalitetsprodukter under en differentierad drift.

För att nå målet fordras emellertid först och främst en enig och uppriktig vilja från näringsutövarna själva. Det fordras en betydligt högre tamhetsgrad inom renhjordarna än den som nu finns. Man har behov av tekniska och andra hjälpmedel. Rationellast möjliga sammansättning och omloppstid måste införas för de olika renens hetera och det fordras en ständig anpassning till skeendet genom bl.a. aktiv näringsforskning.

Artikelserien avslutad.

VIGGE

Renskötseln och framtiden

Våren 1960 avlämnades till jordbruksministern den s.k. Renutredningen, som just nu behandlas hos remissinstanserna. Den väntas föranleda proposition till varriksdagen 1961.

Utan att närmare gå in på de olika förslag, som presenterats och motiverats i betänkandet, skall konstateras att det mest genomgripande är frågan om renskötselns organisation i framtiden. Man torde nämligen utan överdrift kunna påstå, att en önskvärd positiv utveckling inom renskötseln är direkt beroende av om denna fråga kan lösas på ett tillfredsställande sätt eller inte.

Att organisationsfrågan inte tidigare — i likhet med vad fallet var t.ex. med jordbruket — blivit föremål för utövarnas eget intresse och övervägande, kan möjligen anses anmärkningsvärt. Men det finns giltiga orsaker därtill. Man behöver endast nämna lappbefolkningens av ålder utpräglad starka individuella känsla, den ringa anledning till kontakt, som tidigare funnits mellan renskötargrupperna och gällande lagars uppbyggnad på grundval därav.

Emellertid har renskötselns driftsform väsentligt förändrats under de sista trettio åren. Den definitiva övergången från den individuella familjenskötseln till en storgruppskötsel har direkt styrt näringen mot en form med ständigt ökade krav på framförallt ekonomisk samverkan utövarna emellan. Men även bättre kommunikationsmöjligheter i fjälltrakterna och flera andra faktorer har bidragit till de ändrade förutsättningarna.

Visst samarbete har givetvis etablerats mellan renskötselutövarna — det skulle inte gå att driva renskötsel eljest i dagens läge. Men då gällande lagar fortfarande förtärrer en rent individuell näringsutövning, står samarbetssträvandena i viss utsträckning i strid mot lagarna. Renutredningens förslag syftar även till att reglera dessa oformligheter.

På renägarhåll är man starkt medveten om behovet av ökad och metodisk samverkan. Och man vill finna stöd här för i de lagar, som reglerar näringen. Men ändå tvekar man på sina håll och närmast då inför kostnadsfrågan.

En renskötselns egen näringsorganisation måste givetvis dra med sig en del ofrånkomliga kostnader, som man nu till synes inte har. Dessutom har man på känn, att betydande investeringar måste göras i näringen i form av hjälpmedel av olika slag. Dessa behövs för en mera lönande, en rationellare renskötselmetod än den nuvarande. Vidare tvekar man i fråga om ren-

ägarnas lojalitet mot en egen organisation. Vissa kommer åtminstone i början att säga nej av kostnadsskäl. Men även ett starkt konventionellt och traditionsbundet tänkande och i viss utsträckning även privatekonomiska spekulationer anses på sina håll komma att stå hindrande i vägen för en enhetlig uppslutning. Kommer på grund härav splittringen bland renägarna att vara så stor, att en egen organisation redan från starten är dödsdömd, frågar man sig.

Det är givet att stor hänsyn måste tas till dessa omständigheter. Men utgångsläget är ändå klart: Det är varken rationellt eller ekonomiskt att tänka sig en återgång till en individuell familjenskötsel. Omkostnaderna skulle bli för höga för varje enskild enhet. Därför har man även den största orsaken till att i dag en mer eller mindre utpräglad form av kollektiv storgruppskötsel drivs. Detta faktum måste accepteras, men därav följer då också nödvändigtvis en intim samverkan. Den enskilda äganderätten till djuren behöver för den skull inte upphävas.

Det torde var fullt klart att en organisatoriskt uppbyggd samverkan renägarna emellan kommer att ge den enskilde mera än vad det kostar. Många goda bevis på detta finns från andra näringsgrenar. Och även den mest traditionsbundne måste förr eller senare inse fördelarna därav och framförallt av ett enigt uppträdande.

Den tvekan som råder inför kostnader hänförliga till nödvändiga hjälpmedel av olika slag, kan kanske lättare förstås. Men även här gäller vid utgångsläget att "man får lov att rätta mun efter matsäcken". Desto bättre då om tillskott utifrån snabbare kan bidra till en lösning av de ekonomiska frågor, renskötseln har att brottas med i dag.

Men diskussionen om kostnader för olika investeringar i näringen måste anses hänga mer eller mindre i luften, så länge en klar målsättning saknas om renskötselns framtida utformning. Detta negativa utgångsläge måste först undan-

Av konsulent Åke Wikman

röjas, innan mera omfattande kostnader läggs ner på hjälpmedel av olika slag. Ty dessa är i hög grad och bör också vara styrande på näringen. Men de skall ingå som verksamma och hjälpsamma medel i en metodiskt utarbetad driftsplan, eljest kan de komma att bli mera stjälpande. Insatta i sitt rätta sammanhang, men först då, kan man komma fram till en bedömning av i vilket förhållande de samlade kostnaderna för hjälpmedlen står till deras hela nytta.

Den ekonomiska utvecklingen inom renskötseln har under en följd av år varit negativ. Näringens avkastning ger därför ej heller i dag utrymme för mera kostnadskrävande investeringar. Denna nedåtgående kurva måste brytas. Och det finns faktiskt vägar, som öppnar

praktiskt taget oanade möjligheter för renskötseln. Men det fordras ett målmedvetet arbete, därest man vill dra nytta av dessa möjligheter.

(Nästa artikel i denna serie kommer att behandla renskötselns nuvarande lönsamhet).

ÖP
24/11
-60

Renägarna är aldrig rättslösa!

Ofta görs det gällande att genom vattenkraftutbyggnaderna inom renskötseområdet tusentals kvadratkilometer betesland dränks eller kommer att överdämmas. Och man hör vidare talas om att varje ny vattenreglering följs av tvångsslakter av renar på grund av betesbrist. Båda påståendena måste anses vara betydligt överdrivna.

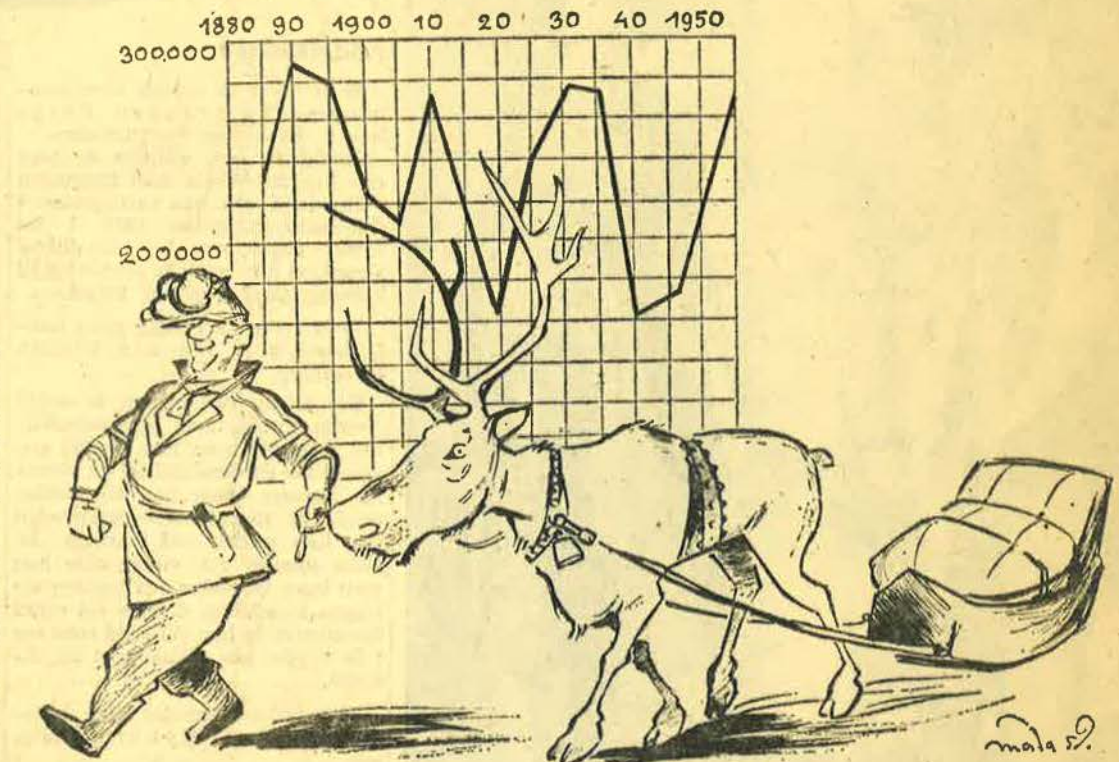
Inom de fyra nordligaste länen har hittills för vattenkraftändamål tagits i anspråk endast 90–100 kvkm mark, som kan anses utgöra renbetesland. Såvitt är bekant, har inget av de företag, som ockuperat denna mark, påverkat renskötelsen på så sätt att man tvingats decimera renhjordarna. Tvärtom har utvecklingen visat att vi i dag här i landet har mellan 30–40.000 flera renar, än vad avsatta marker efter särskilda undersökningar på 1930-talet beräknats kunna föda ut hålligt.

Grovt uppskattat kan man vidare anta, att under en kommande tioårsperiod ytterligare 3 à 400 kvkm mark behöver tas i anspråk vid vattenkraftutbyggnader. Fram mot slutet av 1960-talet skulle man alltså för sådant ändamål ha behövt dämja över sammanlagt högst 500 kvkm. Och under 1970-talet räknar man ju med att kunna sätta in atomkraft i successivt stigande omfattning.

Markerna ovan odlingsgränsen och inom renbetesfjällen, där renar får vistas hela året, omfattar cirka 122.000 kvkm. De s.k. sedvanerätts-trakterna, som får betas under tiden oktober–april utgör drygt 100.000 kvkm.

Renskötseutövarna rättslösa?

På fullt allvar har hävdats att renskötseutövarna är rättslösa i vattenmålen. Men är det så? Nej! I likhet med andra sakägare har även renskötseintresset, såväl i form av den enskilde renägaren som i grupp möjligheter att på sökandens bekostnad anlita såväl juridisk som teknisk expertis i vattenmålen. Denna möjlighet har även utnyttjats och för närvarande finns det ett flertal privatpraktiserande advokater och tekniker, som mer eller mindre specialiserat sig på de olika lappfrågorna. Genom både egna utredningar, utredningar som verkställs av länsstyrelse och inte så sällan utav vatten-

Diagrammet anger antalet renar under olika tider. En kraftig ökning har inträtt de senaste åren

na önskemål om sådana hjälpmedel har kunnat uppfyllas i samband med att vatten reglerats. Vägar, stigar, broar, flyttningsleder, tele- och radioförbindelser samt andra kommunikationsunderlättande åtgärder har åtsadkommit och renstängsel och renvaktarstugor har uppförts. Genom renstängslen har i många fall gränsområden mot inte tillåtna betestrakter, som kanske tidigare endast med svårighet kunnat utnyttjas, öppnats helt för renbetning. Samtidigt har bevakningsbördan kunnat lättas.

Nya renvaktarstugor har gjort vaktmanskapets övernattningsfråga framförallt människovärdigare och vägar har på många håll givit möjligheter till rationell slakt och tidsenliga transporter av renskötseprodukterna från slaktplatserna. Vidare har medel utdömts för kommande behov inom renskötelsen och

Samerna är inte rättslösa i vattenmålen och rennärigen är inte alls dödsdömd, konstaterar konsulent Ake Wikman — tidigare lappfogde i Jämtlands län — i sin andra artikel i Vi i Vattenfall om samernas och renskötelsens problem. Men för att renskötelsen skall kunna fortfara i ett starkt expanderande samhälle fordras det bl.a. undervisning och näringsmässig samverkan utövarna emellan.

knappast avgöras utan föregående noggranna undersökningar inom varje berörd lappby. Två sådana regionala utredningar pågår även för närvarande. Det torde dock vara ställt utom varje tvivel att det naturliga renbetet skulle kunna ut-

vissa erforderliga bygnads- och andra arbeten utförts.

Man kan säga att denna forsknings- och försöksverksamhet skall söka bringa klarhet i fyra stora huvudgrupper frågor inom renskötelsen: arbetskraftsorganisationen, renaveln, renfodret och renskötsekonomin. Bl.a. kommer sådana saker att diskuteras som lappbyns organisationsform, renens domesticering, renhjordens rationella sammansättning, storlek och omloppstid, slakt- och andra uttag, förädling av renprodukter, höjning av den naturliga betesproduktionen samt ersättnings- och kraftfoder för renar o.s.v. Att även en vetenskaplig bearbetning av renskötelsens lönsamhetsfaktorer kommer att bli av bestående värde säger sig självt. Sådant material saknas nu helt.

En god bärning

Renskötelsen kan vid rationell drift ge sin utövare en mycket god bärning. Den gör sig nytta av omfattande områden, som eljest inte skulle ge avkastning. Renskötelsen produkter har ett inte föraktligt värde ur försörjningssynpunkt. Enbart på grund härav kommer näringen att drivas under avsevärd tid framåt.

Men om renskötelsen skall kunna fortfara i ett starkt expander-

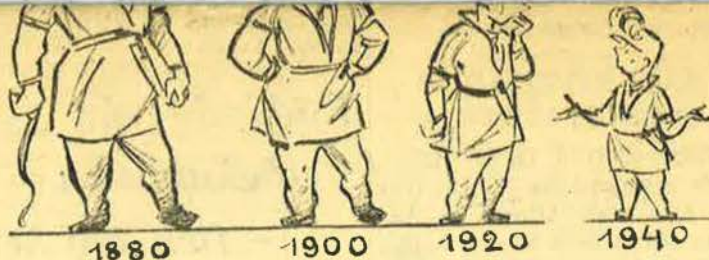

på de olika lappfrågorna. Genom både egna utredningar, utredningar som verkställt av länsstyrelse och inte så sällan utav vatten-domstol förordnad sakkunnig har dessutom renskötseln möjlighet att till fullo bevaka sina intressen. Och slutligen skall man inte glömma, att det är domstol, som i varje särskilt fall dömer på grund av det i målet framlagda materialet.

Vad som emellertid kan betraktas som mindre tillfredsställande i detta sammanhang är att lagstiftningen omkring frågorna vad beträffar renskötseln och de enskilda utövarna är så pass otydlig och omodern, att tveksamhet kan uppstå vid den slutliga bedömningen i vissa avseenden. För den skull har man även från Vattenfallsstyrelsens sida i några fall fört frågor vidare till överdomstol för prejudicerande dom. Tyvärr har detta på sina håll uppfattats som en aggressiv inställning till renskötseln och dess utövare.

Ett fall framåt

Inom renskötseln har man stor brist på bl.a. tekniska hjälpmedel av olika slag. Man står på det området decennier efter utvecklingen i samhället i övrigt. Många allmän-

År 1880 var 8.000 personer mer eller mindre direkt sysselsatta inom renskötseln. 1940 var motsvarande siffra 4.700.

utredningar åstadkommits, som i många avseenden torde bli av bestående värde. Det är därför ingen överdrift att hävda vattenföretagens positiva inverkan på renskötseln. Det finns faktiskt också många renägare, som inser detta utan att samtidigt ha en känsla av att "ha sålt sig".

Famtida åtgärder

Den största frågan i debatten omkring vattenregleringarna och renskötseln är naturligt nog betesfrågan. Man kan emellertid konstatera, att de hittills genomförda utbyggnaderna inte tycks ha skadat renbete i sådan omfattning, att verkan blivit negativ för näringen. Hur det kan ställa sig vid de fortsatta vattenutbyggnaderna kan

nyttjas betydligt mera rationellt med en annan renskötselform än vad nu är fallet. Därigenom skulle även utrymmet för andra intressen bli större inom renskötselområdet.

Som ett dödligt hot ser man nu inom renskötseln ett eventuellt tvång att minska renhjordarna. Denna inställning kan kanske vara förståelig, eftersom den negativa utvecklingen inom näringen kräver allt flera djur per familj för att ge existensmöjligheter. Men även om ytterligare betesområden skulle tillföras renskötseln, kan man inte undan för undan endast öka renmassorna för att nå en höjd avkastning. Detta kommer med nuvarande renskötselform enbart att innebära större förvildning av renhjordarna och krav på än mera svängutrymme för dessa. Betet kommer att utnyttjas mera orationellt och avkastningen att minska ger foderenhet. Den skenbart höjda avkastningen av större renstammar kommer med andra ord att i ett visst läge förbytas i än större förlust.

Oavsett om ytterligare vattenkraftutbyggnader kommer till stånd eller inte måste således andra medel tillgripas för att klara foderfrågan för renarna och höja näringsavkastningen.

Med hänsyn härtill och då det framstår som en tvingande nödvändighet att genom ytterligare vattenregleringar säkra landets ökade kraftbehov, har Vattenfallsstyrelsen hösten 1958 anslagit ett avsevärt belopp för forskning och praktiska försök på renskötselns område. Verksamheten kommer att drivas i samråd med Serri skogslappby i Jokkmokk, som ställt hela sin renhjord, omkring 1.000 djur, till förfogande. I spetsen står en försöksledning bestående av opartiskt ordförande samt vardera en representant från Serri lappby och Vattenfallsstyrelsen. Experter på olika områden skall tillkallas för medverkan och verksamheten beräknas komma igång hösten 1959, sedan

tid framåt.

Men om renskötseln skall kunna fortfa i ett starkt expanderande samhälle, fordras det emellertid bl.a. undervisning och näringsmässig samverkan utövarna emellan. Det fordras att man inte är rädd för att i praktiken omsätta genom forskning inom renskötseln och andra näringar vunna erfarenheter. Det krävs en aktiv anpassning till skeendet och det krävs inte minst ömsesidig respekt för alla de olika intressen, som i allt högre grad gör sig gällande såväl i samhället i sin helhet som hos den lappska befolkningsgruppen och dess modernäring.

Blind Bräcke-bo
vann Opel Kapitän
Bräcke (LT) Första vinsten i
M.H.'s Rikslottet, en Opel Kapitän gick till Bräcke, Frans Jonsson heter den vinnare.

Frans Jonsson med hustrun Marian

Konsulent Ake Wikman vid arbetsbordet i Vällingby.

RENSKÖTSELN OCH FRAMTIDEN

Av konsulent AKE WIKMAN

II.

Liksom varje annan näringsgren styrs renskötseln ekonomiskt av ett antal samverkande faktorer. Vissa av dessa är väl kända — andra har man ännu så länge mindre grepp om. Men minst av allt känner man till det verkliga sambandet mellan dessa faktorer och den olika styrande styrka de har inom näringen.

Det är därför ej heller möjligt att göra en fullt tillförlitlig lönsamhetskalkyl beträffande renskötseln. Man måste lita sig till endast de erfarenhetsmässigt kända förhållandena med vetskap om att andra saker kan förändra den slutliga bilden. Här framträder fullt klart bristen på näringsstatistik och metodisk näringsforskning. Man får hoppas att renforskningsutredningens förslag, som just i dagarna avlämnats till jordbruksministern, snarast realiserar, så att även detta underläge kan hävas inom renskötseln.

Vilken stor betydelse renen haft för sin ägare framhölls redan på 1700-talet av lappmarksmissionären och kyrkoherden Pehr Högström: »Renarne göra sine egare fram för alla hemtamda kreatur det bästa gagnet. De äro Lappens åker och äng, hans hästar och kor. Han har af sina Renar allt hwad wi hafwa av land och strand, från Indien och Lewandten». Citatet beskriver på ett utomordentligt sätt »den gamla renkonsten», självhushållets renskötsel. Denna form av renskötsel, som även brukar kallas den intensiva eller familjrenskötseln

Den extensiva renskötselformen har både för- och nackdelar. Fråga är emellertid om inte de senare tagit överhanden i dag inom större flertalet av våra lappbyar.

Den allt extensivare och lösli-gare renskötselformen för med sig ökande sammanblandningar mellan de olika grupperna. I samma takt som denna spridning ökar, minskar rensens tannhetsgrad och försvåras framförallt ett effektivt slakturval. Det hör till vanligheten att en renägare knappast har någon möjlighet att i en samlad renhjord finna igen en större delen av sina enskilda djur. Vid en rensamling för slakt måste

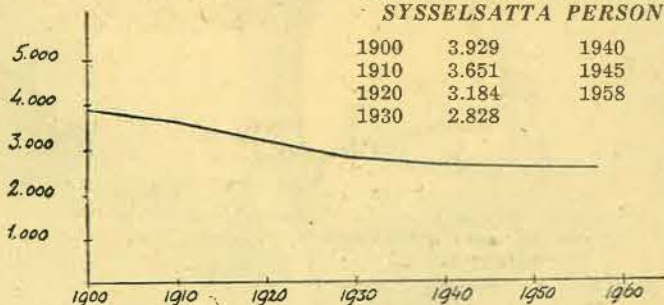
högre avkastning per djur räknat. Eftersom det är frågorna om renhjordens sammansättning och omloppstid samt slaktuttagen som direkt påverkar avkastningens storlek, måste man givetvis från fall till fall bedöma, vilken enhet som kan anses vara den ekonomiskt lämpligaste.

Antalet renar i landet uppgår nu till cirka 225.000 djur i netto-renstocken. Varje djur avkastar genomsnittligt i brutto per år omkring 30 kr. Värde av årsproduktionen vid nuvarande prisnivå uppgår därför till cirka 7 milj. kronor i producentledet.

Om man beräknar att kostna-

ANTAL INOM RENSKÖTSEL
SYSSELSATTA PERSONER

1900	3.929	1940	2.677
1910	3.651	1945	2.642
1920	3.184	1958	2.585
1930	2.828		

renägaren då antingen slakta av de djur, som finns tillstädes eller helt avstå. I de flesta fall är han tvingad att göra en avverkning, eftersom han behöver kontanter och uttagen måste då ofta göras bland avelsdjuren. Dagens renägare är med andra ord i den situationen att han för sin utkomst är mer eller mindre beroende av

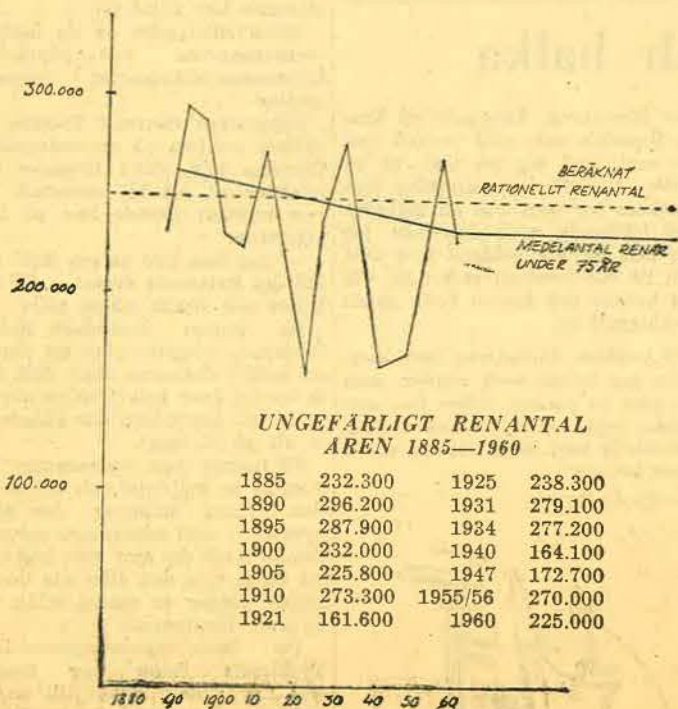
derna för det mänskliga arbetet belöper sig till cirka 50 procent av detta brutto och övriga omkostnader (skiljningar, flyttningar, arbetsredskap m. m.) till ungefär 25 procent, återstår ett årligt netto om cirka 1,8 milj. kronor att fördelas bland näringsutövarna.

Antalet lappby tillhörande personer uppgår till cirka 3.000. Nettoinkomsten av renskötseln per år för en normalfamilj uppgår således i medeltal för hela renskötselområdet till omkring 3.000 kronor.

Med denna siffra som bakgrund är det inte underligt, att särskilt de yngre renskötarna söker sig från näringen. Om nu alla inte gör detta för gott, gör man det i förstörande åtminstone under en stor del av året. Vården av djuren, som kräver praktiskt taget ständigt tillsyn, blir eftersatt och näringen i sin helhet direkt lidande.

Det finns ett visst överskott på människor, som skall leva av renskötsel. Detta överskott är i huvudsak koncentrerat till de äldre årsklasserna. Det torde vara meningslöst att med olika medel försöka behålla denna reserv, om inte samtidigt de produktiva åldersgrupperna kan få en sådan utkomst inom näringen att de bibehålls vid denna.

Det ojämförligt största hotet mot renskötseln i dag torde vara dess egen driftsform. Någon positiv utveckling har praktiskt taget inte förekommit näringsmässigt och detta är liktydigt med en tillbakagång. Nya vägar måste väljas.

UNGEFÄRLIGT RENANTAL
ÅREN 1885—1960

1885	232.300	1925	238.300
1890	296.200	1931	279.100
1895	287.900	1934	277.200
1900	232.000	1940	164.100
1905	225.800	1947	172.700
1910	273.300	1955/56	270.000
1921	161.600	1960	225.000

övergavs här i landet helt under 1930-talet till förmån för en mera kollektiv-extensiv.

Det torde inte vara överdrift att påstå, att övergången från den intensiva till den extensiva renskötselformen innebar den största revolutionen i renskötselns historia näst efter lapparnas övergivande av jägarstadiet och införandet av tamrenskötseln. Men detta är också i huvudsak den enda större förändring, som näringsmässigt sett skett under århundradenas lopp.

I dag är renskötselns huvudsakliga inriktning slaktdjursuppfödning. Och avkastningen erhålles i form av kött och hudar samt vissa mindre biprodukter, t.ex. horn och fett. Avkastningen växlar starkt emellan olika trakter men även mellan olika år. Att avkastningens storlek är direkt beroende av uppläggningsdriften inom den enskilda lappbyn eller storgruppen torde vara fullt klart, även om nu ett sådant resonemang inte accepteras på sina håll.

vad naturens nycker och andra tillfälligheter kan ge honom. Det är inget axiom att med nuvarande renskötselform ökande renmassor ger en i proportion därtill ökad avkastning. Snarare torde det förhålla sig så, att mindre renhjordar, som ger större möjligheter till kontroll över djuren och rationellare slaktuttag, även ger

Rensköttarkulturen förändras radikalt

Under senare år har frågan om den lapska kulturens framtid med hänsyn särskilt till exploaterandet av naturtillgångarna i renskötselområdet debatterats livligt i olika sammanhang. I denna debatt sparas det inte på påståenden om dödligt hot mot renskötselnäringen, rättslöshet för näringsutövarna och ett undertryckande av den lapska kulturens minoritetsintresse, skriver Ake Wikman i Vi i Vattenfall.

Oavsett det berättigade eller inte i påståendena måste det vara ytterst beklämmande för en folkgrupp att gång efter annan förklaras vara dömd till undergång. Det torde endast skapa ökad förvirring, osäkerhet och splittring i den redan tidigare inte allt för homogena lapska befolkningsgruppen.

Nu skall man inte förledas att tro att alla renskötselutövarer ser det moderna samhällets inverkan på den lapska kulturen som negativ. Uppfattningarna härom är inte entydiga. Men av olika orsaker märks dock detta inte alltid utåt. Allmänheten får i de flesta fall endast höra, att samhällsutvecklingen är farlig för den lapska kulturen, att ett kulturmord håller på att begås och att berörda folkgrupp är rättslös i denna process.

Kulturens kärna — rensköttarna

Det är den rensköttande gruppen — nu cirka 2.600 personer i vårt land med omkring 275.000 renar — som utgör den lapska kulturens kärna. Denna grupp och näringen har skapat de olika kulturyttringarna. Men dessa har under århundradenas lopp inte förts oförändrade vidare. I likhet med alla andra kulturer har såväl inre förhållanden som påverkan utifrån förändrat dess karaktär. Ekonomiska och biologiska omständigheter var t. ex. starkt bidragande orsaker till övergivandet av "den gamla renkonsten" — familjejenskötseln — till förmån för den nu rådande storgrupprenskötseln. Ökade kommunikationsmöjligheter och ekonomiska faktorer har totalt förändrat bilden av de årliga flyttningarna. Genom den allt intimare kontakten med den svenska kulturen har svenska språket och sveiska vanor vunnit allt kraftigare insteg i de rent lapska familjerna.

I stort har det undan för undan varit en fråga om anpassning — en utjämning av den tidigare mycket markanta skillnaden mellan svensk och lapsk kultur. Den enskilde lapske individen torde inte ha lidit men av detta. Man har ju även särskilt under de senaste decennierna medvetet strävat mot en sådan likställighet. Man kan inte bromsa en naturlig och sund ut-

Konsulent Ake Wikman vid Vattenfall, tidigare lappfogde i Jämtland, diskuterar i denna artikel den lapska kulturens framtid. Han pekar bl. a. på den genomgripande förändring i rensköttarkulturens historia, som håller på att ske.

skötseln betydligt mera bär- och slagkraftig än dagens. Mycket talar även för att en rationellare renskötsel skall kunna drivas jämsides med det i övrigt växande samhället. Och den lapska kulturen kommer att föras vidare under nya former.

Olämpliga åtgärder

Ännu så sent som under de första årtiondena av 1900-talet sköttes renarna allmänt i familjegrupper. Varje grupp hade sina renar inom avskilt område. Renhjorden vallades året om. Familjerna följde renhjorden vid flyttningarna mellan olika betestrakter. Renar användes allmänt som klövje- och dragdjur.

Denna skötselmetod fortlevde på sina håll ända fram till slutet av 1930-talet. Men redan under 1910-talets senare del hade en omsvängning börjat mot en extensiv form av renskötsel. Detta innebar i praktiken en kollektiv skötsel i sammanslagna storhjordar under långa tider av året. Självfallet har rensköttarna varit medvetna om att denna genomgripande förändring i renskötselmetoden ägt rum. Man har emellertid inte i alla avseenden anpassat arbetsformerna till den extensiva renskötselmetoden. Så har ej heller skett med lagstiftningen, som ännu i dag förutsätter individuell drift. Man har allmänt ej tillräckligt allsidigt uppfattat, vad förändringarna inneburit för näringen och andra intressen.

Småningom framträdde även

särskilt under de senaste decennierna medvetet strävat mot en sådan likställighet. Man kan inte bromsa en naturlig och sund utveckling. Man kan ej heller förmena renskötargruppen förutsättningar, som vi andra anser självklara. Men tyvärr råder fortfarande för den lapska gruppen en stor eftersläpning i både ekonomisk och social standard jämfört med genomsnittssvenskens. Och beror inte just detta i stor utsträckning på den syn man velat lägga och fortfarande på sina håll lägger på renskötarfamiljens levnadsförhållanden?

Men självbevarelsedriften hos den enskilde individen är för stor för att han i längden skall vara nöjd därmed. Den är även för stor, för att han skall låta sig påverkas av ett mer eller mindre romantiserat önsketänkande om lapparnas bibehållande av ett ålderdomligt herdeliv. En omställnings- och anpassningsprocess av större omfattning än tidigare är redan igång. I denna bild kommer givetvis även renskötseln som näring in. Denna utveckling påskyndas av det svenska samhällets allt kraftigare expansion och det torde knappast vara överdrift att man i dag står inför en genomgripande förändring i den lapska renskötarkulturens historia.

Detta behöver emellertid inte vara liktydigt med näringens och kulturens undergång. Man kan snarare förmoda att moderniserade driftsformer kommer att göra ren-

skötseln till en mer intressant näring och andra intressen.

Småningom framträdde även missförhållanden, som otvivelaktigt till stor del hade sin grund i bristfälligheter i renvården. Omfattande utredningar har särskilt under 1930-talet företagits. Och därefter har man genom reglerade bestämmelser och stödåtgärder försökt åter nå fram till ordnade förhållanden. Ett bestående intryck är dock, att åtgärderna på längre sikt ej varit lämpliga. De har snarare verkat konserverande på ålderdomliga former än främjat ett naturligt och behövligt framåtskridande.

Omställning tvångsvis

I dag är renskötseln stora frågor ständigt sjunkande lönsamhet, stora anpassningssvårigheter i allmänhet och djupgående motsättningar till andra intressen. I stället för att renskötseln utövare i stort borde kunna styra och främja anpassningen till den pågående samhällsutvecklingen — utan att därför ge avkall på sina intressen — sker nu en radikal omställning mer eller mindre tvångsvis. Näringsutövarna kan inte i nämnvärd grad påverka den.

Förvildade renmassor

Betecknande är ju också att renskötseln på sina håll antagit en till ytterlighet gående extensiv form. Stora okontrollerade, delvis förvildade renmassor från flera lappbyar strövar omkring här och där. Oregelbundna och ofullständiga samlingar samt oordnade flyttningar till och från de olika betesmarkerna är karakteristiska drag i dagens renskötsel. Denna tendens mot tilltagande förvildning av renarna är fullt skönjbar inom de flesta områden. Fråga är, om man inte på vissa håll bör betrakta renstammen som förvildad tamren.

Utvecklingen inom renskötseln har under en följd av år varit och är fortfarande negativ. På grund härav står nu också många av dess förespråkare i opposition mot praktiskt taget all utveckling i det moderna samhället, vare sig det då är fråga om vattenkraftutbyggnader, skogsvårdsåtgärder, anläggande av vägar och skjutfält eller uppförande av turistanläggningar.

risloffersson från Östersund bet
nådagssertermiddagen. Han hade
de och fiskat, men på måndagsm
sig ut ensam på isen, trots att b

ndsbo för
e i västj

ÖSTER
LÄ

Renskötselns liv eller död funäskursens innersta fråga

Funäsdalen (ÖP:s utsände).

Om man klär av de händelser som för ögonblicket timar i den trevna gäststugan i Erikssons pensionat i Funäsdalen ända in till bara kroppen skulle man kunna säga att det gäller renskötselns liv eller död. Ämnet för den folkbildningskurs till vilken Sameätnam och Härjedalens folkbildningsförbund har inbjudit är Skogshanteringen och renskötseln i Jämtlands län, södra delen. Man kan bortse från att ämnet har lokaliserats till ett visst område inom ett visst län. Det väsentliga är att skogshanteringen och renskötseln träffas och diskuterar.

Inom renskötseln är läget nämligen nu sådant att utrymmet för näringens bedrivande blir mindre och mindre. Betsmöjligheterna krymper till följd av bl. a. sjöregleringarna. Om stammen skall kunna behållas, måste nya betesmarker fram, och det är skogen som måste tillhandahålla dem. Det är många som anser

att renens förekomst i skogsområdet är till skada för skogen och skogsvården. Det är många som anser att dylika synpunkter saknar grund. Konferensen i Funäsdalen ämnar så långt möjligheterna erbjuder, gå till grunden med dessa motstridande synpunkter, dra fram alla aspekter, ge båda sidorna chansen att ta

la fritt ur hjärtat. Från skogarehåll är uppslutningen god, från samernas sida mindre god.

Resultatet av de tre dagarnas förhandlingar och exkursioner kan på sin höjd bli ett principuttalande, säger lappfogde Ake Wikman. Det är emellertid

FORTS. PÅ SID. TRETTON ④

Fem framträdande figurer i Funäsdalen: fr. v. lappfogde Ake Wikman, jägmästare Folke Skuncke, jägmästare Gunnar Bredhe, f. jägmästare J. E. Wretling och rektor Lennar Wallmark.

ÖP 23/9 - 55

Torsdag 28 jan. 1960

Renstängsel för 550.000 kr

I motion i första kammaren av hr Olof Pålsson och i andra av hr Erik Larsson i Norderön föreslås att riksdagen skall uppdraga åt regeringen att anvisa 550.000 kr. till lappväsandet i Jämtlands län för att i enlighet med länsstyrelsens utredning uppföra ett renstängsel inom Jämtland och Härjedalen.

Alternativt föreslås att motsvarande belopp skall anvisas ur lappfonden att utgå förslagsvis hälften i år och andra hälften nästa år.

Framställningen har gjorts till regeringen om att anvisa det nu avsedda beloppet för renstängslets uppförande, men regeringen har inte funnit lämpligt att nu genomföra detta bygge. Istället har rekommenderats andra åtgärder, såsom starkare utslaktning av strövenar m.m.

Behovet av renstängsel i Jämtland och Härjedalen är emellertid synnerligen aktuellt. Enligt samstämmiga uppgifter från såväl den bofasta befolkningen som samerna själva är uppförandet av ett sådant stängsel den primära åtgärden som omgående bör vidtas för att lägga till rätta de missförhållanden som nu råder mellan de båda befolkningsgrupperna.

ERSUNDS-POSTEN 11/12-59

Ett vänlat avslag

Kungl. Maj:t har avslagit länsstyrelsens framställning om pengar till renstängselbygget inom länets södra lappbyar. Och det var vänlat. Om inte själva anslagsäskandet ges en vis grad av angelägenhet,

Jag lyckas...

om den sökande myndigheten själv svävar på målet när det gäller att fastslå berättigande, ja — — — då blir det avslag. Staten anslår inte pengar på vilka grunder som helst. Hela det tidigare handlingsprogrammet för en förbättrad renskötsel, som vunnit en exempelöst enig uppslutning, har rasat ihop som ett korthus.

I det utredningsbetänkande som anslagssökanden stöder sig på säger lappfogde Ejdemo: »Det ligger en ofullkomlighet i metoden att angripa ett system av djupare liggande orsaker, vilket det föreslagna spårstängslet egentligen innebär.» Det måste röra sig om samma djupare liggande orsaker som länsstyrelsen i Luleå bortsåg ifrån, när de byggde stängslen t.ex. i Norr-

kaitum och Talma. Riv dessa stängsel och se vad som händer!

I betänkandet presenteras en ekonomisk kalkyl, som innehåller flera gissningsmoment för att inte säga diskutabla slutledningar. Lappfogden tror t.ex. inte på att stängslet skulle kunna medverka till en produktionsökning. Men förbättrade möjligheter till slakturval måste väl ändå vara produktionsfrämjande. Det är ju oftast de tunga djuren som håller sig undan, och ett stängsel som tvingar dessa att befinna sig i huvudhorden skulle givetvis bidra till en minskning av smårenslakten.

Det var avkastningen av skogen på de jämtländska renbetesfjällen som en gång skapade Statens lappfond, och av rena anständighets-skäl borde Jämtland åtminstone få vad som procentuellt kan anses rimligt. I Norrbotten byggs det friskt, men ett stängsel som i bildlig bemärkelse har stakats rakt igenom Lappfonden får inte byggas. För de jämtländska renägarna är det i grova drag så att vattnet går söderut och skogen norrut. Det krävs att någon sätter en stake i strömmen.

Nils Anton Thomasson

nsdag 16 dec. 1959

Får jag be om ordet!

RENSTÄNGSLET IGEN

Den ton i det skriftliga umgänget, vari lappfogde Ejdemo avslutar sitt genmäle till mitt inlägg i renstängselfrågan, är någonting som jag varken kan eller vill tillägna mig. Det står inte i min spontana förmåga att ens allvarligt lyssna till ett sådant soråk, vilket jag förklarar ber att få meddela.

Mina uppfattningar i renskötselfrågor stödde sig på erfarenheter från intim kontakt med rennärningen under mer än tjugo år, varav en betydande tid i den aktiva renvården. Mina skäl är grundade på upplevd och angelägen övertygelse, och det vore mig fjärran att utan ärende kritisera för kritikens egen skull. Den nu aktuella frågan lämnar mig inte på något sätt oengagerad, och man får hoppas att lappfogde Ejdemo inte tror sig befriad från plikten att vid behov lämna oeffekterade besked eller bemötanden.

Det har förekommit många rena tankeskapelser inom lappväsandet. Många abstraktioner, många för den renskötande lappallmogen ogripbara termer, som inte på något sätt bidragit till att minska klyftan mellan vad som är och vad som synes vara. Om man skriver lappfogdens namn i stället för "utredningen" eller "arbetargruppen" anser jag det vara en tillåten konkretisering. Att chefen personifierar ämbetsverket är gängse språkbruk och att lappfogde Ejdemo angeläget påpekar att flera inom länsstyrelsen har deltagit i arbetet med det aktuella renskötselärendet kommer en smula överraskande.

Det finns ingen i renskötselfrågor införsatt person, som mig veterligen trott på att enbart ett stängsel skulle kunna lösa alla problem i de här berörda renbetestrakterna. Men om man skall reda ut en stor härva måste man börja i någon ända, och eftersom stängselprojektet sammanfaller med skogsägarnas mer och mer omutliga krav, vore det väl lämpligast att med kraft gå in för stängslets förverkligande.

Förutom renstängselförslaget finns fyra andra "avsäntade synpunkter" i länsstyrelsens utredningsbetänkande eller P.M. som det rubriceras. Bland dessa synpunkter kan jag, med handen på hjärtat, inte finna någonting som är nytt. Ingenting som inte varit känt och framfört sedan årtal tillbaka och i viss utsträckning prövats och befunnits ineffektivt. Man kan ju t.ex. nämna den "engångsskiljning" som, vad jag kan finna, blev det enda faktiska resultatet av 1948 års utredning. Den sträckte sina verkningsutöver ett par tre månader.

"Ordnade flyttningar mellan sommarhalvårets och vinterhalvårets betestrakter måste upprättas". Innan man kommer med en sådan rekommendation måste man först kunna peka på flyttningsträcor av en längd som på ett verkligt sätt tvingar till hordsammansättning och en viss tämjning av renarna. Enligt min mening är det

säkrast att helt lämna tanken på att det kan ske några underverk med renarna på deras väg från Glen till Börtan eller t.ex. från Anärfjället och till Långatrakten.

I P.M.-et talas om "renar, som uppvisar benägenhet för strövning". Under den intensiva renskötselns tid fanns det vissa renar som var så att säga hemkära och andra som inte ägde denna egenskap. Nu när renskötseln är annorlunda, och oåterkalleligen annorlunda, kan man nästan säga att flertalet renar strövar och särskilt i fjälltrakter, som inbjuder därtill. Om utredningens förslag om utslaktning av strövenar i full utsträckning skulle tillämpas, innebure det en i det närmaste total utslaktning av renhorden inom Tranris lappby, där fjällens betesförhållanden periodvis frestar renarna till flykt.

Nej, jag kan inte finna något annat än stängselförslaget som är av väsentligt värde i "1959 års jämtländska utredning beträffande renskötseln". Att lappfogde Ejdemo inte helt är missnöjd med Kungl. Maj:ts nyligen meddelade beslut anser jag vara någonting för rennärningen alarmerande.

I södra Jämtland och Härjedalen har vi ett utav landets allra yppersta renbeten. Det rikliga lavbeståndet och de gynnsamma klimatiska förhållanden gör att trakten ur renbetessynpunkt inte med nämnvärd marginal kan överträffas av någon annan. Att trycka på detta faktum bör kunna hjälpa länets myndigheter att komma in på frejdigare och, skall vi hoppas, mera fruktbärande linjer i lösandet av renskötselproblemen.

Nils Anton Thomasson

Renbetesfjällens avkastning hör komma lapparna till del

Med hänsyn bl. a. till lapparnas berättigade krav att avkastningen från renbetesfjällen kommer dem till godo kan länsstyrelsen i Östersund inte förorda domänstyrelsens förslag angående omorganisation av renbetesfjällens revir, heter det i det yttrande, som länsstyrelsen nu avgivit till kmt. Skulle förslaget ändå vinna beaktande, hemställer länsstyrelsen, att hänsyn tas till de synpunkter, som länsstyrelsen framlägger.

Domänstyrelsens förslag går i huvudsak ut på att renbetesfjällen, inklusive de s. k. renbeteshemmanen, helt inordnas i domänverkets förvaltning, att skogsavkastningen tillföres domänverket och att de ändamål, för vilka skogens avkastning varit avsedd, täckes med medel som anvisas över riksstaten.

Länsstyrelsen erinrar om att staten på ett verksamt sätt ingripit för att så vitt möjligt motverka de olägenheter, som orsakades lapparna i samband med avvittringens genomförande i Jämtlands län. De vid nämnda förrättning för lapparnas behov avsatta, starkt kringskurna renbetesområdena — renbetesfjällen — har utvidgats genom inköp av renbeteshemmanen, vilka enligt renbeteslagen har samma karaktär som renbetesfjällen. Dessa inköp finansierades i början helt genom försäljning av skog från de vid avvittringen till förmån för lapparna avsatta renbetesfjällen samt sedermera även genom skogsavkastningen från de inköpta fastigheterna.

Det är förklarligt att lapparna under dessa förhållanden anser sig på sätt och vis äga rätt även till de medel, som inflyter från renbetesfjällen och dessa fastigheter och som ingår i statens lappfond samt att de fordrar att fonden användes till deras förmån såsom ersättning för de växande svårigheter, som genom utvecklingen drabbar dem och deras näring.

Den historiska utvecklingen av renbetesfjällens och statens lappfond tillkomst samt den omständigheten att den nuvarande ordningen beträffande anvisande av medel för lappväsendets behov visat sig ändamålsenlig har bidragat till länsstyrelsen den uppfattningen att någon organisationsändring ej bör ske med mindre synnerligen starka skäl från skoglig och administrativ synpunkt anföres för densamma. I detta sammanhang erinras om att förslag om anvisande av medel för lappväsendet över riksstaten även väcktes av riksdagens revisorer 1957 men inte vann statsmakternas beaktande. Vidare erinras om att Nordiska rådet antytt behovet av ökad fondbildning för lapparnas räkning.

Frågan gäller sålunda om man genom ändrad administration av skogsskötsel eller andra därmed sammanhängande åtgärder kan uppnå ökad avkastning av renbetesfjällens skogar. Lantbruksnämnden i länet har icke ansett sig kunna godta domänstyrelsens utredning som det enda tänkbara alternativet för ett gott ekonomiskt utnyttjande av renbetesfjällens skogstillgångar. Länsstyrelsen delar

denna uppfattning och gör den reflexionen att skogsavkastningens redovisning på ena eller andra sättet inte rimligtvis i och för sig kan inverka på driftresultatet.

GOTTGÖRELSE AT LAPPFONDEN

Med hänsyn till vad sålunda anförts kan länsstyrelsen ej förorda det föreliggande förslaget. Om detta ändå skulle vinna beaktande gör länsstyrelsen en del erinringar mot detaljer i förslaget. I utredningen beröres ej frågan huruvida statens lappfond skall på något sätt erhålla gottgörelse för att avkastningen från renbetesfjällens skogar för all framtid berövas fonden. Det synes dock att vederlag, som kan anses motsvara skogsavkastningens kapitaliserade värde under angiven förutsättning bör tillföras fonden.

Lösensumman bör bestämmas efter taxeringsvärdena på skogsmark och växande skog. Huruvida statens lappfond efter sådant kapitaltillskott framdeles ensam förmår att tjäna det syfte, för vilket den är avsedd, är givetvis i första hand beroende på storleken av detta tillskott och anslagsbehov, dvs. förhållanden, som inte kan bedömas nu.

Om avkastningen av skogarna på renbetesfjällen tillföres domänfonden, finns fördenskull icke anledning att på domänverket överflytta någon av de förvaltningsuppgifter, som enligt renbeteslagen och andra bestämmelser åvilar annan myndighet. Länsstyrelsens uppgifter med lapparna och deras näring bör därför lämnas orubbade liksom lantbruksorganens bestyr med arrendelägenheterna och kammarkollegiets rättsliga vård beträffande renbetesfjällen.

ERSÄTTNING FÖR MARKSKADA TILL LAPPARNA.

Domänstyrelsens förslag att ersättningar för skador på bl. a. skogsmark på renbetesfjällen skall tillföras domänfonden överensstämmer åtminstone under vissa förhållanden ej med renbeteslagen där det anges att skälig gottgörelse skall lämnas till förmån för lapparna för intrång på område som efter kmt:s medgivande undantages från deras begagnande. Att detsamma bör gälla även för mark på renbetesfjällen, som på annat sätt göres för lapparna mer eller mindre obrukbar, t. ex. tvångsvis enligt vattenlagen synes uppenbart.

Lapparna innehar en privilegierad ställning beträffande renbete i landet och denna rätt innefattar en vidsträckt rätt att utnyttja — vad Jämtlands län angår — i första hand renbetesfjällen. Det är naturligt att då lapparnas rätt att för renskötselnäringen använda mark på renbetesfjällen inskränkes eller helt frånges dem, de i görligaste mån skall hållas skadelösa. Länsstyrelsen motsätter sig därför att ersättningar av här avsett slag utan vidare tillföres domänfonden.

Under den förutsättningen att statens lappfond med anledning av den föreslagna omorganisationens genomförande erhållit särskild ersättning för att skogsavkastningen frångästs fonden, anser länsstyrelsen att domänverket av utfallande belopp för ianspråktagen skogsmark bör erhålla en del, nämligen en i förhållande till den ursprungliga lösensumman för marken skälig andel av nämnda belopp.

Ryska renforskningsresultat används i svenskt miljonförsök

Från vår utsände medarbetare NILS RÖHNE

Stockholm (ÖP). Renskötelsen i Sverige kämpal' med stora problem. Ett av dessa är d Jmfattande vattm-egleringar som gjorts och som kommer inom de närmaste årn, siirskilt i Nonbotten. Samerna hävdar att hela deras existens är hotad näi. de bästa renbetena försvinner. Men inget ont utan något gott ...

renbetena försvinner. Men inget ont utan något gott ... I höst startar ett stort experiment som kan få en synnerligen stor betydelse för hela rennäringsen. Bakom följ-söks-verksamheten som skall bedrivas i Serri lappby i Norrbotten ligger Vattenfall som beviljat 150.000 kl'onor till

försöken. Kostnaderna för verksamheten kommer dock att uppgå till över mHjoneti. Iddegivare till utredningen är f. lappfogden i östersund konsulent Ake Wikman. En rad svenska fol-skare - ett par av dem internationellt berömda - blif. engagerade. Man kommer bl. a. att försöka tillgödotöra sig ryska rön om l-enskötseln.

Avsikten med försöksverksamheten i Serri är att Vattenfall vi! påvisa att mäll kan driva i-enskötsc] på mindxe ytor och med samma resultat a[er bättre resultat än vad man nu får. Försöken kommer att beröva en rad av grundfaktorerna för en rationellare och mera ekonomisk renskötsel. Reaktionen från samernas sida har varit både positiv och negntiv. Ett vanligt påpekande är: Bara pengarna till utredningen inte kommit från VattenfaH ...

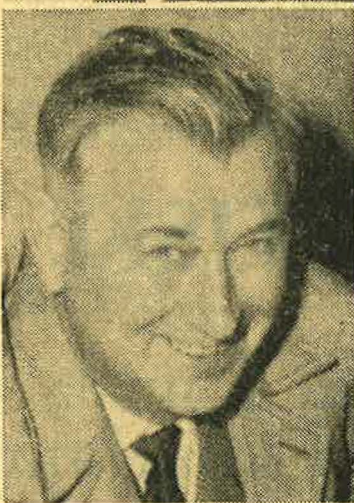
Anledningen till att Serris skogslappby som ligger mellan Stora och Lilla Luleäi v utvaldes som försöksområde är att just i detta område kommer kraftverken att inverka på renbetesområdena. Tre kraftverk berör rri: Ligga, som redan är färdigt, Messuare och Porsi, båda under byggnad. Ersättningarna till lapparna i Serris har beräknats uppgå till mellan en halv och en miljon kronor.

Serri la,ppby har fem husbönder som tkiver renskötsel och vidare har den bofasta befolkningen en del renar. Sarrimanlagt finns det 800 renar men försöket kommer att omfatta cirka 1.000 renar. Verksamheten skall pågå i fem år till en början och ledas av en försöksledning bestående av en samerepresentant, rektor Lennart Wallmark, Jokkmokk, Åke Vikman från Yättenfall och ordföranden, 1:e länsnotarie Lars Hallberg, Luleå. En församlingsledare skall vidare utses inom kort.

- Försöksverksamheten avser att få fram besked om vilka tekniska, biologiska och andra åtgärder som kan vidtas inom renskötselnäringen för att göra den ekonomisk bärkraftigare, säger konsulent Wikman.

10-MILASTÄNGSEL

En av de första åtgärderna blir att inhägna hela la>Pbn m ett ren-stängsel, som blir 10 riil i omkrets. I vår börjar man med att sätta upp stängslet. Redan finns en

Konsulent Ake Wikman (överst)
och professor Artur Hansson

för lång, på sina håll 10--12 år. Lämplig omloppstid är fem år, säger man.

Vidare är det en orimlig könsfördelning inom många hjordar. Det förekommer förhållandet en hane på en hona. Förhållandet 1:3 eller 1:5 skulle vara betydligt mer givande. Det kan i försöken bli tal om korsningsförsök, eventuellt med hjälp av insemination, som i så fall blir de första försöken i världen med renar.

Näringsexpert blir professor Sture Eriksson oå Ultuna. En annan ...

En av de första åtgärderna blir att inhägna hela lappbyn med ett renstängsel, som blir 10 mil i omkrets. I vår börjar man med att sätta upp stängslet. Redan finns en mindre försöksstation på plats i byn Slakka som är boplatz för lapparna. Renägarna har ingått en överenskomelse med försöksledningen som ställer renhjorden helt till forskningens förfogande och de är garanterade minst lika stora inkomster som tidigare. Vidare ställer de arbetskraft till förfogande. En renskötare från Härjedalen, Alf Willenfeldt, Tännäs, ingår också bland rensköterna.

En sammanfattning av de viktigaste forskningsområdena i Serri-projektet ser ut så här: avelsforskning, näringsforskning, växtforskning, mikrobiologisk forskning, näringsekonomisk forskning. Dessutom blir det vissa undersökningar av renen kontra skogen och vissa fiskefrågor, som berör Serri lappby.

AVELSFORSKNING

Avelsforskningen leds av professor Artur Hansson, internationellt berömd husdjursforskare. Det blir undersökningar av aveln i allmänhet, om renhjordens sammansättning i fråga om ålder och könsfördelning. Experter hävdar att omloppstiden i hjordarna är alldeles

som i så fall blir de första försöken i världen med renar.

Näringsexpert blir professor Sture Eriksson på Ultuna. En annan ultunaforskare blir växtexperten Ewert Åberg liksom mikrobiologen, docent Per-Olof Nilsson.

NÄRINGSFORSKNING

Bl. a. kommer man att undersöka det naturliga renbetets värde ur näringssynpunkt och om man med hjälp av enklare kultiveringar kan få fram ett bete som är tillfredsställande. Man planerar försök med övergödning av betesmarker. Vidare skall man undersöka om man kan ge renarna tillsatsfoder och om man i betet kan införa nya växter.

Man vet f.n. ytterst lite om dessa saker. Försök med tillsatsfoder har bl. a. gett till resultat att renarna inte tålt detta. Det finns dock vetenskapsmän som hävdar att man kan tillvänja även renen annat bete än det naturliga. Här kommer mikrobiologen in i sammanhanget. Han undersöker de mikroorganismer som bildas i av olika foder i renens tarm. Vid tidigare försök har det visat sig att s.k. betfoder utarmat dessa för matsmältningen viktiga mikroorganismer i rentarmen och att

30-ÅRIGA LAVPLANTAN

Hur viktig och betydelsefull betes- och foderfrågan är bevisas av en liten men intressant detalj: en ordentligt avbetad lav-planta behöver 30 års tillväxttid innan den är helt uppväxt igen.

De näringsekonomiska forskningarna skall i Serri-projektet ske under professor K. E. Svärdröms ledning och vidare blir det en veterinär knuten i försöken, veterinär Magnus Nordkvist, som även medverkar i lappväsandets renforskning i Dundret och med vilken Serri-forskarna skall ha intimt samarbete.

— Det råder ingen tvekan om att vi i Sverige har mycket att lära av ryssarna som kommit längst ifråga om forskningarna kring renskötseln, säger konsulent Wikman. Vi vet att ryssarna fått fram renstammar som har en betydligt högre medelvikt än de nordiska renarna.

I Sovjet finns det renar med medelvikt uppemot 100 kilo mot nordiska siffror på 40—50 kg och handjur på uppemot 200 kilo mot 70—80 här. När det gäller rationell skötsel ligger vi nog också efter även vid jämförelse med Norge. I Norge (vid tamrenssällskapen) och i Ryssland räknar man med en vaktare på 500 renar medan i Sverige är en vaktare på 300 renar. I Ryssland har man f.ö. ökat renstammen under senare år från cirka två milj. till fyra miljoner. Sveriges ren-tillgång uppskattas till c:a 275.000.

RENUTREDNING SNART KLAR

Till slut kan man konstatera att det f.n. råder stor aktivitet inom olika organ som sysslar med renskötseln. Före jul räknar man med att renutredningens betänkande skall läggas fram — ordförande i utredningen är landshövding Totte. I den utredningen har man bl. a. sysslat med organisationen av renskötseln och bildandet av någon form av ekonomiska föreningar och vidare en konsulenttjänst.

Hur är det med renarna? Riksförbundet bör ta vid

Enligt tidningsreferat har markägarna i en del trakter hållit ett par s.k. protestmöten, säger Jonas Åhrén, Frostviken, där de ventilerat sina känslor och anklagat lapparna för vårdslöshet för att de icke hindrat sina renar från att komma in på angränsande markområden, där renarna saknar betesrätt under sommarmånaderna. Strörenarna fördärvar bl.a. gröda, skog och jakt. Stängsel nedtrampas, och skogsplantorna äts upp av renarna, heter det i referat från mötet i Kövra.

Man anklagar vidare länsstyrelsen som haft så lång tid på sig att göra något, men ingenting gjort, så att lapparna skall hålla sina renar inom lappbyarnas renbetesområden. Man har slutligen vänt sig till lappfogde Lundberg och undrat varför länsstyrelsen inte har bättre ordning på sina renar. Lappfogden har svarat, att lapparna inte tjänar något på de rådande förhållandena, utan de gör tvärtom kännbara förluster. Men med ett anslag på cirka 500.000 kr skulle vi få fram anordningar i form av renstängsel m.m.

Det har, enligt referat från ovan nämnda möte, framhållits att det bästa vore förstås att skjuta en ren här och var och hänga upp i träden, så att lapparna ser, att vi menar allvar. Det borde också vara förbud för lappar och renar att visats på enskilda skogsmarker under sommarhalvåret, heter det vidare. Skulle emellertid lapparna förbjudas att vistas och söka rätt på sina renar i angränsande enskilda marker, kan de ju ej komma i tillfälle att upptäcka och se de skjutna renarna, som skulle tjäna som varnagel för dem, när deras renar strövar in på enskilda marker!

Hotfulla uttalanden

När man läser dylika hotfulla uttalanden, som de från mötet i Kövra, går tanken osökt till nazismen. Här är det tydligen med nazismen besläktade tankegångar, som vill sticka upp och göra sig gällande i första hand mot lappar och renar. Man erinrar sig också 1800-talets sista årtionden, när brukspatron Vilhelm Farup satte i gång sitt utrotningskrig mot renarna i Härjedalen. På Ljusnedals bruks marker nedsköts då tusentals renar till ingen nytta, varvid kadavern lag och ruttade ute i marker och förpestade under sommaren fjälluften i dessa trakter. När 1919-1923 års lappkommitté i midsommartiden 1920 reste upp till Ljusnedal för sammanträden med lappar och bofasta i frågan om revidering av renbeteslagen, visade framlidne lappfogde A. Staaf en liten myr vid sidan om landsvägen, någon kilometer från Ljusnedal. På denna myr hade 50 stora renoxar nedskjutits av brukets folk, som utkommenderats för att skjuta renarna. Kropparna fick ligga där och spred under den varma sommaren en vämjelig stank för de bofasta, som icke bodde i närheten.

Icke nog med att renarna skötos

Renägare Jonas Åhrén.

ned i massor, utan en renskötare blev också nedskjuten på en myr, när han var i färd med att driva renarna från myren. Många renägare i trakten blev genom nedskjutningarna utarmade och måste ströva nedåt Hälsingland för att genom tiggeri klara livet. Det berättas, att människorna ömkade sig över de utarmade lapparna och gav dem rikligt med mat och kläder, så att de inte skulle svälta och frysa ihjäl under sina tiggerfärder. Detta visar, att före renbeteslagens tillkomst var de renskötande lapparna i många trakter en rättslös minoritet.

Larm slogs

Framlidne författaren Jonas Stadling från Oviken var den förste, som slog larm genom artiklar i Aftonbladet som då var frisinnad. Resultatet blev, att en motion om den hänsynslösa nedskjutningen av renar på Farups marker lades fram i riksdagen. Farup var ledamot av riksdagens första kammare och försvarede sitt handlingsätt med att han förde en kulturkamp mot inkräktare, nedskjutningen gällde inte enbart renar, som tillhörde lapparna, utan också renar, vilka ägdes av en del bönder i trakten.

I sin bok, "Ljusnedals Jakko", skildrar Stadling de vedervärdigheter, som lapparna utsattes för av Vilhelm Farup och hans gelikar. Denne Jakko var huvudpersonen i boken, och många händelser utspelades kring hans person under denna svåra tid.

Hade samevännen Stadling ej ingripit i tid, torde renstammen i Härjedalen med all säkerhet gått sin undergång till mötes, och renskötseln i denna landsända varit en saga blott. De renskötande samerna hyser därför en stor tacksamhet till kämpen och människovännen Stadling, som offentligen i pressen vågade försvara deras renskötsel mot den store godsägaren i Ljusne-

Renen åter skogsplanter

För att återgå till frågan om renskador på skog, så framkom det på mötet i Kövra bl.a., att renarna även åt upp skogsplanter. Detta påstående är ren lögn. Men det är väl så, att när sanningen ej räcker till, då tar man lögnen till hjälp för att vilseleda en okritisk allmänhet om förmenta renskador. Vad renarnas hornfejning beträffar, så börjar den omkring 10-15 augusti och pågår till 20-25 september. I sanningens intresse bör omnämnas, att finns det tillgång i renbetesmarker av en- och videbuskar samt små risiga björkar, fejrar renarna med förkärlek skinnets av hornen mot dessa risiga föremål. Det skall emellertid inte förnekas, att en del skogsplanter kan bli förstörda genom hornfejning, men detta blir ej i någon större omfattning. Därför är det orätt att påstå, att renen är lika skadlig för skogsplanter som älg och getter.

När spridda renar i lugn och ro går över ett kulturfält eller uppehåller sig där, åstadkommes ingen skada på skogsplanter. Blir renarna däremot skrämde och jagade av rovdjur eller hundar genom ett kulturfält, förstörs troligen en del skogsplanter under renarnas flykt undan sina förföljare. Driver man vårdslöst en stor renhjord över ett kulturfält på vintern, kan skada lätt uppstå på frusna och därför sköra skogsplanter. Är plantorna däremot ofrusna, torde skadan bli ringa eller ingenting alls. Det har också konstaterats genom en utredning för några år sedan, att i helt kalhuggna kulturfält, belägna på bergssluttningar, är faran överhängande för de frusna skogsplantorna att bli förstörda vid snösmältningen om våren, när snömassorna kommer på glid utför fjället.

Älgen är rädd för ren

Man framhöll vidare på mötet i Kövra, att älgen var rädd för renar och ljudet av renskällor. Men vi samer här uppe i Frostviken har erfarit att älgar och renar trivs tillsammans i renbetesmarkerna, där älgar visats året om. Det är inom renbeteslanden inom lappbyarna, som älgen har en fristad undan licensjakten i marker, som gränsar till lappbyarnas områden. Vi har också konstaterat, att när det blir invasion av bärplockare till fjällområdena, flyr älgar till lugnare trakter, där de ej oroas av människor.

Luftrenar

Enligt referatet klagar också Per Paulsson från Idre över intrång av renar och nämner att det finns mellan sex- och åtta tusen renar i Idre kommun. Men mig veterligt finns det inte stort mer än det stadgade antal renar, som samerna där har rätt att ha. Paulsson måste ha räknat med några tusen luftrenar, så att effekten av hans klagomål över intrång av renar skall bli större. Han upplyser, att 1949 räknades i Idre 4.800 renar, men han aktar sig för att tala om att framtidens ordningsmannen Anders Olsson i Idre lappby minskade sin renhjord med tusentals renar och fick i inkomstskatt betala 21.000 kr.

I detta sammanhang bör kanske omnämnas, att priserna på renkött varit låga, varför renägarna ej sålt mer djur än vad som förbrukats för familjernas behov under året. Dessutom har det sänkts vägar för transport av renkött i fjälltrakterna.

En kommunalman i Idre omtalade vidare för mig, att Olsson var den störste skattebetalaren i Idre kommun och tillade, att vad vore turismen i Idre med turisthotellet uppe på Grövelsjön om det inte funnits lappar och renar i Idrefjällen i närheten av turistanläggningar.

Min sagesman omtalade dessutom, att en stor del av befolkningen ville ha lappar och renar inom Idre socken. Jag talade även med en hemmansägare i Föskros, i vars närhet samerna har sina vinterbeten för renarna, att folket i byn tycker det är bra att renar finns på deras marker, och vid uppkomna skador på gröda får de ersättning av renägarna.

Folk på renbetesstigar

I augusti 1951 vistades jag en vecka hos idresamerna. I studiesyf-

te vandrade jag då i sällskap med Anders Olsson på Idrefjällen och kunde konstatera de många stakade turiststigarna över fjällen. Dessa stigar gick längs efter och tvärt över fjällryggarna och var så upp-trampade, att stenarna lyste blanka vid solsken. Turistsäsongen för den sommaren led mot sitt slut, men jag blev storligen förvånad, när jag trots detta såg så mycket folk på stigarna i fjällen, där renar skulle beta.

Jag frågade min följeslagare hur det gick med skötseln av renarna, när så mycket folk strövar kring, där renskötsel bedrivs! "Jo", svarade Anders, "skall man säga sanningen, så oroas renarna ofta av nyfikna turister under sommaren och ger sig i väg ned till angränsande enskilda marker, och då blir det genast klagomål över att vi inte vårdar våra renar bättre utan låter dem ströva till marker, där vi saknar betesrätt för våra renar under sommaren."

Medan Anders Olsson och jag siter vid kaffeelden i en fjälldal och dricker kaffe, upptäcker vi två turister, som färdas efter stigen. I sällskap har de en stor hund, som löper omkring före mannen. Plötsligt får hunden syn på en ren vid sidan om och anfaller genast renen och jagar den bortöver fjället, och snart har vi förlorat dem båda ur sikte. Anders Olsson stoppar raskt kaffegrejerna i ryggsäcken och skyndsamt beger vi oss i den riktning som den flyende renen tagit.

Turisterna, som fått syn på oss, sprang undan allt vad de förmådde. Vi skyndade efter, men tappade slutligen bort dem i den kuperade terrängen. Troligtvis gömde de sig bakom någon stor sten och ville ej ge sig till känna, ty det var ju olagligt att medföra hundar, som jagade renar, på färder inom renbeteslanden.

Ovanstående har jag relaterat för att påvisa hur det kan gå till där turismen slagit igenom. Däremot känner jag inte till huruvida turismen i södra Jämtland och Härjedalen stör renskötseln. I Väster- och Norrbottens fjällområden klagas på sina håll över störningar i renskötseln, genom att en del turister inte är så nogräknade, när de vistas i fjällen.

Sjöregleringarna inverkar

Genom sjöregleringar har renskötseln fått vidkännas inskränkningar och besvärigheter i flera avseenden. De planerade sjöregleringarna av många fjällsjöar kommer i framtiden att bereda renskötseln sådana svårigheter, att många av dess utövare måste upphöra med näringen och söka sig ett annat näringsfång.

Genom inskränkningar av betesmarkerna, kommer renarna att i ännu högre grad än nu att strömma in på enskilda marker under tider, då renbete ej är tillåtna. Staten måste träda hjälpsamt emellan, dels med stängselanordningar, dels genom expropriation av nya betesmarker, så att renskötseln skall kunna existera. De renskötande lapparna är ju en producerande folkgrupp, som genom sin näring producerar kött, som kommer det allmänna till godo.

I samernas urgamla renbetesland har många ingrepp gjorts i det förgångna, nuet och kommer att göras också i framtiden. Genom gruvdrift, skogsdrift, turism, jakt och fiske samt sjöregleringar har renskötseln måst avstå renbetesland, som det allmänna tillgodogjort för att höja svenska folkets levnadsstandard. Till allt detta kommer, att renskötseln ännu i dag utövas under ganska hårda villkor. Med detta som bakgrund ter sig klagomålen, över att renar ej respektiverat streckade linjer på kartan utan vandrat över till marker där de trivs, som små och obetydliga.

Till riksförbundet

Då de berörda lappbyarna är anslutna till Svenska Samernas Riksförbund, bör frågan hänskjutas dit. Riksförbundet kan då hos statsmakterna hemställa om en allsidig och opraktisk utredning, varj ingå representanter, som valts av Svenska Samernas Riksförbund. Först då kan en godtagbar lösning av problemen komma till stånd.

L T den 5/11-58

Många orsaker till rennäringens "kris"

Förhandlingsorgan angeläget önskemål

— Renskötseln behöver rationaliseras. Förutom rent praktiska åtgärder i form av stängsel, moderna vaktstugor, bättre vägar, transportmedel, slakterier m.m. behövs det en grundlig forskning och utbildning på området. Sist men inte minst behöver de rensköttande samerna ett representativt närings- och förhandlingsorgan.

Orden är konsulent Åke Wikmans vid Vattenfall. Han anställdes den 1 mars i år som konsulent för frågor rörande lapparna och renskötseln. Han har tidigare varit lappfogde i Jämtland. De frågor som hänger samman med renskötseln i våra dagar är av vital betydelse, anser han. I hans arbetsuppgifter ingår att söka bidra med lösningar.

— Det finns 275.000 renar i landet, fortsätter han. Omkring 3.000 personer är mer eller mindre knutna till renskötseln. De flesta får en hygglig bärgning av den. De kommer nog att få det i fortsättningen också. Renskötseln är inte på avskrivning som man på vissa håll vill göra gällande. En övergång till "stordrift", alltså till större enheter, blir emellertid nödvändigt för att renskötseln skall klara dagens något kärvar klimat. Denna tendens till "stordrift" är redan märkbar på sina håll.

"Dödsstötar" från flera håll

Det är populärt att skylla renskötselns "kris" på vattenregleringar och andra åtgärder för att trygga elkraftförsörjningen. Detta tal rymmer emellertid endast en del-sanning. De påstådda "dödsstötar" kommer också från andra håll. Hur mycket bidrar inte utvecklingen av samhällsbebyggelse till nödvändiga omläggningar av flytt-ningsleder och inskränkningar av renbetsområden?

— Med detta resonemang vill vi i Vattenfall inte på något sätt dra oss undan vår del av ansvaret. Vi är medvetna om att vattenregleringarna medför avbräck för rennäringen (även om de samtidigt innebär ett tillskott av kapital som kan användas för nödvändiga rationaliseringar). För att kompensera dessa avbräck söker vi oss fram till lämpliga praktiska lösningar.

— Under hösten har vi experi-

menterat med att skapa vår- och höstbetesland. Vi har anlagt prov-ytor om 10.000 kvadratmeter ovanför dämningsskärmen vid Ransaren. Det är ett försök i liten skala men det lovar gott för framtiden. Omedelbart efter röjningen drog sig ren-flockarna dit. Renen är ett utpräglat vanedjur — den söker sig till platser där det finns föda och stannar där. Om dessa experiment slår väl ut skall vi fullfölja dem i större skala.

Det stora problemet just nu är annars vilka kompensationsåtgärder vi skall tillgripa i samband med en eventuell utbyggnad av Lilla Lule älv. Intrånget där blir ganska stort. Bland de tänkbara åtgärder står väl främst uppförandet av renstängsel som tillåter ett så omfattande utnyttjande av betesmarken mellan de olika renskötselen-heterna som möjligt.

Delade meningar

I detta sammanhang vill jag gärna understryka hur viktigt det är för rennäringen att den får ett förhandlings- och näringsorgan i likhet med t.ex. jordbruket. De lokala förhållandena varierar starkt från plats till plats (i Jämtland och Härjedalen t.ex. har lapparna tagit betydligt starkare intryck av vår civilisation än längre norrut). Detta medför att kontakten mellan de olika enheterna är mycket bristfälligt och när man diskuterar vilka praktiska åtgärder som bör tillgripas rådet det mycket delade meningar bland näringsutövarna.

Där skulle ett organ som har överblick över renskötselns olika problem och som har juridisk rätt att förhandla ha en stor uppgift att fylla. Vissa försök görs också att få fram ett sådant organ — renutredningen t.ex. (där konsulent Wikman är sakkunnig) arbetar på att nå detta mål.

Lap sk trolltro urblekt Bockoffer vanliga förr

Samerna, eller lapparna som de också kallas, har aldrig utgjort någon stor befolkningsgrupp i vårt län. Numera finns omkring 1.000 och av dessa är en del bofasta och andra nomadiserande, alltså de har renskötsel som huvudsakligt näringsfång. När de första gången uppträdde i Jämtland är omtvistat och forskarna har olika åsikter. Det är dock fastslaget att lapparna redan i urnordisk tid under sina vandringar söderut vistades i de övre delarna av Ströms vattendal.

Detta folkslag var urbefolkningen i norra Skandinavien inre delar men deras härstamning lär inte vara tillfredsställande fastslagen.

I sin bok Grunddragen i Jämtlands och Härjedalens historia berättar Carl Sehlin att den medeltida litteraturen inte omnämner lappar i dessa landskap. Från mitten av 1500-talet börjar dock uppgifter visa sig om att de funnits. Det är några fogderäkningar som upptar åtskilliga namngivna lappar i norra Jämtland. Sedan utbreddes de sig söderut under strider med den bofasta befolkningen. I början av 1600-talet hade de på sina vandringar kommit till västra Härjedalens fjällvärld.

"Satan tillbads, trolldom brukades."

Samerna var i det närmaste hedningar till långt in på 1600-talet. Från statens sida gjordes dock en del för att utbreda kristendom bland dem. Det gick dock smält och i riksrådets protokoll från 1641 heter det att folket lever i avguderier. Satan tillbeds och trolldom brukas. Det behövs alltså både information och lärdom. Vad man spenderar på Guds församling det tas emot med välsignelse.

Så långt riksrådets protokoll. På en karta från 1646 hade en lantmätare antecknat att lapparna hade sitt tillhåll i västra och norra Jämtland i de stora och vida fjällen. Där fanns en tjärn som kallades Berkeltjänn och där hade de "gjort sin avgudeliga tjänst". Där offrades boskap, bockar och kor samt andra vita kreatur. Djuren störtades i tjärnen och sedan hade det synts som en blå låga till tecken på att djuren hade förtäts.

Avgudadyrkan var vanligt även i slutet av 1600-talet och en Daniel Toucher har i en avhandling om Jämtlands fjäll 1694 berättat att han vid besök i Offerdal hade sett en plats där man i ett resligt träd hade gjort en inhuggning, som föreställde någon slags gud eller demon.

Missionsarbete igång på 1700-talet.

På 1700-talet kom dock missionsarbetet i gång och den första lappskolan i länet inrättades i Föllinge 1746. 100 år senare startade Svenska missions-sällskapet i Laxsjö en skola, där omkring 20 lappar fick undervisning och fritt uppehälle. Pastor Michael Sandell upptog 1877 missionsverksamhet och det innebar bl. a. att i Hillsand inrättades ett barnhem och en skola för lappbarn.

Även i Härjedalen började man på 1700-talet med undervisning för samerna. 1758 antogs biskop Kiöring Lars Råmark till lapparnas lärare i Storsjö och längre fram flyttades undervisningen till Mittåda-len.

Det nämndes tidigare att det förekom strider mellan lapparna och den bofasta befolkningen. Det hade i viss mån sin orsak i den dåliga renvården. Hjordarna blev därför till stor del vildrenar som härjade nybyggarnas myrslätter. Efterlagändringar blev dock förhållandena bättre.

Men under tidernas lopp är det inte bara lapparnas näring som samhället sökt skydda. Även människorna har fått det annorlunda och de är nu jämställda med andra medborgare och underkastade skolplikt. Den nomadiserande manliga befolkningen är dock undantagen från värnplikt i fredstid.

Lappslojd upplivas?

Det gamla näringsfånget renskötseln har nu övergetts av många. Något som även kommit åt sidan är den forntida slojden. Lapparna var förr ett släkte med en särpräglad och konstnärlig slojd. Den har dock i viss mån kommit bort allt eftersom de gamla dött ut. Från en del håll har man dock på senare tid försökt väcka till liv intresset för konstslöjden och bland de ivrigaste i det fallet är rektor Wallmark vid samernas folkhögskola i Jokkmokk.

Å.

STEN

Öp 7/11-58

Renen gör större nytta än skada på skogen - älgjakten störs inte

Inlägg av Nils Gustafsson, Jänsmässholmen

I Kövra och Vemdalen har hållits möten för beslutande av åtgärder för som det heter få ett slut på det intrång som åsamkas älgjägare och de skador skogs- och jordbruk får vidkännas orsakade av renar. Av tidningsreferaten att döma har många av dem som yttrat sig på mötena gått till ytterligheter varför ett tillrättaläggande av deras påstående är befogat.

Vad gäller älgjakten ligger det i allmänhet till så att om älgjakten misslyckas och om någon av jägarna sett renar, så får dessa skulden. Renen skulle alltså enligt jägarens mening skrämja bort älgen eller omöjliggöra älgjakt. Detta påstående är helt gripet ur luften, renen är ju ingen fiende till älgen och skrämmer alltså inte bort den. En lyckad eller misslyckad älgjakt beror till största delen på jägarnas kompetens och förekomsten av älg i markerna.

Vi renägare jagar också älg och detta sker å marker där renar jämt vistas och inte har vi något som helst men av detta faktum. Min egen erfarenhet grundar sig på 19 höstars älgjakter och utdelningen har stått i proportion till vad man själv jämte hund kunnat prestera. Inget misslyckande har jag varit med om som renen varit skuld till.

Så har vi renens skadegörelse på skogen. Vad det anbelangar kan man utan vidare påstå att renen gör mångdubbelt större nytta än skada för skogsägaren och följaktligen skulle detta innebära motsatsen till vad som från skogsägarhåll hävdas d. v. s. renägarna skulle hellre få betalt än betala. Den oinvidde ställer sig kanske frågan till vari nyttan består. Jo, renen betar bort renmossan som täcker marken och bidrar med detta till ökade möjligheter för självsädd, enär skogsfröna då när grobar jord och inte som annars blir hängande i mossan och uttorkar.

Skadorna inskränker sig till att omfatta något enstaka träd som de skrubbar hornen emot. Skulle skadan jämföras med vad älgen åstadkommer är skadan renen orsakar inte värd att nämnas.

Tredje frågan gällde inägoskadorna. Förekomst av renar å odlad jord inträffar för det mesta om våren strax efter det marken blivit bar. Förklaringen till detta har vi att söka i det faktum att nyod-

lingarna fort blir gröna och renen söker sig dit för omväxling i dieten som under vintern bestått endast av vitmossa och skägglav. Efterhand som värmen kommer och det även växer gräs i skogen — försvinner renarna automatiskt från inägonerna. Nyodlingarna kan på utsatta ställen med många renar dagligen inpå innan dess ha blivit helt avbetade. Avbetningen — detsamma om nyodlingarna blivit helt svarta — är ändock inte att betrakta som skada enär renen med det betessätt den har till skillnad från kon, som med tungan river åt sig gräset så att även roten följer med, istället nappar grässtråna utan att riva upp roten. Bonden får följaktligen om han bärgar den tegen någon dag senare samma grödmängd som annars.

ENKELT MED STÄNGSEL

Skulle intrånget å inägonerna fortgå till långt in på sommaren och återkomma år från år vore det väl enkelt anordna stängsel som utestänger renarna. Att inte stängsel kommer upp på platser som är utsatta för renar trots att klagomålen varit över flera tiotal år, visar att de skador renen orsakar inte står i proportion till vad som från markägarhåll görs gällande. Det låga besöksantalet på mötena som anordnats ger också belägg för detta. Dessutom får man anta att en del inställde sig av ren nyfikenhet.

Kritik har framförts mot att man håller för stora renhjordar och att renägaren visar slapphet i bevakningen. Kritik mot själva renskötselarbetet finner jag groteskt, då den kommer från personer som inte ens vet hur det går till. Kritiken måste alltså bottna i en djupt rotad illvilja gentemot renägarna som det är svårt att finna någon förklaring på. Uttalandena har en viss likhet med vad som sägs i Little Rock i USA.

KONTANTHUSHÄLLNING

Renägarna har numera övergått till kontanthushållning tvingade därtill av utvecklingen i övrigt inom näringslivet. Detta har medfört att renägarna måste hålla större renantal mot förr vilket i sin tur ökar kravet på större betesområden och ökat antal renvaktare. Under senare år har inte renvaktare stått att få tag på i den utsträckning som varit önskvärd. Söker man orsaken därtill kommer skogsbruket med i bilden. Många sameynglingar har, under de gångna årens högkonjunktur i skogen, sökt sig från renskötseln lockade av de betydligt högre förtjänster som erbjudits dem där, plus de mera ordnade jämna arbetsdagarna.

Klagomålen mot renskötseln i södra Jämtland och Härjedalen är ingen ny historia, den har pågått så länge att den generation, som nu står på klagandesidan inte vet annat än, att det liksom hör ihop med det dagliga arbetet att det skall klankas på samens renägaren.

Samerna själva som heller inte hört annat än kritik tror att felet till kollisionerna är att söka hos dem själva. Detta är en naturlig reaktion som följd av den enorma press de utsatts för från den bofasta befolkningens sida. Renägarna försöker på olika sätt att forma renskötseln efter önsknin-

arna från klagandesidan (jag har själv arbetat i de aktuella trakterna en tid) utan att lyckas i strävandena, är inte detta ett bevis för att man nystar upp härvan från galen ända.

Till sist en vädjan till den kommitté som valdes på ifrågavarande möten: bidrag med Er medverkan till, att de uppdrag och ärende Ni anförtratts genomföra avskrivs, så att renägarna får den arbetsro de så väl behöver utan att ytterligare betungas med inställelser på sammanträden som aktioner av detta slag onekligen kommer att föra med sig. Yrkeskollisionerna renskötsel vis a vis andra näringsgrenar har inte den karaktär att det är befogat med sådana aktioner. Ni kan vara förvissade om att dessa sammanträdesdagar bättre behövs i renskötseln, för redan i dagens läge kräver renskötseln av sin utövare mer än något annat yrke i det svenska samhället.

Nils Gustafsson

Köp åt far

en Kapman HANDY SPEED - den idealiska sticksågen för varje hem. Ett fynd att ha i trädgården, garaget, hobbylådan! Finns hos varje järn- och lanthandlare och kostar komplett med 2 blad (ett för trä och ett för metall) endast

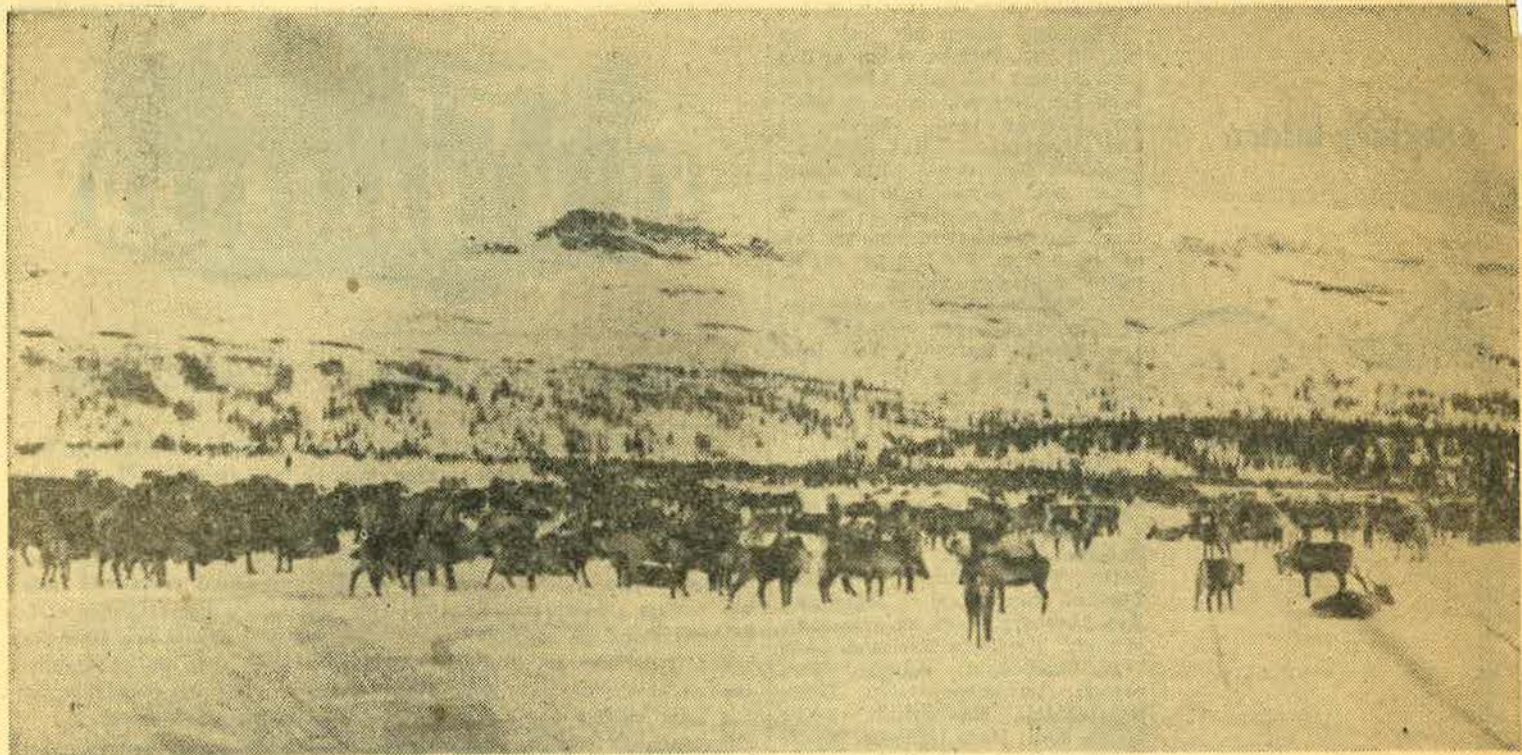
9:75

Handy-Speed

KAPMAN AKTIEBOLAG • VEDDIGE

Missionsrenarna som kom bort

Under medio av 1600-talet trängde nomadlappar med sina renar in i den västharjedalska fjällvärlden. De kom från Frostviken i Jämtland, och slog ner sina första bopålar på södra sidan om högfjället Bratt-Riet i Tännäs. De tycktes inte ha blivit något vidare kärleksfullt mottagna av ortens bönder då renarna gjorde stor skada på slätter, fåbodvallar och utestående höhässjor.

Twister uppkom mellan de båda folkraserna, och inbyggarna tyckte att det bästa vore att bli kvitt inträngarna. Genom en kungörelse, som upplästes flera gånger i Tännäs kyrka år 1741, förbjöds lappar att med sina renar uppehålla sig på Tännäs marker och fjäll. Men lapparna stannade kvar, och renarna gjorde skada!

Efter en klagoskrift till KB i Gävleborgs län (dit Härjedalen då hörde), utfärdades en kungörelse av den 28 november 1783 där lapparna förbjöds att med sina renar uppehålla sig i Tännäs, Funäsdalens och Randalens marker. Kronobetjäningen tillhölls att, »allvarligen fördriva lapparna till nordanlanden eller sina rätta hemvisten».

Kungörelsen torde dock ha haft föga effekt då jag finner av ett tingsprotokoll av den 19 juni 1801 att: »Tännäs samtelige byamän låtit i Rätten tid lagligen stämma Lappmännen Olof Hindriksson, Anders Jonsson och Jon Jonsson för någon åverkan och inträng medels kreaturens olofliga betande och trampande å kärandenas ägor särdeles de så kallade wählvallarna med mera till utförande».

Även lapparna klagade då de ej visste var de hade laga rätt att uppehålla sig med sina renar... Det var först vid avvitrningen på 1850-talet, som Rutfjället och

Ett intressant kapitel från 1800-talets
renskötsel i Härjedalen
Av INGEBRIKT BERGMAN

Tännäs den 8 Juni 1874. J. P. Fjellner, Kallfjället, Undersåker. Wittnar Sven Svensson d.ä. i Tännäs. Pål Zakrisson Tennes fjell.»

Enligt lag måste alla renägare låta registrera sina renmärken i häradsrätten. Sälunda även Evangeliska Fosterlandsstiftelsens vägnar genom Lappfogden Adolf Suwe ingifva en ansökan, som, med hvad derå fans tecknat, var så lydande. Till Herr Ordföranden i Hede Tingslags Härads Rätt. I enlighet med lagen angående renmärken den 4 juni 1886 får jag härmed vördsamt för Wälloflige Häradsrätten uppvisa nedan aftecknade mig tillhöriga renmärke under anhållan om detsammes fastställelse.

Tännäs den 9 Februari 1888. Evangeliska Fosterlandsstiftelsen G.m Salomon Svensson i Tännäs. Mot detta renmärkes fastställelse hafva undertecknad ej något att erindra. Tännäs dag som ovan Nils Andersson Jonas Hansson Jon Larsson. Förestående ansökan tillstyrkes. Adolf Suwe t.f. Lappfogde. Efter föredragande häraf fann Häradsrätten skäligt i fråga komma renmärke fastställa Hvil-

frångår av följande inventarielista: År 1872 5 st. renar, År 1873 8 st., År 1874 10 st., År 1875 12 st., År 1876 12 st., År 1877 13 st., År 1878 15 st., År 1879 15 st., År 1880 14 st., År 1881 13 st., År 1882 15 st., År 1883 15 st., År 1884 17 st., År 1885 17 st., År 1886 20 st., År 1887 22 st., År 1888 27 st., År 1889 20 st., 1890 21 st. För år 1892 redovisas endast 9 renkreatur. Priset på en sumla rörde sig omkring 20 kr. och för en »Storren» mellan 30 och 35 kr.

Till Fosterlandsstiftelsens expedition hade överlämnats kr. 532:35 mot kvitto av rådmannen Robert Fresk, Östersund sex gånger, samt till kolportörerna J. P. Wallin, O. Dahlin, N. P. Wesslinder. Till »syftarlöner» hade betalats 196:50, som var stora pengar på den tiden.

UTDRAG AV BREV från Missionsinstitutet å Johannelund av den 15 nov. 1890: »Herr Kyrkvården Salomon Svensson, Tännäs. Ps. 24 1 Genom bref från kolp. David Brusk Torsåker har Styrelsen blifvit erindrad om eder välvilja mot dess mission och omsorg om en Stiftelsen tillhörande renhjörd. Styrelsen gläder sig vid tanken att äfven en renhjörd tjennar missionens sak, och har uppmanat mig att till Eder uttrycka sin tacksamhet för vården af den samma. Var hjärteligen helsad. Högaktningsfullt Tacksamt J.

här försiggått, så att vid renräkningen år 1883 fanns på Rutfjällets och Grönfjällets lappskatte-trakt av 45 bofasta — deribland Fosterlandsstiftelsen — högst 5.740 renkreatur. 18 lappfamiljer ägde av dessa 5.410 renar. Det är klart, att en sådan utveckling inte kunde få fortsätta, och myndigheternas uppmärksamhet fästes på förhållandet. Det befanns att 1886 års renbeteslag måste revideras. Detta skedde i och med att den ersattes med 1898 års lag, där de bofasta förbjöds att hålla egna renar hos lapparna. Anträffades under lappens vård eller eljest inom lappbyns område renar tillhörande andra än lappar vare dessa renar förbrutna till lappbyn, och äge ordningsmannen att för byns räkning omhändertaga och levande eller slaktade försälja dylika renar».

Detta var rena och klara verba, som ej tillät någon misstolkning. Nu hade bönderna fräntagits en laglig näring, men i dess ställe blifvit ålagda att utan ersättning upplåta sina marker för renarnas betande under de sju vintermånaderna. Innan lagens tillämpning hade de bofasta bärgat vad bärgas kunde. Likaså missionsrenarna. De få bofastes renar, som ev. fanns kvar hade — kommit bort!

TORNEJ

Ännu på 1500-talet hörde torne-ringar till de mest uppskattade och publikdragande förlustelserna. I en rimkrönika över ett sådant evenemang på Amagertorv i Köpenhamn 1559 säger rimsmeden:

»De ville då alla förlustelsen se,
på loft och i fönster stodo ock
de,
i helar och dämmer på gatorna

visste var de hade laga rätt, att uppehålla sig med sina renar... Det var först vid avvittringen på 1850-talet, som Ruttfjället och Grönfjället avsattes till lappska tetrakt. Ett område på 106,432 har. Nu väntades en bättre ordning i renskötseln — och vänskap mellan de båda folkstammarna. Det hade bland de bofasta observerats att reninnehav var en lönande näring. Kanske vore det inte så dumt att skaffa egna renar?

Så skedde i början på 1860-talet då bönder, tjänstemän, handlare och norrmän inköpte avelsdjur, som överlämnades i lapparnas vård för en »sytlön» (skötarlön) av 75 öre per djur och år. Detta hälftenbruk gillades av båda parterna och renstocken ökade kraftigt genom avel under årens lopp.

VID SLUTET av 1860-talet hade ett stort intresse för hednissionen gjort sig gällande och i Tännäs arbetade en syförening, under ledning av lärarinnan Ingeborg Svensson, på sina »Oppsitkvällar» för missionsaken. Vackra summor skrapades ihop på detta sätt och sändes genom kyrkvården Salomon Svensson till prostern Ernst Arbman i Sunne f. v.b. till Evangeliska Fosterlandsstiftelsens expedition i Stockholm.

Då det var känt att reninnehav var en lönande affär, även för de bofasta kanske släkt kunde vara att tänka på även för missionsaken. Som startkapital hade syföreningen lämnat bidrag, jämte en del frivilliga bidrag i övrigt. År 1870 inköptes så ett renkreatur för 16 kronor och en »hoslagskalv» (kokalv) för 1 krona. År 1871 inköptes en »sumla» (renko) och en årsgammal kalv för tillhopa 24 kronor, samt en »hoslagskalv» för 8 kronor. Fjällmannen Lars Andersson Holm åtog sig att »syta» (vårda) renarna för en »sytlön» av 75 öre per djur och år. För kalvar utgick ingen »sytlön». Mjöiken från renkon tillföll vårdaren.

Vid inventering av »missionsrenarna» den 14 april 1872 fanns det två sumlor och tre kvigor. Vid inventering d. 12 april 1873 fanns fem sumlor, 2 kvigor och en suse (2-årig tjur). Inventerat i april 1874 fem sumlor, två kvigor, två »brundar» och en suse. Summa renar: 10 stycken.

Nu blev det svårt att kunna skilja missionsrenarna från den övriga hjorden. Ett eget renmärke var offrankomligt. Ett dylikt inköptes enligt ett så lydande köpebrev: »Till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen Mission upplåter och försäljer jag undertecknad ett av mina egna renmärken emot en öfverenskommen köpesumma av Trettio Rdr. Rmt, hvilken summa är kontant betalt och härmed qvitterad varder. Alltså afhänder jag mig berörda märke och tillagnar det Missionen att everdeligen ega och begagna. Sålunda öfverenskommit och afhandlat i 2ne på en gång närvarande vittnen.

tillstyrkes. Adolf Suwe t.f. Lappfogde. Efter föredragande häraf fann Häradsrätten skäligt i fråga komma renmärke fastställa Hvilket afsades. Som ofvan. På Häradsrättens vägnar. E. Bergwall». Hur missionsrenarna ökade

manat mig att till Eder uttrycka sin tacksamhet för vården af den samma. Var hjärteligen helsad. Högaktningsfullt Tacksamt J. Montelius.»

Under årens lopp hade en kraftig ansvällning av renhjordarna

Rentjuren »gjeldas»

VINTERDAGS MEDITATION

I.

Den snöblå skymningen
mellan parkens åldriga träd
bringar dig denna vinterdags visshet:
Ännu en tid måste du stanna
i detta arktiska land.
Mot nattens frostiga murar
skall hjärtats rop eka
som fotsteg i länge obebodda hus.
Eller oroligt, som en instängd fågel,
skall det flyga
över drivissköljda kuster.
Ännu en tid...

II.

Rutan där Frosten fört penseln
minner om fjärran exotiska land.
Och detta är drömmen
i dagens sista snöljus:
Frostens rosor, de heraldiskt stilla,
fyller rummet
med tunga, sövande dofter.
Varma vågor
från vår och anings land
där frukträdens blommor faller
i vita, mjuka regn
som höstnattens silvriga stjärnfall.
Dessa rosor du trodde hämtade
från dödens vita trädgård
den fjärran-nära belägna...
En doft från dröm och anings land
i vinterskymnings snöblå dunkel...

Harry Johansson.

»De ville då alla förlustelsen se, på loft och i fönster stodo ock de, i bislag och dörrar, på gatorna med, en part bröt tak av husena ned, att de måste se det riddarspel.»

Torneringarna kallades nämligen också riddarspel, ty utom furstliga herrar deltog bara idel ädel adel i tornejen, där publiken bjöds på spännande sport och prunkande ståt. De förnämsta och rikaste deltagarna brukade möta upp i guld- och silverinlagda rustningar. Fredrik II av Danmark bar t.o.m. helt förgylld tornerrustning. Och hästarnas munderingar var naturligtvis don efter person.

Vid torneringarna kämpade antingen två ryttare mot varann eller också delade de agerande upp sig i två grupper. Liksom vid nutida boxnings- och brottningsmatcher hade man en detaljerad poängberäkning, och deltagarna måste noggrant följa tornerreglerna. Annars blev det »diskning». Så bl.a. om någon med lanssen träffade motståndaren eller hans häst under bältet, som det hette.

Lansarna, som man nyttjade vid riddarspelen, var något olika de verkliga stridslansarna. Tornerlansen hade sålunda trubbig, icke järnskodd spets och var något smalare, men dock så stadig, att det krävdes en kraftig stöt för att den skulle bräckas. Svärden i riddarspelen — man använde sådana vapen ibland också — var slöggade men stora och mycket tunga.

Arofyllast var det om man kunde stöta sin motståndare av hästen. Den som blev »ränd av hästen» måste iklädd rustningen nesen till fots bege sig till sitt härbärge. (Om ben och armar voro något så när obrutna.) Att träffa sin medtävlare med sådan kraft att lanssen splittrades, medan man själv satt orubbligt fast i sadeln, var också mycket berömligt och gav hög poäng.

Skick och bruk fordrade att också kungen själv skulle pröva torneringens hårda och riskfyllda idrott och vara sin män ett föredöme i vapenskicklighet. Vilket majestäterna ofta nog också var. Den danske kungen Kristian IV brukade ännu vid 57 års ålder efter middagsmålet ta på sig rustningen och gå några vapenronder med sina likaledes pansarklädda söner.

Att få kunglig inbjudan att delta i en tornering var i realiteten en befallning, som det inte gick att tackna nej till. Och det var inte bara yngre hovmän som kallades. Till och med herrar, som var på sin ålders höstkant, fick finna sig i att sätta sig upp i sadeln och leverera drabbning på rännarbanan. Dugde någon inte till det, var det inte mycket bevänt med honom i hans ämbete heller, resonerade man.

Herjulf.

Renstängsel ^{OP} ^{Ny 1/4-58} bygges från Grövelsjön

Sveg (ÖP). Ett 12,5 km. långt renstängsel mellan Grövelsjön och Vandsjön på gränsen mellan Sverige och Norge kommer att byggas iastundande sommar. Man räknar med att ha det färdigt redan till hösten, upplyser lapptillsyningsman Edor Burman i Funäsdalen för ÖP.

Stängslet, till vilket man redan börjat föra fram material, beräknas kosta ca 100.000 kronor och det är svenska och norska myndigheter som gemensamt skall stå för kostnaderna. Både svenskar och norrmän kommer att delta i arbetet med stängslets uppförande. Enligt hr Burman kommer stängslet att bli till allra största gagn för renägarna på båda sidor om gränsen då renarna inom detta område annars haft mycket lätt att förvilla sig in på främmande mark. Renstängslet kommer att bli 1,5 m. högt och byggas ungefär 20 cm. över markytan. Sträckningen av stängslet har skett över mycket lämplig mark och snöförhållandena brukar vara så goda att man räknar med att renarna inte skall kunna forcera hindret vid någon tid på året.

Liknande rengården har tidigare byggts mellan Vauldalens tullstation och Hyttisjön, en sträcka på 16 km. och vidare 12—15 km. vid Sik-sjön.

Hr Burman omtalar vidare att renskiljningen nu är slutförd för året och att den gått tämligen bra. I övrigt har renbetet under vintern varit gott och renarna ovanligt friska och krya.

Jag lyckas...

Lappfogde Bror Ejdemo har bett om plats för nedanstående med anledning av fil. mag. Nils Anton Thomassons inlägg under samma vinjett i fredagens ÖP.

Magister Thomasson avslöjar bristande kunskap om maktfördelningen i statsförvaltningen genom att insinuera, att en lappfogde skulle ha haft det avgörande inflytandet i en anslagsfråga av aktuell storleksordning, 1½ milj. kronor. Vore förhållandet sådant, hade väl denna fråga varit avklarad, innan jag kom till länet.

Den utredning, som gjordes inom länsstyrelsen, var en flermansutredning, och dess utlåtande var enhälligt och positivt. De av tidsnöden framtvingade antagandena kompenserades med generösa marginaler. Räntabiliteten blev ändå tillfredsställande, då anläggningskostnaden icke behövde medräknas (beredskapsarbete).

Beträffande Kungl. Maj:ts beslut kan jag säga, att det — bortsett från att stängselprojektet uppskjutits — i väsentliga avseenden faktiskt följer utredningens intentioner. Beskedet är därför inte något slag i ansiktet.

I frågan om det aktuella problemet, förhållandena i renskötelsen, torde det numera vara klart, att

bestående förbättringar inte kan uppnås utan åtgärder med stor preventiv effekt, vilken emellertid ofta är svår att locka fram. Enbart reparativ effekt är ej tillräcklig för att råda bot på missförhållandena, dessa kan blomma ut på annat håll eller i annan form och med större styrka. I sådant fall är risken stor för en utveckling i stil med Ebberöds bank. Till slut magister Thomasson: Fortsätt gärna med bespottningen, så länge samvetet det tillåter, om sådan är nödvändig för välbefinnandet.

Bror Ejdemo

Samer och skogsfolk möts till debatt i Funäsdalen

Funäsdalen (ÖP:s utsände). Ett ämne med säkerligen åtskilligt av brännbart stoff inom sig har i dag tagits upp till debatt vid en folkbildningskurs som öppnats i Funäsdalen med kraftigt upp-båd av representanter för renskötelsen på ena sidan och skogshan-teringen på den andra.

Det är de båda näringarnas praktiska umgänge med varandra som skall diskuteras under dagarna tre genom föreläsningar och dis-kussioner och utflykter och exkur-sioner, allt i regi av Same-Ätmans bildningsutskott i samarbete med Härjedalens folkbildningsförbund. Den senare organisationens före-komst i sammanhanget kan kanske väcka förvåning, men förklaras av kursens ämnesformulering, som är skogshanteringen och renskötelsen i Jämtlands län, södra delen. Man kommer alltså att diskutera de för-hållanden som råder inom ett spe-ciellt område av same-Sverige, på samma sätt som man vid en lik-nande konferens i fjol i Jokkmokk sysselsatte sig med de rent lokala förhållandena inom samma ämne.

Kursens ledare och initiativta-gare tillsammans med lappfogde Åke Wikman, Östersund, är rektor Lennart Wallmark, vid samernas folkhögskola i Jokkmokk. Omkring detta presidium, i vilket även ingår jägmästaren och ex-jämten Folke Skuncke, Danderyd, bas för lap-parnas forskningsinstitut har sam-lat en avsevärd klunga av repre-sentativt folk från skrivbord och renbetesfjäll. På första parkett sit-ter landshövding Anders Tottie med landskamreraren E. Huss vid sin sida. Man återfinner överjäg-mästare F. Ebeling från Luleå, som tillsammans med pensionerade jäg-mästaren J. E. Wretling, i mossgrön yrkeshabit, är en av föreläsarna.

Och här finns åtskilliga andra myndighetspersoner. På samernas sida sitter unga och gamla med öronen öppna för synpunkter, ty vad man på den kanten vet är, att renskötelsen i dag är ett problem med alltmer krympande renbetes-land och att det för näringens framtid är ett livsbehov att — som rektor Wallmark uttryckte sig i sitt inledande föredrag — på alla sätt

söka förbättra förhållandet, särskilt till den för vårt land och dessa trakter så betydelsefulla skogshan-teringen. Bland de närvarande sa-merna märkte man två spänstiga ynglingar från Idre, bröderna Olle och Ingvar Andersson, som tillhör den verkliga renägaradeln, och man skyttade också gamla grånade yr-kesmän som Nils Thomasson och »Gubben» Kråk, vilka aldrig för-summar att följa med vad som hän-der i utvecklingen.

Rektor Wallmark började med en historisk återblick och talade in-tresseväckande om vildrenens och vildskogens värtid för mer än tu-sen år sedan, då renarna strövade mellan hav och fjäll. Han kom så småningom in på vad renskötelsen till i dag har blivit och kunde där-vid inte missunna sig nöjet att in-föra de närvarande myndighetsper-sonerna erinra om att sjöreglering-arna, såsom de utförts i Sylsjön och som de planerats i Lossen, är bevis för renskötelsens möjligheter krym-per. För norra Sverige är regle-ringsplanerna för Ume och Lule äl-var närmast katastrof för näring-en, tillade rektor Wallmark.

Därefter gav lappfogde Wikman en redogörelse för de moderna för-utsättningarna för näringens bedri-vande och sedan kom skogsfolket med sin första representant, jäg-mästare Gunnar Bredhe in i bil-den. Hans anförande dröjde vid all-männa funderingar om skogssköt-seln i det aktuella området, nämli-gen södra renbetesfjällens revir, för vilket han är chef. Om renforsk-ningen talade i fortsättningen jäg-mästare Skuncke, om de norrländ-ska storskogsbrukets förutsättning-är överjäg-mästare Ebeling, som ock-så behandlar ämnet »De viktigaste av den norrländska skogens växt-samhällen eller skogstyper».

Eftermiddagen ägnas åt de första exkursionerna och då bär det av till skogarna vid Funäsdalen, där man skall demonstrera de vanli-gaste synnorrländska skogstyperna och därefter titta på Härjedalsfjäl-lens vanligaste växtsamhällen.

Debattredaktör (vik): Lena Hallerby,
tel 13 57 73. Telefax 618 40 69

BRÄNNPUNKT

Samerna är knappast urbefolkning

Det är olämpligt att i regeringsformen införa särskilda bestämmelser för en viss etnisk minoritet, anser Kenneth Awebro

Över hela jordklotet finns ett antal folk som brukar kallas "urbefolkning" eller på engelska "indigenous people". De mest kända är aboriginerna i Australien, de kanadensiska indianerna eller de grönländska inuiterna/eskimåerna. Folken lever under de mest skilda förhållanden och deras kontakt med det omgivande dominerande samhället kan vara tillfredsställande eller dåligt – oftast det sistnämnda.

Många anser att samerna är urbefolkningen i Sverige eller i varje fall i Nordskandinavien. Detta borde då kunna ge dem särskilda rättigheter. Frågan om sådana har blivit mycket aktuell i samband med planerna på att inrätta ett särskilt folkvalt sameting i Sverige. Förslag har också framförts att samernas särskilda ställning som etnisk minoritet och urbefolkning skall markeras genom ett särskilt tillägg till regeringsformen.

Fundamentalt är därför vad som menas med urbefolkning och vilken rättslig ställning en sådan skulle kunna ha. Själva ordet används ofta utan att det har klargjorts vad som avses.

Hur definiera urbefolkning?

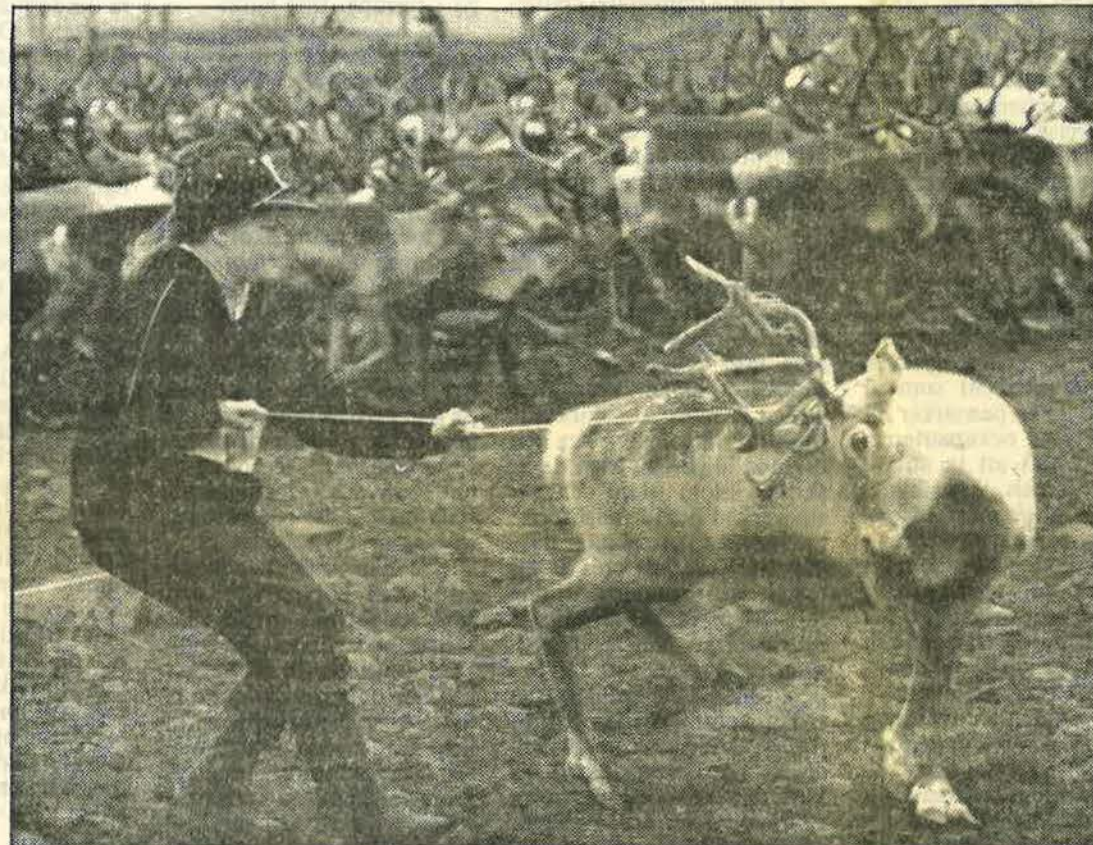
Inom folkrätten är det osäkert hur man skall definiera begreppet urbefolkning och man har inte heller kunnat enas om någon allmängiltig definition. Den enda folkrättsliga traktat som behandlar problemet är ILO:s konvention No 107. Kännetecknen enligt denna är följande:

- att gruppen eller folket är ättlingar till dem som fanns inom territoriet då detta vid erövring, inflyttning eller på annat sätt blev övertaget av främmande folk
- att dessas ättlingar i dag inte är den dominerande gruppen i samhället
- att det föreligger kulturella skillnader mellan gruppen/folket och den dominerande gruppen
- samt att gruppen själv uppfattar sig som urbefolkning.

Allmänt brukar man inte beteckna samerna som ett folk i konventionens mening och enligt artikel 1 i 1966 års FN-konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.

Det är inte heller helt klart vilka rättigheter en minoritet har. FN-konventionen säger att det är individerna och inte folkminoriteter i sig som kollektiv som är bärare av rättigheterna. Något krav på att positivt särbehandla minoriteter finns inte heller, möjligen kan det anses motiverat om det är klart att individer tillhörande en viss minoritet annars inte kan åtnjuta skydd för mänskliga rättigheter.

Innebär rennärningen och språket att kriteriet på en urbefolkning har uppfyllts? Det kan ifrågasättas om rennärningen i dag spelar samma kulturbärande roll som tidigare. Kanske bara 3 000 av de i Sverige boende 17 000 samerna är direkt verksamma inom den näringen. Förhållan-

Vid en undersökning 1975 angav 50 procent av den renskötande och 90 procent av den icke renskötande befolkningen att inget av deras barn kunde samiska.

det är ungefär det samma i Norge, medan i Finland var tredje same ägnar sig åt rennärningen.

Samiska språket

Problemet är likartat när det gäller det samiska språket, ungefär två tredjedelar av samerna talar något av de samiska språken. År 1975 framlades en undersökning om de svenska samernas kunskaper i sitt eget modersmål. Då framkom att fem procent av den renskötande befolkningen inte alls kunde samiska, 20 procent kunde inte tala språket, 45 procent kunde inte läsa och 80 procent kunde inte skriva på något av de samiska språken. Det som kanske var ännu mer alarmerande var det faktum att 50 procent av den renskötande och 90 procent av den icke renskötande gruppen angivit att inget av deras barn kunde samiska.

Det är tveksamt om språket har stärkt sin ställning under de 15 år som gått. Det samiska språket och rennärningen håller alltså på att försvinna som kulturbärande faktor för det stora flertalet samer. Detta gör det alltså svårare att bestämma vem som bör tillhöra den samiska folkgruppen.

Samerättsutredningen har varit mycket angelägen om att fastslå den samiska befolkningens uråldriga besittningsrätt och anförde detta som grund för vissa rättigheter: "Samerna har funnits i de nordligaste delarna av Skandinavien innan dessa områden befolkades av andra och långt innan den svenska nationalstaten växt fram... samerna har en gemensam historia och gemensamma traditioner... de bodde i norra delarna av den skandinaviska halvön innan dessa befolkades av andra och långt innan de nuvarande nordiska staterna växte fram."

På ett ställe talar utredningen om att samerna "i vart fall sedan vår tideräknings början, bebott de norra delarna av Skandinavien och Kolahalvön. De finns omtalade såväl hos romerska historieskrivare som i nordiska källor."

Det är därför angeläget nu när ett beslut i frågan om sametinget skall tas, att granska dessa påståenden och se vad den nyaste forskningen kan tillföra.

Arkeologiska utgrävningar

De senaste arkeologiska utgrävningarna av stenåldersboplatser har pekat på flertusenårig

bebyggelse i Norr- och Västerbottens län, men det är dock långt ifrån klarlagt att denna tidiga bebyggelse var kontinuerlig. Forskningen har inte heller säkert lyckats visa att det rör sig om annat än säsongbostäder. Det faktum att man hittat stenåldersboplatser säger inget om huruvida samerna eller nordborna var först.

Inom arkeologin är det nästan omöjligt att med säkerhet säga vilken etnisk folkgrupp det är som har funnits på en viss boplatz. Sådant kan knappast avgöras utifrån stenredskap eller boplatsens utförande. När det dessutom rör sig om en tidsperiod på kanske 6 000 år blir försöket meningslöst.

Numera talas inte egentligen heller om någon invandring av samerna, eftersom det är svårt att belägga en sådan invandring med språkliga eller arkeologiska metoder. I stället vill man gärna se en kontinuitet mellan den historiska tidens samer och de människor som man kan spåra i de arkeologiska lämningarna. Något brott i den materiella kulturen som skulle motsäga detta finns inte.

Många forskare anser i dag att en befolkning med samisk etnicitet kan urskiljas i norra Sverige norr om en gräns genom norra Ångermanland-norra Jämtland redan vid en tidpunkt kring år 0 eller t o m något tidigare.

Under första årtusendet e Kr – järnåldern – är det tämligen klart att samerna bebodde den nordliga delen av Norrland. Det är dock rimligt att undanta kustlandet, delar av Jämtland och älvdalarnas nedre bördigare del.

Uppfattningen bland arkeologerna om huruvida gravmaterialet i södra och mellersta Norrlands kustbygder skall uppfattas som samiskt eller skandinaviskt skiftar. Även om samerna inte ensamma bebodde dessa områden, så fanns det där utan tvekan en samisk bosättning under medeltid och vikingatid. Arkeologerna har också belagt samisk bebyggelse i Härjedalen och norska Hedmarken väster om Dalarna under vikingatid.

I Tornedalen har också funnits ett gammalt finskt befolkningsselement som haft kontakt med samerna, troligen längre än de svenska kolonistörerna vid kusten. Samerna har av allt att döma också haft direkt och indirekta slaviska kulturkontakter under medeltiden.

Blodgruppsanalyser

Lars Beckman, rektor för Umeå universitet, har utfört intressanta blodgruppsanalyser av den nuvarande befolkningen i Norrland för att kunna spåra samiska inslag. Den för samerna karaktärsregna blodgruppsgenen A2 finns i stor myckenhet i Jämtland. Samerna i det sydsamiska språkområdet avviker också blodgruppsmässigt något från de nordliga grupperna.

Flera antika, senantika och medeltida författare omnämner samer, men de kallar dem "fin-

nar". Det historiska materialet från vikingatiden visar på en förvånansvärt sydlig utbredning för samerna – skogslandet i södra Norrland och norra Svealand.

Jakten på vildren och domesticeringen av tamren var viktiga näringsfång både för samerna och nordborna. Källorna från denna tid talar också om handelsresor in i det samiska kärnområdet och de senaste årens arkeologiska undersökningar i Jokkmokks socken visar att de högsta fjällområdena fått bosättning vid denna tid.

Sammanfattningsvis kan således sägas: För den fortsatta debatten är det viktigt att klargöra begreppet urbefolkning i folkrättslig mening. Med detta avses inte vem som var först. I det sk folkrättsbetänkandet sägs att det som är avgörande är huruvida folkgruppen bebott området under en längre tid och har en långvarig och fast anknytning till detta.

När vi i dag talar om samerna som en urbefolkning menar vi att samerna har funnits inom vissa delar av vad som i dag utgör det svenska territoriet innan den svenska befolkningen i övrigt bosatte sig där. Vi menar också att deras utnyttjande av naturresurserna och deras kulturella traditioner skiljer sig från den övriga befolkningens.

Den bosättning av hög ålder som de senaste årens uppmärksammade arkeologiska undersökningar avslöjat kan inte beläggas vara samernas förfäder. Sannolikt har dock fjällvärlden varit samisk ända ner till Härjedalen/nordvästra Dalarna under järnåldern och fram till vikingatid.

Mer svårtolkad bild

När det gäller skogslandet och kustområdena är bilden något mer svårtolkad. Utan tvekan har det funnits samer där, men tydligen också en jordbrukande icke-samisk befolkning. I södra Norrland har en assimilation tidigt skett mellan samer och andra grupper. Den direkta svenska kolonisationen tog fart på 1300-talet och har successivt trängt undan samerna från deras gamla områden.

Frågan om vem som kom först till ett område är egentligen av ringa intresse i detta sammanhang. Den osäkerhet som finns inom forskningen kring hur Norrland bebyggdes och befolkades är så pass stor att samerna knappast kan erkännas som urbefolkning ens i en mycket vidsträckt folkrättslig mening. Detta blir ännu klarare om man beaktar de oklarheter som vidläder själva begreppet urbefolkning.

Av detta följer att det är olämpligt att i regeringsformen införa särskilda bestämmelser för en viss etnisk minoritet. Om det är nödvändigt att i olika hänseenden stärka samernas ställning bör detta ske i vanlig lag.

KENNETH AWEBRO

Författaren är fil dr och forskare i samisk historia.

Kulturvårdande sameting

● Ett sameting bör inrättas, det var det mest uppseende-väckande förslaget i den proposition om samisk kultur regeringen igår presenterade. Denna församling, till vilken alla landets cirka 17 000 samer skall ha rösträtt, tänks bestå av 31 ledamöter som ges direkt bestämmanderätt över bl a sameskolor och fördelningen av statliga anslag till samisk kultur- och språkvård.

Lagförslaget innebär också att man vidgar möjligheterna till jakt och fiske på statlig ägd mark ovan odlingsgränsen, vilket bereder vägen för ökade turistintäkter. Som vi tidigare kommenterat föreslås en vällovlig ändring i ersättningsskyddet för rovdjursskador. Från att ha varit relaterad till antalet påträffade döda renar skall det nu baseras på rovdjursförekomsten i samebyarna.

Vidare stärks genom ändringar i rennäringslagen samernas hävdvunna nyttjanderätt till renskötselområden. Propositionstexten stöder sig här mycket uttalat på "urminnes hävd" som grunden till den kollektiva renskötselrätten. Det är gläd-

jande eftersom det visar att man till och med i ett så rätlinjigt teknokratiskt och föregivet rationalistiskt samhällsbygge som det svenska, ibland finner plats för hän-synstaganden till historiska och kulturella egenheter man med en annan inställning lika gärna kunde ha skällt för privilegier.

Principen om partiellt självstyre och historiskt betingad särbehandling för särpräglade (och geografiskt relativt koncentrerade) etniska grupper i ett samhälle får anses rimlig. Dock, och märk väl, gäller det omdömet bara så länge dessa gruppers par-

lamentariska organ intresserar sig just för självstyre och inte urartar till den gängse suplikantrollen gentemot statsmakten. Vad som i det fallet åstadkoms är politisering, institutionaliserat beroende av det allmänna, och motsatsen till självstyre.

Inget kan naturligtvis garantera att sametinget lyckas bättre än andra organisationer att skydda sig mot en ideologisering av sin roll, men det angelägna i de kulturvårdsintressen man vill anförtro denna tilltänkta nya myndighet, borde ju tillhandahålla förutsättningar att lyckas.

Sw. J. 16 okt
92

Att tvinga människor

som går i AMS-utbildning att delta i aktiviteter för att söka jobb är ingen bra idé. Det tycker inte riksrevisionsverket, RRV, som studerat frågan på regeringens uppdrag. Det handlar om obligatoriska kurser där man skall sig att söka jobb. Här främst arbetslösa denna kunska

Men att göra obligatorisk med t vore t